

Pandemiens spor

Hvordan forandrer corona livet i det byggede miljø

Christensen, Toke Haunstrup; Bøje-Kovács, Bence János; Stender, Marie; Bech-Danielsen, Claus; Nørgaard, Helle; Jensen, Jesper Ole; Nordberg, Lene Wiell; Lindberg, Malene Rudolf; Mechlenborg, Mette; Javakhishvili-Larsen, Nino; Nielsen, Rikke Skovgaard; Grangaard, Sidse; Bonderup, Sirid

Publication date:
2024

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Christensen, T. H., Bøje-Kovács, B. J., Stender, M., Bech-Danielsen, C., Nørgaard, H., Jensen, J. O., Nordberg, L. W., Lindberg, M. R., Mechlenborg, M., Javakhishvili-Larsen, N., Nielsen, R. S., Grangaard, S., & Bonderup, S. (2024). *Pandemiens spor: Hvordan forandrer corona livet i det byggede miljø*. Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet. BUILD Rapport Bind 2024 Nr. 05

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

BUILD RAPPORT

2024:05

Pandemiens spor

Hvordan forandrer corona livet i det byggede miljø?

Toke Haunstrup Christensen, Bence János Boje-Kovacs, Marie Stender, Claus Bech-Danielsen, Helle Nørgaard, Jesper Ole Jensen, Lene Wiell Nordberg, Malene Rudolf Lindberg, Mette Mechlenborg, Nino Javakhishvili-Larsen, Rikke Skovgaard Nielsen, Sidse Grangaard & Sirid Bonderup

PANDEMIENS SPOR

Toke Haunstrup Christensen
Bence János Bøje-Kovacs
Marie Stender
Claus Bech-Danielsen
Helle Nørgaard
Jesper Ole Jensen
Lene Wiell Nordberg
Malene Rudolf Lindberg
Mette Mechlenborg
Nino Javakhishvili-Larsen
Rikke Skovgaard Nielsen
Sidse Grangaard
Sirid Bonderup

BUILD rapport 2024:05
Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet
2024

TITEL	Pandemiens spor
UNDERTITEL	Hvordan forandrer corona livet i det byggede miljø?
SERIETITEL	BUILD rapport 2024:05
FORMAT	Digital
UDGIVELSEÅR	2024
UDGIVET DIGITALT	August 2024
FORFATTER	Toke Haunstrup Christensen, Bence János Bøje-Kovacs, Marie Stender, Claus Bech-Danielsen, Helle Nørgaard, Jesper Ole Jensen, Lene Wiell Nordberg, Malene Rudolf Lindberg, Mette Mechlenborg, Nino Javakhishvili-Larsen, Rikke Skovgaard Nielsen, Sidse Grangaard & Sirid Bonderup
REDAKTION	Toke Haunstrup Christensen, Bence János Bøje-Kovacs, Marie Stender
SPROG	Dansk
SIDETAL	93
EMNEORD	Corona, covid-19, det byggede miljø, hverdagsliv, flyttemønstre, hybridarbejde, byens rum, naboskab, bytæthed, fritidshuse, institutioner.
ISBN	978-87-94561-15-0
FOTO	Angivet ved de enkelte fotos
OMSLAGSILLUSTRATION	Astrid Maria Rasmussen
UDGIVER	Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV E-post build@build.aau.dk www.build.dk

Forskningen i denne rapport er tilvejebragt gennem videnssporet i den filantropiske forening Realdanias indsats 'RESPOND - rammerne for den nye hverdag'.

Der gøres opmærksom på, at denne publikation er omfattet af ophavsretsloven.

INDHOLD

FORORD	5
CENTRALE UDVIKLINGSTENDENSER (SAMMENDRAG)	6
1 INDLEDNING	12
1.1 Sfærer og samfundstemaer	12
1.2 Projektets aktiviteter 2022-23	13
1.3 Rapportens fokus	16
1.4 Projektets udgivelser pr. ultimo 2023	17
2 METODE	20
2.1 Pilotstudier og kerneanalyser	20
2.2 Spørgeskemaundersøgelser	20
3 BOLIGPRÆFERENCER OG BOLIGINDRETNING: BOR VI PÅ NYE MÅDER?	28
3.1 Flyttemotiver og -årsager	28
3.2 Boligens indretning	31
4 DET HYBRIDE ARBEJDSLIV	36
4.1 Omfanget af hjemsendelser og hybridarbejde	36
4.2 Oplevelser med hybridarbejde: Værdifulde erfaringer hos mange, udfordrende for andre	39
4.3 Er øget hjemmearbejde del af en større transformation af relationen mellem hjem og arbejde?	42
4.4 Hjemmearbejdet belyst fra virksomhedssiden	43
5 HJEMMEARBEJDETS BETYDNING FOR RESSOURCE-FORBRUG: AREAL OG PENDLING	54
5.1 Betydningen af øget hjemmearbejde for ændringer i virksomhedernes efterspørgsel på areal	54
5.2 Pandemiens betydning for arbejdspendlingen	56
6 BALANCE MELLEM HJEMME OG UDE: BYENS RUM, NABOER OG DET GRØNNE	60
6.1 Naboer og lokalt socialt liv	60
6.2 Byens rum og grønne områder	64
7 FRITIDSHUSE	72
7.1 Udvikling i salg af og pris på fritidshuse	72
7.2 Brugen af fritidshuse	75
7.3 Renovering og forbedring af feriehuse	77
7.4 Betydning for den regionale udvikling	78
8 INSTITUTIONERS LÆRING FRA CORONA	82

8.1 Tværgående temaer for daginstitutioner, skoler og plejecentre	83
8.2 Generelle tendenser	87
9 FREMTIDIGE STUDIER	90
10 BILAG 1: SPØRGESKEMA TIL BEBOERE	96
11 BILAG 2: SPØRGESKEMA TIL VIRKSOMHEDER	110
12 BILAG 3: SUPPLERENDE TABELLER	122

FORORD

Mundbind i busser og butikker. Tomme børnehaver og skoler. Stille gader i byerne. Hjemmearbejdende forældre siddende skulder ved skulder med fjernunderviste børn. Enlige isoleret i deres lejligheder og huse. Menneskefyldte parker og skove. Altansang, social afstand, coronapas, PCR-test, smittekæder og samfundssind.

Foråret 2020 indvarslede en længere periode med restriktioner og nedlukninger. I løbet af uger, dage eller endog timer ændredes hverdagen radikalt for alle. Medarbejdere blev hjemsendt på ubestemt tid og skoler tømtes for børn og voksne. Dagligdagens spredte aktiviteter kollapsede tids-rumligt i hjemmet, der for mange blev hverdagens absolutte centrum med fjernundervisning, hjemmearbejde og digital underholdning.

For mange føltes tiden uvirkelig. Som at være havnet i en amerikansk katastrofefilm. Men i modsætning til biografens trykke mørke, var der ikke nogen klar fornemmelse af, hvornår og hvordan pandemien ville slutte. Ingen grønne exitskilte at søge imod.

Pandemien havde betydelige omkostninger for samfund og mennesker. Ikke mindst for de tusinder af smittede og døde og deres pårørende. Det var heller ikke alle, der kunne søge ly i boligen. Mange havde jobs at passe, også under nedlukningerne, som indebar en smitterisiko. Og for en del føltes hjemmet måske ikke som nogen 'sikker havn'.

Midt i mørket og forvirringen var der dog også lyspunkter og nye erkendelser. Mange 'genopdagede' skovenes, strandenes og parkernes særlige kvaliteter i det smukke forårsvejr i 2020. Byens parker og pladser fyldtes af mennesker og fraværet af trafikstøj gav en helt ny måde at sanse byen på. Nye ideer opstod, fx altansang, der næppe ville have givet mening uden pandemi og hjemmeisolering.

Lige så bemærkelsesværdig tiden under nedlukningerne var, lige så bemærkelsesværdig er det, så hurtigt vi syntes at glemme den igen og genoptage livet fra før pandemien. Overraskende er det, hvor 'robust' samfundets praksisser og institutioner har vist sig at være i forhold til at genfinde deres gamle form.

Og så alligevel. Ved nøjere eftersyn finder man tegn på, at ikke alt er helt ved det gamle: Noget har fx ændret sig i brugen af sommerhuse og flexboliger i yderområderne. For mange har relationen mellem hjem og arbejde ændret karakter og er blevet mere flydende. I udsatte boligområder gav pandemien blik for de uformelle sociale relationers betydning for områdernes sociale styrke. Pandemien satte idealet om tætte byer i et nyt perspektiv.

Pandemien har i det små som i det store skubbet til måden, vi tænker og praktiserer hverdagslivet på i det byggede miljø. Med pandemien blev der lagt en kim, som på sigt kan spire og vokse sig stor i form af mere gennemgribende forandringer på samfundsniveau, og i måden vi bygger og indretter os på i det fysiske miljø.

Indsigterne om corona-pandemiens afledte samfundsforandringer er emnet for denne rapport, som præsenterer resultater fra Vidensporet i regi af Realdanias indsats 'RESPOND - rammerne for den nye hverdag'. Rapporten bygger på en bred vifte af delstudier, som metodisk strækker sig fra det kvantitative overblik til det kvalitative nærstudie, og som tematisk går på tværs af samfundets væsentligste sfærer og dagsordener. Fællesnævneren er pandemiens kort- og langsigtede betydning for livet i det byggede miljø.

Det er ønsket, at rapporten skal bidrage med et bredt vidensgrundlag til diskussionen om pandemiens betydning for samfundet og det levede liv, og hvad vi lærte af den.

CENTRALE UDVIKLINGSTENDENSER (SAMMENDRAG)

Denne rapport belyser pandemiens kort- og langsigtede betydning for livet i det byggede miljø inden for en bred vifte af dagliglivets sfærer. Rapporten bygger på kvantitative og kvalitative studier udført som en del af Vidensporet i Realdanias indsats 'RESPOND – rammerne for den nye hverdag', som løber frem til 2025. På baggrund af de foreløbige resultater fra Vidensporet, er det muligt at tegne et billede af, inden for hvilke områder – og på hvilke måder – corona-pandemien har sat et blivende aftryk på samfund og hverdagsliv samt vores forståelse af livet i det byggede miljø. Dette sammendrag udpeger de udviklingstendenser, som træder tydeligst frem i vores analyser af pandemiens betydning – og som uddybes i rapportens kapitler.

Under pandemien blev **boligen** – på godt og ondt – gjort til centrum for de fleste menneskers liv. Praksisser og aktiviteter, der tidligere foregik andre steder – på arbejdspladsen, rundt omkring i byen og landet – blev især via digitale medier samlet inden for boligens fysiske rammer. Det er derfor en nærliggende tanke, at denne intensivering af boliglivet må have sat sig spor i både måden, vi bor på, hvor vi bor og i de forestillinger, der knytter sig til boligen. Vidensporets resultater tegner imidlertid et mere nuanceret billede af pandemiens betydning for boligvalg og -indretning (kapitel 3). Der var således kun en mindre del (ca. 10 %) af dem, der flyttede i perioden april 2020 - maj 2022, som angav, at erfaringer fra coronatiden havde haft betydning for deres beslutning om at flytte. Dermed ses der ikke i analyserne fra Vidensporet et markant skifte i befolkningens præferencer og prioriteringer med hensyn til flytning og valg af bolig. Dog ses der tegn på, at for den lille gruppe, der flytter med henvisning til erfaringerne fra pandemien, er der en tendens til at disse søger mod større boliger og længere væk fra byerne. Førstnævnte, større boliger, synes delvist at hænge sammen med et ønske hos denne gruppe om bedre plads til at arbejde hjemmefra. Derudover viser vores analyser, at erfaringerne under coronarestriktionerne i et vist omfang har været årsag til ændret indretning af boligen, hvor især mange har indrettet en hjemmearbejdsplads.

Alt i alt antyder vores analyser, at pandemien har haft en begrænset indflydelse på boligvalg og -indretning, dog med hjemmearbejdet og indretningen af hjemmearbejdsplads som en markant undtagelse. Sidstnævnte peger på ændringerne i arbejdets praksisser, herunder hybridarbejdets stigende udbredelse, som en af de væsentligste corona-afledte nybrud i samfund og hverdagsliv.

Vores analyser viser, at **hjemmearbejde og det hybride arbejdsliv** (kapitel 4) blev 'boostet' af pandemien. Ikke kun under selve pandemien, men også efterfølgende. Af de voksne i alderen 18-67 år (eksklusive studerende med mindre 20 timers ugentlig beskæftigelse), var 53 procent af de erhvervsaktive hjemsendt i en eller flere perioder under pandemien – og af dem arbejdede knap trefjerdedele hjemmefra. Mange af de hjemmearbejdende fandt det dog udfordrende at holde arbejde og fritid adskilt og finde den rette balance mellem arbejdet og det øvrige liv.

Vores resultater viser endvidere, at det hybride arbejdsliv er blevet betydeligt mere udbredt efter pandemien. Således er andelen af hjemmearbejdende voksne danskere (eksklusive studerende og folk over 67 år) steget fra 18 procent før pandemien til 26 procent efter pandemien, hvilket svarer til en stigning på 44 procent. Efter pandemien er det henvend en femtedel af de beskæftigede, der arbejder hjemme en eller flere dage om ugen (med 1-2

ugentlige hjemmearbejdsdage som det mest udbredte). De kvalitative studier indikerer, at stigningen skyldes, at mange hjemmearbejdende oplever, at det hybride arbejdsliv tilfører positiv værdi til både arbejdet og det øvrige liv. Dette bekræftes af spørgeskemaresultaterne, som viser, at en majoritet af de hjemmearbejdende under pandemien oplevede, at hjemmearbejdet gav dem mere ro til at arbejde og en øget frihed i tilrettelæggelsen af arbejdsdagen. Der var dog også en betydelig minoritet, som oplevede fx øget stress og mindre tid til fritidsaktiviteter på grund af hjemmearbejdet.

I regi af RESPOND-indsatsens Videnspor har vi også undersøgt hjemmearbejdet fra et virksomhedsperspektiv, og her viser analyserne, at andelen af hjemmearbejdende medarbejdere under pandemien varierede på tværs af brancher, og især var høj inden for brancherne ICT (informations- og kommunikationsteknologi), finans, ejendom og erhvervsservice. Undersøgelsen viser også, at hovedparten af de danske virksomheder understøttede hjemmearbejde under pandemien, fx ved at sende kontormøbler og lignende til medarbejderne. Efter pandemien er der dog en udbredt forventning blandt virksomhederne om, at medarbejderne møder på deres arbejdsplads langt de fleste dage om ugen. Således angiver lidt over halvdelen af virksomhederne, at de forventer et gennemsnitligt fremmøde blandt deres ansatte på fem dage om ugen. Dette antyder et modsætningsforhold mellem virksomhedernes forventninger om fysisk fremmøde og den generelle tendens til øget hybridarbejde blandt medarbejderne.

Mere overordnet peger konklusioner fra Vidensporet på, at pandemien har fungeret som en accelerator af tendensen mod øget hybridisering af arbejdslivet. En tendens, som allerede fandtes inden pandemien, men som fik yderligere kraft med pandemiens udbredte hjemmearbejde. Som projektets kvalitative studier indikerer, har det hybride arbejdsliv en transformativ indvirkning på både hjemmelivet og måden, arbejdet organiseres på.

I forhold til brugen af **grønne områder, byens rum og relationerne til naboer** (kapitel 6), viser Vidensporet, at tiden med pandemi og restriktioner i et vist omfang påvirkede befolkningens relationer til deres naboer. Overordnet var det godt nok kun en tiendedel af voksne danskere (eksklusive studerende og folk over 67 år), som oplevede en ændret nabo-relation – og da oftest i retning af mindre nabokontakt. Bag tallene gemmer sig imidlertid en tendens til, at det især var folk i de større byer, som oplevede en forandring. Dette synes at hænge sammen med, at man i de større byer ofte bor tættere end i den øvrige del af landet. Vidensporets kvalitative analyser viser, at coronatiden – på godt og ondt – bragte beboerne i den tætte by tættere på deres naboer, da de fleste opholdt sig meget hjemme. Dette indebar både negative oplevelser i form af øget kamp om pladsen i byens og etageboligernes delte rum og positive oplevelser af nærhed til andre og styrkede uformelle netværk.

Særligt for udsatte boligområder viser Vidensporets analyser, at mange af disse områders uformelle sociale netværk blev aktiveret i coronatiden, om end dette dog ikke omfattede alle grupper af beboere. Her sporedes en tendens til, at især allerede eksisterende netværk blev styrket med den konsekvens, at beboere, som ikke før pandemien var en del af disse netværk, kan have oplevet en øget isolation under tiden med restriktioner. Derudover viser vores studier, at særligt tre former for social infrastruktur var afgørende for det sociale liv i udsatte boligområder: Fælles rum og faciliteter (biblioteker, kirker, beboerhuse mv.), uformelle fællesrum (opgange, vaskerier, parkeringsarealer mv.) og uformelle netværk (fx maillister og facebookgrupper). Dermed fungerede pandemien som en 'fikservæske', der fik de sociale infrastrukturens betydning for socialiteten i udsatte boligområder til at træde tydeligt frem. En viden, der kan informere også fremtidige sociale og fysiske indsatser i disse områder.

I forhold til brugen af byens rum og grønne områder, viser Vidensporet, at der var en udbredt tendens til at folk opholdt sig mere udendørs under pandemien. Det var dog ikke alle, der kom mere ud, og studierne indikerer, at især ældre opholdt sig mere hjemme – bl.a. på grund af frykten for smitte og fordi organiserede, sociale og kulturelle aktiviteter var aflyst

under pandemien. Tilsvarende synes mange børn og unge at være forsvundet fra (fysiske) fællesskaber med andre børn under pandemien. Efter pandemien ser brugen af byens rum og grønne områder i stor udstrækning ud til at være svunget tilbage til praksis fra før pandemien – med den vigtige undtagelse, at der faktisk er indikationer på, at hver fjerde person nu opholder sig mere udendørs sammenlignet med tiden før pandemien (som dog skal sammenholdes med, at knap hver tiende angiver, at de opholder sig mindre ude nu end før corona). Studiet peger også på en øget efterspørgsel blandt beboere i tætte bydele efter bynatur og rekreative grønne arealer nær boligen. En vigtig lære af pandemien er derfor, at i takt med at byen bliver mere kompakt, øges vigtigheden dels af tilstrækkelige grønne, rekreative arealer, dels af en multifunktionel programmering, der rummer forskellige brugere og arealer udlagt til bynatur.

Under pandemien steg salget af **fritidshuse** (kapitel 7) markant, ligesom den danske befolknings brug af fritidshuse lå markant højere end i tiden før corona. Resultater fra Videnssporet viser, at en tredjedel af de voksne danskere (eksklusive studerende og folk over 67 år) benyttede fritidshus under perioden med coronarestriktioner. Halvdelen af disse dog mindre end en måned sammenlagt. Tallene viser dermed også, at langt hovedparten af befolkningen *ikke* gjorde brug af fritidshus under pandemien (hverken som ejere eller lejere).

Med pandemien fulgte desuden en stigning i salget af flexboliger, ikke mindst i Lolland Kommune, som udgør et casestudie i Videnssporet. Her har salget af flexboliger faktisk været højere end salget af sommerhuse, og vores studier viser, at en tredjedel af ejerne købte deres flexbolig som en test på mulig tilflytning til området. Vores studier af flexboliger indikerer desuden, at disse bruges mere intensivt af deres ejere end tilfældet er for sommerhuse. Set i et regionalt udviklingsperspektiv er det interessant, da flexboliger dermed synes at bidrage mere til at skabe øget liv i yderområder end de traditionelle sommerhuse.

Casestudiet af Lolland Kommune viser en stigning i køb og brug af både traditionelle sommerhuse og flexboliger, hvilket har givet anledning til lokal udvikling og positive forandringer i form af fx øget omsætning inden for detailhandel og lokale håndværkere. Samtidig bidrager flexboligerne og den generelt øgede brug af fritidshuse til etableringen af flere lokale services og kulturtilbud. Dermed peger Videnssporet på, at fritidshuse – ikke mindst flexboliger – kan være et aktiv for den regionale udvikling i landets yderområder. Pandemien har været en igangsætter og accelerator for denne udvikling.

Mange af landets **institutioner** (kapitel 8) forblev åbne under hele eller store dele af perioden med coronarestriktioner. Dette gjaldt ikke mindst plejecentre, skoler og daginstitutioner, som var i fokus for Videnssporets casestudier af institutioners erfaringer med pandemien. Studierne kortlagde en række vigtige indsigter på tværs af de tre institutionstyper. For det første viste det sig vigtigt at kunne opdele brugerne i mindre grupper for at mindske risikoen for smittespredning. Her viste den fysiske indretning sig afgørende for muligheden for at kunne opdele i mindre grupper. Samtidig gav pandemien ny indsigt i kvaliteten af to niveauer af fællesrum: lokale fællesrum og ét centralt, stort rum, der er fælles for hele institutionen. Med pandemien fulgte en større bevidsthed om 'det nære og det små i det store' og behovet for at indtænke dette i institutionernes fysiske design. For det andet gav tiden under pandemien et meget konkret indblik i betydningen af at have flere indgange for at mindske smitterisikoen ved at kunne adskille forskellige grupper fra hinanden. Dermed gjorde man sig nye erfaringer med at styre flowet af mennesker, herunder forældre og pårørende, på institutionerne. Endelig, for det tredje, fik institutionernes uderum ny betydning og funktion under pandemien, idet de blev brugt langt mere intensivt end tidligere. En række aktiviteter flyttede udenfor og uderummene blev for skoler og institutioner i højere grad set som et vigtigt, aktivitetsbaseret læringsmiljø end tilfældet havde været tidligere. Forandringen synes især af blivende karakter for skoler og daginstitutioner. Den øgede brug af udeområder stiller dog også nye krav til indretningen og kvaliteten af disse, herunder etablering af arealer med overdækning og ny beplantning.

På en klode med begrænsede ressourcer og en accelererende økologisk krise, er det interessant også at undersøge pandemiens mulige, langsigtede betydning for **ressourceforbruget**. Gennem Vidensporet har vi belyst dette på flere måder: For det første i forhold til hjemmearbejdets betydning for ressourceforbruget knyttet til virksomhedernes arealforbrug og medarbejdernes pendling til og fra arbejde (kapitel 5). I forhold til virksomhedernes arealforbrug viser resultaterne fra Vidensporet, at selv om hjemmearbejdet var massivt under pandemien, og efter pandemien også har ligget på et højere niveau end tidligere, så ses der ikke generelle tegn på en reduktion i arealforbruget. Der er således ingen indikationer på, at det øgede hjemmearbejde *endnu* har ført til en mindre efterspørgsel på areal fra virksomhedernes side. Med hensyn til arbejdspendlingen ses der heller ikke tegn på et faldende ressourceforbrug. Godt nok lå arbejdspendlingen i perioder af pandemien langt under det vanlige på grund af restriktioner og hjemsendelse, men Vidensporets analyser viser, at arbejdstagerne i vid udstrækning benytter den samme primære transportform fra bolig til arbejde efter pandemien som før. Dermed ses ingen generel ændring mod mindre ressourcekrævende transportformer (fx cykel eller offentlig transport). Vores undersøgelse har dog ikke kunnet afdække, i hvilket omfang flere hjemmearbejdsdage har givet anledning til mindre pendling i form af færre kørte km. For det andet har vi undersøgt, hvordan pandemien påvirkede folks oplevelse og valg af bolig, samt det at bo i tætte byområder og dele rum og faciliteter med naboer (kapitel 3 og 6). Her ser pandemien ud til at have forstærket tendensen til et stigende boligareal, hvilket også betyder et øget ressourceforbrug. Det ser dog ikke ud til, at coronatiden har fået markant flere til at flytte ud af byen eller fravælge at bo tæt og dele rum og faciliteter med andre. Analysen peger imidlertid på, at den gængse faglige forståelse af høj bebyggelsestæthed som en garant for bæredygtighed er problematisk al den stund, at de tæt bebyggede områder ikke nødvendigvis har en høj befolkningstæthed. Samtidig peger studierne på vigtigheden af at sikre grønne rekreative områder og social infrastruktur, hvis folk skal kunne bo tæt og dele rum og faciliteter, også under fremtidige pandemier.

The background of the page is decorated with a pattern of thin, dark blue wavy lines that flow across the entire surface. In the upper center, there is a solid dark blue circle containing the white number '1'.

1

INDLEDNING

1 INDLEDNING

I denne rapport præsenteres resultater fra en række kvantitative og kvalitative studier af, hvordan corona-pandemien har påvirket vores liv, adfærd og det byggede miljø. Med pandemiens udbrud og de medfølgende nedlukninger – fra den første nedlukning i marts 2020 til ophævelsen af de sidste restriktioner i starten af 2022 – kom covid-19 til at påvirke så godt som alle sider af samfunds- og hverdagslivet.

Rapporten opsummerer viden tilvejebragt i Vidensporet, som indgår i Realdanias indsats 'RESPOND - rammerne for den nye hverdag', der har fokus på at undersøge, hvordan covid-19 har påvirket vores adfærd i forhold til de fysiske rammer for vores liv.

I RESPOND's forskningsdel, *Vidensporet*, undersøges pandemiens konkrete betydning for samfundet og det byggede miljø ud fra følgende tre overordnede spørgsmål:

- Hvordan ændredes adfærden i det byggede miljø under pandemien?
- Hvilke indsigter har pandemien givet i forhold til de praksisser, sociale dynamikker og institutioner, som har betydning for det byggede miljø og livet i og mellem bygningerne?
- Hvilke kort- og langsigtede virkninger har pandemien for adfærden og hverdagslivets fysiske rammer?

Disse spørgsmål belyses i forhold til dimensionerne:

- Mikroadfærd og interaktion: den nære omgang mellem mennesker
- Hverdagslivets vaner og rutiner: fx transportmønstre, hjemmearbejde, fritidsvaner, socialt samvær, indretning af boligen mv.
- Strukturelle bevægelser og livsvalg: fx boligvalg, jobvalg, køb af fritidsboliger mv.

Dimensionerne er naturligvis tæt kobledede, da ændringer i mikroadfærden fx kan lede til nye vaner og rutiner, der samtidig kan afsætte sig kollektive spor i form af ændrede strukturer.

1.1 Sfærer og samfundstemaer

Hverdagslivet udspiller sig inden for en række sfærer: boligen, arbejdspladsen, byens offentlige rum, fritidsliv og forbrug samt institutioner. Gennem RESPOND-indsatsens Videnspor, der løber fra 2022-2025, vil pandemiens betydning for disse sfærer blive belyst gennem en række delanalyser baseret på data fra spørgeskemaundersøgelser, registerdata og kvalitative studier.

Viden om, hvordan vores rumlige adfærd forandres som følge af pandemien, er afgørende, hvis vi ikke blot skal stræbe efter at komme tilbage til 'normalen', men samtidig bruge pandemien som anledning til at udvikle samfundet i en mere bæredygtig retning. Derfor guides formuleringen af Vidensporets forskningsspørgsmål ikke kun af hverdagslivets sfærer, men også af tre centrale samfundstemaer, hvor pandemiens følgevirkninger kan rumme både udfordringer og muligheder: det sociale liv (social balance), regional udvikling og grøn omstilling. Tilsammen danner de fem sfærer og tre samfundstemaer en matrix, som guider formuleringen og udvælgelsen af konkrete forskningsspørgsmål i Vidensporet, se **FIGUR 1**.

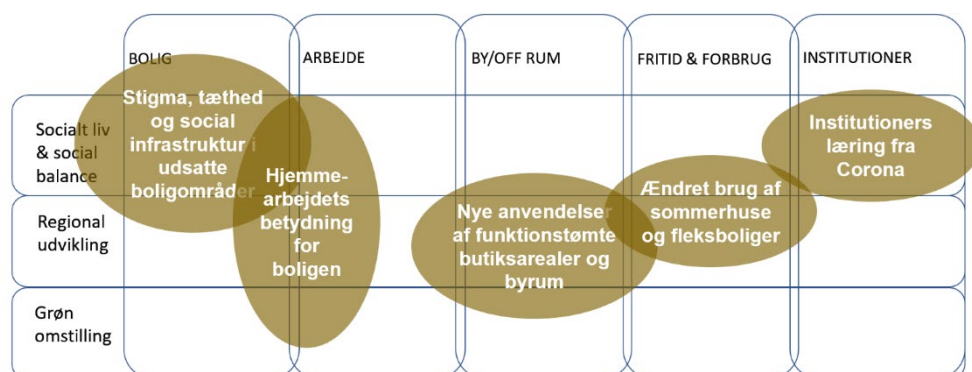
Projektets kvalitative og kvantitative data kombineres i samlede analyser af ændringer i hverdagslivet. For eksempel bidrager de kvalitative studier med viden, som kan bruges til at beskrive de dynamikker, der kan ligge bag de statistiske mønstre, der ses i fx spørgeskemaundersøgelser. Omvendt bidrager de kvantitative data til at sætte resultaterne fra de kvalitative studier ind i en bredere sammenhæng og muliggør dermed analytiske generaliseringer af kvalitative fund. Derved befrugter de kvalitative og kvantitative studier hinanden hen over projektets løbetid.

1.2 Projektets aktiviteter 2022-23

Projektet indledtes med en række pilotstudier i 2022. Formålet med disse var at etablere et første indblik i et udvalg af centrale udviklingstendenser inden for de fem sfærer og tre samfundstemaer. Pilotstudiernes titler og fokus (forskningsspørgsmål) fremgår af TABEL 1. I FIGUR 1 er pilotstudierne placeret tematisk inden for Vidensporets overordnede sfærer og samfundstemaer.

TABEL 1. Pilotstudiernes titler og fokus

Pilotstudiets titel	Fokus (forskningsspørgsmål)
Institutioners læring fra corona	Hvordan påvirkede pandemien praksis, brug, indretning og anvendelse af bygninger i daginstitutioner, skoler og plejecentre?
Stigma, tæthed og social infrastruktur i udsatte boligområder	Hvilken indflydelse havde pandemien på tendenser til stigmatisering i udsatte almene boligområder?
Ændret brug af sommerhuse og flexboliger	Har pandemien betydet ændringer i brugsmønstre og ejerforhold for fritidsboliger? Hvilke afledte konsekvenser har disse haft for lokalområderne?
Nye anvendelser af funktionstømte butiksområder og uderum	Har pandemien haft betydning for erhvervslokaler i bymidter og skabt nye aktiviteter og samværsformer udendørs mv.?
Hjemmearbejdets betydning for boligen	Hvilken betydning har det omfattende hjemmearbejde under pandemien haft for ændringer i boligen, familiens relationer og hverdagsliv?

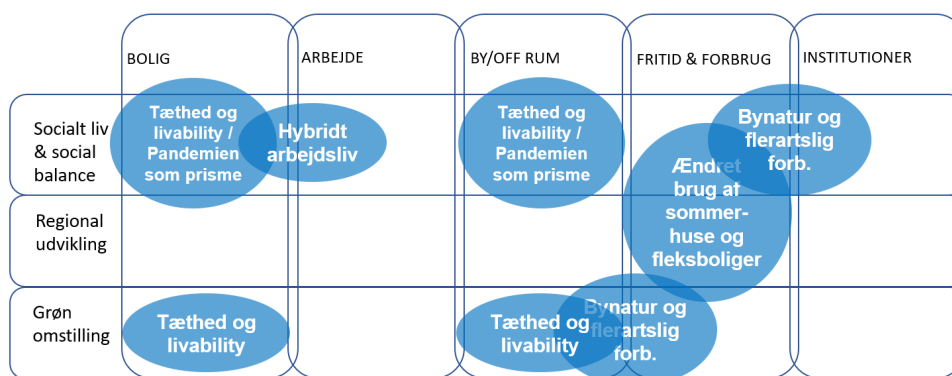

FIGUR 1. Pilotstudiernes dækning af sfærer og samfundstemaer

Foruden at formidle resultaterne fra de indledende pilotstudier gennem bl.a. oplæg og udgivelser (se oversigten over hidtidige udgivelser sidst i dette kapitel), fødte indsigterne fra pilotstudierne ind i udviklingen af Vidensporets spørgeskemaer til virksomheder og borgere. Derudover ledte pilotstudierne frem til formuleringen af en række større delstudier (kerneanalyser), som med en forankring i kvalitative metoder suppleres med kvantitative resultater fra spørgeskemaer og registerdata. Kerneanalyserne dels uddyber pilotstudiernes analyser, dels dækker nye temaer, som blev identificeret som relevante på baggrund af pilotstudiernes resultater og projektets indledende litteraturreview. Kerneanalysernes titler og centrale forskningsspørgsmål fremgår af TABEL 2, mens FIGUR 2 viser deres placering inden for projektets sfærer og samfundstemaer.

TABEL 2. Kerneanalysernes titler og fokus.

Kerneanalysens titel	Fokus (forskningsspørgsmål)
Fritidshuse, fritidsliv og regional udvikling	Er der sket ændringer i brugen af fritidshuse? Fx øget udleje og hyppigere brug under perioden med restriktioner? Har øget salg og brug forbedret grundlaget for økonomisk og social regional udvikling? Fx gennem ny permanent tilflytning blandt brugere af fritidsboliger?
Tæthed og livability	Fik corona folk til at søge mod større boliger eller indrette boligen på nye måder? Har brugen af byens rum og nabolaget ændret sig? Har corona ændret vores forhold til at bo tæt og dele rum og funktioner? Hvordan kan vi bo tæt og samtidig bæredygtigt i både miljømæssig, social og sundhedsmæssig forstand? Hvordan opleves forholdet mellem befolkningstæthed, bebyggelsestæthed og delte funktioner i forskellige boligområder?
Pandemien som prisme	Med afsæt i corona-pandemien som et prisme til at identificere fremtidige udfordringer og potentialer i måden vi udformer byer og bygger boliger: Hvad er fortidens og nutidens forbindelser mellem byggeri og hygiejne/sundhed? Hvilke områder er særligt påvirket af corona, og hvilke nye brudflader mellem arkitektur, byggeri og hygiejne er opstået?
Bynatur og flerartslig forbundethed	Har coronatiden skabt øget brug af naturen og grønne områder/bynatur? Vil det fornyede fokus på natur og bolignære grønne områder være ved og vil flere mennesker vælge at leve tættere på naturen og længere væk fra de større byer? Hvordan sikres at adgang til natur ikke kun er for de velstillede? Kan vi udvikle nye måder at integrere naturen i byerne og boligområder? Og nye måder at sameksistere med non-humane arter?
Det hybride arbejdsliv, bolig og hverdagsliv	Hvilke steder arbejder folk under og efter corona? Er hjemmearbejdet øget? Hvad gjorde virksomhederne for at understøtte hjemmearbejde under og efter nedlukningerne? Hvilke temporale, spatiale og kulturelle konsekvenser har det hybride arbejde for brugen af og livet i boligen? Indgår det hybride arbejde i en samfundsmæssig forandring af balancen mellem hverdagslivets domæner (arbejde, hjem, fritidsliv og lokalområde) og dets rytmer? Nye måder at organisere arbejdet på?

FIGUR 2. Kerneanalysernes dækning af sfærer og samfundstemaer

Alle kerneanalyser går på tværs af mindst to sfærer og/eller mindst to samfundstemaer. I forhold til sfærer gælder det fx for kerneanalysen om *hybridt arbejdsliv*, at den dækker både boligen (i forhold til ændringer i måden arbejdet integreres i boligen og husstandens hverdagsliv) og arbejdet (i forhold til brugen af arbejdspladsen og ændringer i måden arbejdet organiseres på). I forhold til samfundstemaer gælder det fx for kerneanalysen *tæthed og livability*, at dens empiriske studier af oplevelser af at bo tæt og dele rum og funktioner under og efter pandemien bidrager til både sfæren om socialt liv og social balance og til den bredere diskussion inden for byplanlægning om fortætning og tætte byer som bæredygtighedsstrategi (grøn omstilling).

Sammenholdes FIGUR 1 og FIGUR 2, vil man se, at langt de fleste felter inden for matrixen samfundstemaer-sfærer er dækket via enten pilotstudier og/eller kerneanalyser. Det er her vigtigt at have in mente, at pilotstudier, kerneanalyser og kvantitative analyser ikke kan dække *alle* corona-relevante spørgsmål og problemstillinger indenfor de fem sfærer og tre samfundstemaer. Vores tilgang har her været at identificere og definere de vigtigste forskningsspørgsmål på baggrund af litteraturstudie og indledende pilotstudier.

Alle kerneanalyser vil inkludere kvantitative resultater i den samlede analyse af udviklingen inden for deres respektive felter. Derudover vil de kvantitative analyser også bidrage selvstændigt med resultater, der belyser temaer uden for kerneanalyserne. Derved bidrager spørgeskemaundersøgelser og registerdata til en bredere afdækning end den, der alene opnås gennem kerneanalyserne.

Samlet set har Vidensporet i det første halvandet år af RESPOND-indsatsen (2022-23) især haft fokus på studier knyttet til mikroadfærd/interaktion og hverdagslivets vaner og rutiner (jf. dimensionerne præsenteret i starten af dette notat). Dette fokus på mikro- og mesoniveauet af hverdagens og samfundslivets sociale praksisser inden for det byggede miljø afspejler i høj grad, at de kvalitative studier og spørgeskemaundersøgelserne egner sig bedst til at kortlægge deltagernes hverdagspraksis og egne fortolkninger af disse. De overordnede, strukturelle bevægelser og livsvalg belyses derimod bedst via registerdata, der omfatter hele befolkningen og alle virksomheder. Denne dimension vil i stigende grad komme i fokus for Vidensporets arbejde i takt med, at projektet kommer til at råde over længere tidsrækker af registerdata – og dermed har tilstrækkeligt med tidsseriedata til at kunne kortlægge længerevarende udviklingstendenser efter pandemiens afslutning.

1.3 Rapportens fokus

I denne rapport præsenteres resultater fra både de kvalitative analyser og fra spørgeskemaundersøgelserne i Vidensporet. Kapitlerne er opdelt efter overordnede temaer, og de kvantitative og kvalitative resultater præsenteres i de fleste tilfælde som en del af en samlet, integreret analyse. Derved udnyttes fordelene ved en *mixed methods*-tilgang, hvor forskellige typer af data beriger hinanden i den samlede analyse. Spørgeskemaundersøgelserne bidrager med at give et første overblik over, hvad der har ændret sig under og efter pandemien – og måske lige så interessant: Hvad der ikke har ændret sig. Dermed giver de kvantitative resultater indblik i mere overordnede udviklingstendenser, som kan indgå i fortolkningen af de kvalitative resultaters konkrete findings. Omvendt bidrager de kvalitative studier med et detaljeret indblik i sociale dynamikker og problemstillinger, som ud over at være vigtig viden i sig selv, også bidrager til fortolkningen af de overordnede tendenser og mønstre, der kortlægges af gennem spørgeskemaundersøgelserne.

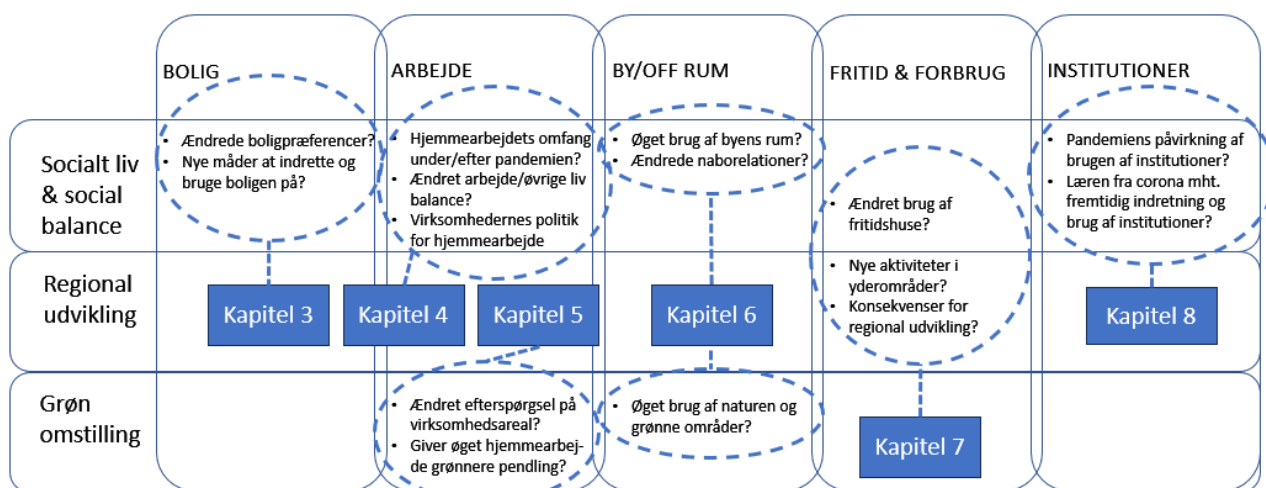
Foruden indledning (kapitel 1) og beskrivelse af metoden bag spørgeskemaundersøgelserne (kapitel 2), præsenteres Vidensporets foreløbige resultater gennem seks kapitler, der hver især behandler et afgrænset tema (kapitel 3-8). Disse er:

- Boligpræferencer og boligindretning: Bor vi på nye måder? (kapitel 3)
 - Ændrede boligpræferencer?
 - Nye måder at bruge og indrette boligen på?
- Det hybride arbejdsliv (kapitel 4)
 - Hjemmearbejdets omfang under og efter pandemien?
 - Ændrede relationer mellem arbejdet og det øvrige liv? Herunder hybridarbejdets betydninger for praksisser i boligen og på arbejdet?
 - Virksomhedernes politik for hjemmearbejde?
- Hjemmearbejdets betydning for ressourceforbrug: Areal og pendling (kapitel 5)
 - Ændret efterspørgsel på virksomhedsareal?
 - Giver øget hjemmearbejde grønnere pendling?
- Balancen mellem hjemme og ude: Byens rum, naboer og det grønne (kapitel 6)
 - Øget brug af byens rum?
 - Ændrede naborelationer?
 - Øget brug af naturen og grønne områder?
- Fritidshuse (kapitel 7)
 - Ændret brug af fritidshuse?
 - Nye aktiviteter i yderområder?
 - Konsekvenser for den regionale udvikling i yderområderne?
- Institutioners læring fra corona (kapitel 8)
 - Hvordan påvirkede corona brugen af bygningerne i daginstitutioner, skoler og plejecentre?
- Læren fra pandemien i forhold til den fremtidige indretning og anvendelse af institutionernes fysiske rammer?

FIGUR 3 illustrerer, hvordan rapportens temaer og spørgsmål er fordelt inden for projektets sfærer og temaer.

Rapporten afsluttes med en identifikation af relevante temaer og spørgsmål for fremtidige analyser (kapitel 9).

Hvis ikke andet er angivet, bygger tabeller og figurer på data fra Danmarks Statistik (Vidensporets spørgeskemaer) og egne beregninger.

FIGUR 3. Rapportens primære fokus.

1.4 Projektets udgivelser pr. ultimo 2023

Javakhishvili-Larsen, N., Bøje-Kovács, B. J., & Geerdsen, L. P. (2023). Assessing Pandemic-Related Risks and Resilience of Danish Workforce: A Methodological Approach. *MRPA Paper No. 119553*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15155.20007>

Mechlenborg, M. (2022a). Hvis vi skal revolutionere vores arbejdsliv, skal vi først ændre den måde, vi bor på. Forskerzonen, Videnskab.dk. <https://videnskab.dk/forskerzonen/kultursamfund/hvis-vi-skal-revolutionere-vores-arbejdsliv-skal-vi-foerst-aendre-den-maade-vi-bor>

Mechlenborg, M. (2022b). Forankring i forandring: Hvordan skal vi bo, når arbejdet flytter hjem? I *Refleksioner fra en pandemi: En essaysamling om bygningsmiljøer, bygninger og livskvalitet i lyset af COVID-19* (s. 30-40). Realdania.

Nielsen, R. S., & Grangaard, S. (2022a). Corona som springbræt til fremtidens skole. *Folkeskolen*, (20), Artikel 4687308.

Nielsen, R. S., & Grangaard, S. (2022b). *Institutioners læring fra Corona - praksis, brug, indretning og bygninger: Notat fra pilotstudie som led i forskningsprojektet RESPOND – Rammerne for den nye hverdag*. Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet. BUILD Rapport. <https://build.dk/Pages/Institutioners-laering-fra-Corona-praksis-brug-indretning-og-bygninger.aspx>

Stender, M. (2022). Dobbelt-skærmede hjem og sociale bobler: Boligen før, under og efter Corona. I *Refleksioner fra en pandemi: En essaysamling om bymiljøer, bygninger og livskvalitet i lyset af Covid-19* (s. 20-29). Realdania.

Stender, M., & Nordberg, L. W. (2022). Learning from Covid19 – Social Infrastructure in Disadvantaged Housing Areas in Denmark. *Urban Planning*, 7(4), 432-444. Advance online publication. <https://doi.org/10.17645/up.v7i4.5687>

Stender, M., & Nordberg, L. W. (2023). *Not because of your brown skin...: Pandemic stigma, stuckness, and social infrastructure*. Artikel på STAY HOME, København. <https://stayhome.hypotheses.org/>

The background of the page is decorated with a pattern of thin, dark blue wavy lines that flow across the entire surface. In the upper center, there is a solid dark blue circle containing the white number '1'.

1

METODE

2 METODE

I dette kapitel beskrives forskningsdesignet og metoderne bag de resultater, der præsenteres i de følgende kapitler.

2.1 Pilotstudier og kerneanalyser

Projektets indledende pilotstudier og de igangværende kerneanalyser er hovedsageligt baseret på kvalitative forskningsmetoder, især semistrukturerede kvalitative interview og dokument- og tekstanalyser.

Semistrukturerede kvalitative interviews har været anvendt i alle pilot- og kerneanalyser, typisk i form af enkeltperson-interviews, hvor formålet har været at få indsigt i den interviewede persons erfaringer og oplevelser med relevans for det konkrete forskningsspørgsmål. Eksempelvis involverer kerneanalysen af det Hybride arbejdsliv kvalitative interviews med medarbejdere i virksomheder, der har øget omfanget af hjemmearbejde efter pandemien, såvel som med ledere i disse virksomheder. De semistrukturerede kvalitative interviews udføres på baggrund af en interviewguide, som guider interviewenes fokus ud fra relevante temaer og spørgsmål samtidig med at de er fleksible i forhold til at forfølge relevante erfaringer, som fremkommer under interviewet. For enkelte af kerneanalyserne (primært analyserne af *Tæthed og liveability* henholdsvis Bynatur og flerartslig forbundethed) indgår de kvalitative interviews i et bredere feltarbejde, som også involverer observationer på steder og i byens rum. For eksempel benyttes arkitekturantropologiske casestudier i udvalgte by- og boligområder med en høj tæthed i kerneanalysen om *Tæthed og livability*.

Dokument- og tekstanalyser indgår med varierende vægt i flere kerneanalyser. I kerneanalysen om Pandemien som prisme indgår læsning af historiske dokumenter i arbejdet med at kortlægge tidligere pandemiers betydning for byerne og det byggede miljøes udvikling. I kerneanalysen *Tæthed og livability* benyttes tekstanalyser i studiet af interviews og dagbøger fra lockdown-perioderne (indsamlet af Nationalmuseet og det teknoantropologiske laboratorium ved Institut for Bæredygtighed og Planlægning på Aalborg Universitet).

2.2 Spørgeskemaundersøgelser

I foråret 2023 gennemførtes to spørgeskemaundersøgelser: Dels et spørgeskema målrettet borgere, dels et skema målrettet virksomheder. I det følgende beskrives formålet, indholdet og designet af de to spørgeskemaundersøgelser, herunder afgrænsningen af undersøgelsesens population samt dannelsen af stikprøverne. Spørgeskemaundersøgelserne blev gennemført af Danmarks Statistik, og de følgende beskrivelser trækker på metodnotaterne, som Danmarks Statistik (DST) udarbejdede i forbindelse med undersøgelsen.

2.2.1 Spørgeskema målrettet borgere

Formål og indhold

Undersøgelsens primære formål var at samle viden om, hvorvidt perioden med coronarestriktioner har ændret befolkningens bosætningsmønstre og boligpræferencer, og om der i

forbindelse med pandemiperioden er sket ændringer med hensyn til indretningen af boligen og relationer til naboer. Endvidere er der indsamlet viden om respondenternes brug af udeareal før, under og efter pandemien. Endelig belyser undersøgelsen omfanget af hjemmearbejde før, under og efter pandemien og respondenternes egne vurderinger af hjemmearbejdets konsekvenser for produktivitet, trivsel samt *work-life*-balancen. Disse data kan give et første indblik i, i hvilket omfang der er sket forandringer i vores adfærd knyttet til bosætning, bolig, sociale relationer, brugen af byens rum og arbejdspraksisser. Spørgeskemaet kan ses i bilag 1: spørgeskema til beboere.

Population og data

Vores population er personer bosat i Danmark i alderen 18-67 år pr. 1. marts 2020. Populationen er inddelt i fire undergrupper:

1. Lønmodtagere, der har skiftet adresse under pandemien
2. Lønmodtagere, der ikke har skiftet adresse under pandemien
3. Resterende population, som har skiftet adresse under pandemien
4. Resterende population, som ikke har skiftet adresse under pandemien.

Vi definerer lønmodtagere som personer, der har været i beskæftigelse fra 1. december 2019 til 28. februar 2020¹. Lønmodtagere har ikke modtaget offentlig forsørgelse i perioden eller været indskrevet på en uddannelse i februar 2020². De personer, som ikke hører under ovenstående definition af lønmodtagere, og som ikke er studerende, placeres i grupperne for den resterende population. Med andre ord udgøres undersøgelsens samlede population af alle 18-67-årige personer bosat i Danmark pr. 1. marts 2020, undtagen studerende med mindre end 20 timers beskæftigelse om ugen. Med disse afgrænsninger består populationen af 3.268.620 personer.

Adresseskiftet refererer til perioden 1. april 2020 til 31. januar 2022. Begyndelsesdatoen er valgt ud fra en antagelse om, at andelen af borgere, som har skiftet adresse *på grund af* pandemien allerede i marts 2020, er forsvindende lille. Slutdatoen er valgt fordi de sidste restriktioner blev ophævet i januar 2022.

Undersøgelsens stikprøve er udtrukket stratificeret på baggrund af de fire grupper beskrevet ovenfor. Stikprøven er udtrukket simpelt tilfældigt inden for hvert stratum, samt proportionalt ift. populationen. De personer der var udvalgt til pilotundersøgelsen kan ikke udvælges igen. Undersøgelsens nettostikprøve udgør i alt 20.006 personer. Således er netto-stikprøven den endelige stikprøve, som bliver benyttet i undersøgelsen.

Dataindsamlingen er blevet foretaget i perioden 30. marts til 23. maj 2023. Undersøgelsen er baseret på i alt 6.608 fuldt gennemførte interviews. Således ligger svarprocenten på 33 procent. I alt udgør bortfaldet 67 procent. DST's analyse viser, at bortfaldet er skævt fordelt på forskellige personlige baggrundskarakteristika i populationen – se **TABEL 3**. Det har som udgangspunkt en betydning for resultaternes repræsentativitet.

For at genskabe repræsentativiteten har DST gennemført en bortfaldsanalyse, hvor DST ved hjælp af registerdata om demografi, geografi samt socioøkonomiske baggrundskarakteristika undersøgte, hvilke befolkningsgrupper, der blandt besvarelsene er over- eller under-repræsenterede.

På baggrund af bortfaldsanalysen konstruerede DST vægte, som knytter sig til hver besvarelse i data. Som **TABEL 3** viser, sørger vægtene for, at svardata igen bliver repræsentative

¹ Der er ingen nedre grænse for antal timer i beskæftigelse.

² Har en studerende arbejdet i gennemsnit 20 timer eller mere om ugen i perioden december 2019 – februar 2020, betragtes vedkommende alligevel som lønmodtager.

for den samlede population. Det gør sig yderligere gældende for hvert stratum. I konstruktionen af vægte indgår følgende baggrundskarakteristika:

- Køn
- Alder i tre kategorier:
 - 18-34 år
 - 35-49 år
 - 50-67 år
- Herkomst
- Højeste fuldførte uddannelse i tre kategorier:
 - Grundskole og uoplyst
 - Gymnasial-/Erhvervsfaglig uddannelse
 - MVU, Bachelor og LVU + PHD
- Kommuneopdeling efter størrelse:
 - København og Frederiksberg (med følgende kommunekoder: 101, 147)
 - Hovedstadskommuner (med følgende kommunekoder: 151, 153, 155, 157, 159, 161, 163, 165, 167, 169, 173, 175, 183, 185, 187, 190, 201, 223, 230, 240, 253, 269)
 - Storbykommuner (med følgende kommunekoder: 461, 751, 851)
 - Provinskommuner (med følgende kommunekoder: 217, 219, 259, 265, 330, 370, 561, 607, 615, 621, 630, 657, 661, 730, 740, 791)
 - Oplandskommuner (med følgende kommunekoder: 210, 250, 260, 270, 316, 320, 329, 336, 340, 350, 410, 420, 430, 440, 450, 480, 575, 706, 710, 727, 746, 756, 766, 840)
 - Landkommuner (med følgende kommunekoder: 306, 326, 360, 376, 390, 400, 411, 479, 482, 492, 510, 530, 540, 550, 563, 573, 580, 665, 671, 707, 741, 760, 773, 779, 787, 810, 813, 820, 825, 846, 849, 860)

Vi har yderligere koblet en række informationer om personernes demografiske og socioøkonomiske karakteristika til vores besvarelser baseret på eksisterende registerdata. Konkret handler det om følgende variabler:

- Alder
- Køn
- Om man er single eller lever i et parforhold
- Om man har mindst et barn
- Kommunetype
- Om man bor i et hus eller en etagebolig
- Højst fuldførte uddannelse
- Tilknytning til arbejdsmarkedet
- Bruttoindkomst

TABEL 3. Fordelingen på baggrundskarakteristika særskilt for populationen, der svarede, bortfaldet, nettostikprøven, hele population samt de vægtede svar.

	Fordelinger for svar, stikprøve og population				Vægtet fordeling af svar
	1. Svar	2. Bortfald	3. Nettostik	4. Pop	5. Svar vægtet
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Vægtet pct.
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Køn					
1. Mænd	45,1	53,8	50,9	50,7	50,7
2. Kvinder	54,9	46,2	49,1	49,3	49,3
Alder i 6 grupper					
18-29 år	9,5	22,4	18,1	17,8	17,7
30-39 år	13,7	21,3	18,8	19,7	18,3
40-49 år	23,1	23,0	23,0	22,6	24,1

50-59 år	30,2	20,9	24,0	24,0	22,0
60-69 år	23,5	12,4	16,1	15,9	17,9
Region					
81 Nordjylland	10,2	10,2	10,2	10,0	9,6
82 Midtjylland	24,1	22,2	22,8	22,8	23,2
83 Syddanmark	21,9	21,0	21,3	20,8	20,9
84 Hovedstaden	28,7	32,2	31,0	31,7	31,6
85 Sjælland	15,1	14,4	14,6	14,6	14,7
Herkomst					
1. Dansk oprindelse	91,0	82,1	85,0	85,0	85,0
2. Indvandrere	8,1	15,9	13,3	13,2	13,2
3. Efterkommere	0,9	2,1	1,7	1,8	1,8
Højeste fuldførte uddannelse					
1. Grundskole eller uoplyst	14,2	22,7	19,9	20,3	20,3
2. Ungdoms udd. (Gym+EUD)	40,6	43,9	42,8	41,8	41,1
3. Korte Videregående udd.	6,1	5,3	5,6	5,6	6,4
4. Mellemlange Videregående udd.	22,4	14,8	17,3	17,5	17,0
5. Lange Videregående udd.	16,7	13,3	14,4	14,8	15,2
Familiens sammensætning					
1 Enlige u. børn	23,2	30,2	27,9	28,3	25,9
2 Enlige m. børn	5,1	5,7	5,5	5,7	5,2
3 Par u. børn	39,6	27,5	31,5	31,3	34,0
4 Par m. børn	32,1	36,6	35,1	34,8	34,9
Socioøkonomisk status					
1. Selvstændig	4,4	4,7	4,6	4,5	4,7
2. Lønmodtager					
Mellemniveau eller derover	38,1	27,8	31,2	31,6	33,5
3. Lønmodtager grundniveau	32,8	38,8	36,8	36,7	35,4
4. Studerende	1,5	3,5	2,8	2,6	2,7
5. Uden for erhverv	23,2	25,2	24,6	24,5	23,7
Ækvivaleret disponibel indkomst for familien					
1. Ingen indkomst	4,2	7,7	6,6	6,8	5,6
2. op til 150	4,1	9,9	8,0	7,9	6,7
3. fra og med 150 op til 250	18,8	26,1	23,7	23,6	22,5
4. fra og med 250 op til 350	29,1	26,7	27,5	27,5	28,4
5. fra og med 350 op til 500	29,3	20,1	23,1	23,0	25,5
6. fra og med 500	14,4	9,4	11,1	11,2	11,3

Kilde: Datanotat DST

2.2.2 Spørgeskema målrettet virksomheder

Formål og indhold

Aalborg Universitet har gennemført en undersøgelse af, hvordan coronarestriktionerne har påvirket virksomheder i Danmark. Spørgsmålene i undersøgelsen afgrænser sig til perioden fra marts 2020 til januar 2022. I denne undersøgelse forstås perioden med

coronarestriktioner som den periode, der var præget af nedlukninger, hjemsendelse af børn fra skoler og institutioner og en generel opfordring til at arbejde hjemmefra. Undersøgelsens primære formål var at indsamle viden om virksomheders strategier til krisehåndtering. Konkret handler undersøgelsen om, hvilke beslutninger med hensyn til ledelse, produktion, ansættelsesstrategier samt arealforbrug, som virksomhederne traf med henblik på at modvirke pandemiens sociale og økonomiske udfordringer. Virksomhederne blev yderligere spurgt ind til deres praksisser med hensyn til medarbejdernes hjemmearbejde under og efter pandemien samt deres egne vurderinger af sammenhængen mellem hjemmearbejdets omfang og virksomhedens produktivitet. Således bidrager resultaterne til en bedre forståelse af virksomhedernes erfaringer og strategier i en krisesituation som pandemien, hvilket kan bruges til at ruste virksomheder bedre til fremtidige kriser. Spørgeskemaet kan ses i bilag 2: spørgeskema til virksomheder.

Population og data

Populationen af virksomheder til undersøgelsen afgrænses gennem Erhvervsregistret, hvor oplysninger om virksomheder er knyttet til CVR-numre. Virksomheder inkluderes i populationen, hvis de i gennemsnit har mere end 4 årsværk pr. kvartal i løbet af det seneste år op til afgrænsningstidspunktet, som er pr. ultimo 1. kvartal 2020. De virksomheder, der fortsat er aktive i Erhvervsregistret pr. ultimo 2022, indgår i populationen. Ved at anvende gennemsnittet af årsværk over et år undgås eksklusion af virksomheder, hvis aktiviteter er sæsonafhængige.

Baseret på ovenstående afgrænsning består populationen af 34.940 virksomheder og stikprøven er udtrukket tilfældigt indenfor 36 strata. De 36 strata består af 6 grupper af brancher og 6 grupper af virksomhedsstørrelser målt ved antallet af årsværk. TABEL 4 viser inddelingen.

TABEL 4. Stratificering af stikprøven

Branchegruppering:	Årsværkgrupperingen:
1. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomhed	1. 5-9 årsværk
2. Handel og detail	2. 10-19 årsværk
3. Bygge og anlæg og transport	3. 20-49 årsværk
4. Hotel og restauration og kultur, fritid og anden service	4. 50-99 årsværk
5. Information og telekommunikation og erhvervsservice	5. 100-199 årsværk
6. Finansiering og forsikring og ejendomshandel og udlejning.	6. 200 + årsværk

I de strata, der indeholder under 200 virksomheder, er alle virksomheder udvalgt. I de resterende strata er der udvalgt et antal virksomheder svarende til strata-andelen i populationen, ud fra den ønskede stikprøvestørrelse.

Dataindsamlingen er blevet gennemført ved hjælp af webinterview, telefoninterview og kombinationen af de to i perioden fra 16. maj 2023 til 27. juni 2023. Undersøgelsen bygger på i alt 5.081 fuldt gennemførte interviews, hvilket resulterer i en svarprocent på 25,4 procent. Bortfaldet udgør samlet set 74,6 procent. DST's analyse viser, at bortfaldet er skævt fordelt på forskellige strata, som fremgår af TABEL 5. Dette kan potentielt påvirke repræsentativiteten af resultaterne. For at korrigere for det skæve bortfald inden for de forskellige strata er der beregnet vægte, som er tilknyttet hver besvarelse.

TABEL 5. Fordelingen på baggrundskarakteristika særskilt for populationen, der svarede, bortfaldet, nettostikprøven, hele population samt de vægtede svar.

	Fordelinger for svar, stikprøve og popu- lation				Vægtet fordeling af svar
	1.	2.	3.	4.	5.
	Svar	Bortfald	Stikprøve	Pop	Svar vægtet
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Vægtet pct.
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomheder med 5-9 årsværk	4,1	4,2	4,1	4,2	4,2
2. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomheder med 10-19 års- værk	3,1	3,4	3,3	3,4	3,4
3. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomheder med 20-49 års- værk	2,9	2,6	2,7	2,7	2,7
4. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomheder med 50-99 års- værk	1,3	1,1	1,2	1,2	1,2
5. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomheder med 100-199 årsværk	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
6. Industri uden råstofudvinding og uden forsyningsvirksomheder med 200+ års- værk	0,9	0,5	0,6	0,6	0,6
7. Handel og detail med 5-9 årsværk	11,0	11,9	11,7	11,9	11,9
8. Handel og detail med 10-19 årsværk	6,0	6,8	6,6	6,7	6,7
9. Handel og detail med 20-49 årsværk	4,1	4,3	4,2	4,3	4,3
10. Handel og detail med 50-99 årsværk	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2
11. Handel og detail med 100-199 årsværk	1,4	0,7	0,9	0,5	0,5
12. Handel og detail med 200+ årsværk	0,9	0,6	0,7	0,4	0,4
13. Bygge, anlæg og transport med 5-9 årsværk	7,8	9,9	9,4	9,6	9,6
14. Bygge, anlæg og transport med 10-19 årsværk	4,8	6,0	5,7	5,8	5,8
15. Bygge, anlæg og transport med 20-49 årsværk	3,5	3,5	3,5	3,6	3,6
16. Bygge, anlæg og transport med 50-99 årsværk	0,8	1,1	1,0	1,0	1,0
17. Bygge, anlæg og transport med 100-199 årsværk	0,9	0,6	0,7	0,4	0,4
18. Bygge, anlæg og transport med 200+ årsværk	0,8	0,5	0,6	0,3	0,3
19. Hotel, restauration og kultur, fritid og anden service med 5-9 årsværk	7,1	8,2	7,9	8,1	8,1
20. Hotel, restauration og kultur, fritid og anden service med 10-19 årsværk	4,0	4,0	4,0	4,1	4,1
21. Hotel, restauration og kultur, fritid og anden service med 20-49 årsværk	2,2	1,8	1,9	1,9	1,9

22. Hotel, restauration og kultur, fritid					
og anden service 50-99 årsværk	1,2	0,7	0,8	0,5	0,5
23. Hotel, restauration og kultur, fritid					
og anden service 100-199 årsværk	0,6	0,3	0,3	0,2	0,2
24. Hotel, restauration og kultur, fritid					
og anden service 200+ årsværk	0,5	0,2	0,3	0,2	0,2
25. Infomation, telekommunikation og					
erhvervsservice med 5-9 årsværk	8,7	8,9	8,8	9,1	9,1
26. Infomation, telekommunikation og					
erhvervsservice med 10-19 årsværk	5,5	5,5	5,5	5,6	5,6
27. Infomation, telekommunikation og					
erhvervsservice med 20-49 årsværk	4,0	3,7	3,8	3,9	3,9
28. Infomation, telekommunikation og					
erhvervsservice med 50-99 årsværk	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
29. Infomation, telekommunikation og					
erhvervsservice med 100-199 årsværk	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7
30. Infomation, telekommunikation og					
erhvervsservice med 200+ årsværk	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5
31. Finansiering,forsikring og ejendoms- handel, udlejning med 5-9 årsværk	2,4	2,3	2,3	2,4	2,4
32. Finansiering,forsikring og ejendoms- handel, udlejning med 10-19 årsværk	1,4	1,1	1,2	1,2	1,2
33. Finansiering,forsikring og ejendoms- handel, udlejning med 20-49 årsværk	1,0	0,6	0,7	0,7	0,7
34. Finansiering,forsikring og ejendoms- handel, udlejning med 50-99 årsværk	1,3	0,3	0,5	0,3	0,3
35. Finansiering,forsikring og ejendoms- handel, udlejning med 100-199 årsværk	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1
36. Finansiering,forsikring og ejendoms- handel, udlejning med 200+ årsværk	0,5	0,3	0,3	0,2	0,2
Region					
81 Nordjylland	9,5	9,9	9,8	9,7	9,7
82 Midtjylland	22,0	23,0	22,7	23,0	22,3
83 Syddanmark	21,2	19,5	19,9	19,9	21,5
84 Hovedstaden	36,1	36,4	36,4	36,1	34,8
85 Sjælland	11,2	11,2	11,2	11,3	11,7

Kilde: Datanotat DST

BOLIGPRÆFERENCER OG BOLIGINDRETNING: BOR VI PÅ NYE MÅDER?

3 BOLIGPRÆFERENCER OG BOLIGINDRETNING: BOR VI PÅ NYE MÅDER?

Pandemiens nedlukninger indebar, at boligen for mange skulle rumme nye funktioner til fx hjemmeskoling, hjemmearbejde, hjemmetræning, isolation af smittede i husstanden med videre. Det kan have betydet, at mange under pandemien oplevede boligen som trang og uhensigtsmæssigt indrettet. Dermed kan beboernes relation til og præferencer for deres egen bolig og dens omgivelser have ændret sig både under og efter pandemien. Spørgsmålet for dette kapitel er, i hvilket omfang pandemien har haft indvirkning på befolkningens indretning og brug af boligen samt flyttevalg.

3.1 Flyttemotiver og -årsager

I perioden med coronarestriktioner har der været forestillinger om, at pandemien har skubbet til befolkningens præferencer i forhold til boligens geografiske placering og ikke mindst boligens kvaliteter. For eksempel bragte JydskeVestkysten d. 9. marts 2021 en artikel, som under overskriften *Coronakrisens hjemmearbejde kan betyde, at flere flytter på landet* spåede, at ønsket om bedre muligheder for hjemmearbejde ville give 'os mod på at flytte længere væk fra arbejdspladsen' og at 'flere flytter væk fra de større byer'.

I surveyen har vi derfor spurgt ind til befolkningens flyttemotiver samt flytteårsager. Konkret har vi spurgt, om man flyttede i perioden med coronarestriktioner, om beslutningen om at flytte blev truffet inden restriktionerne blev indført, samt i hvor høj grad pandemien har påvirket beslutningen om at flytte.

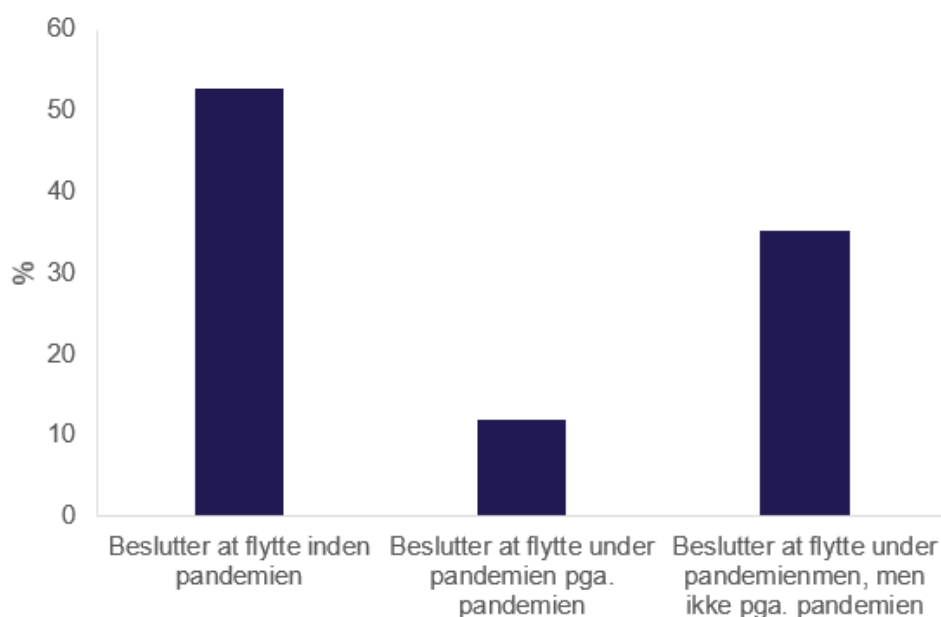
På baggrund af disse spørgsmål kan vi identificere tre grupper blandt dem, der er flyttet i perioden marts 2020 til maj 2022: (1) gruppen, der traf beslutningen om at flytte *inden* restriktionerne blev indført, (2) gruppen, der traf beslutningen om at flytte *i perioden* med coronarestriktioner og samtidig angiver, at coronarestriktionerne var medvirkende til at de flyttede³, og (3) gruppen, der traf beslutningen om at flytte i perioden med coronarestriktioner, men som ikke angiver coronarestriktioner som en medvirkende årsag til at flytte.

Overordnet flyttede 17 procent af de voksne danskere (eksklusive studerende med mindre end 20 timers ugentligt arbejde og folk over 67 år) i perioden med coronarestriktioner⁴. FIGUR 4 viser deres fordeling på de tre grupper. Lidt over halvdelen oplyser, at de traf beslutningen om at flytte inden restriktionerne blev indført. 35 procent besluttede at flytte mellem april 2020 og maj 2022 uden at pandemien angives at have haft en indflydelse på beslutningen og 12 procent mener, at pandemien var medvirkende årsag til beslutningen om at skifte bopæl. Tallene tyder altså på, at ca. hver tiende flytning var pandemirelateret.

Det er således en, måske overraskende, beskeden andel af dem, der flyttede i tiden fra april 2020 til maj 2022, som angiver, at erfaringer fra perioden med coronarestriktioner var medvirkende årsag til beslutningen om at flytte.

³ Vi definerer en flytning som coronarelateret, hvis en person mindst angav 'i nogen grad' i spørgsmålet 'I hvilken grad var perioden med coronarestriktioner mellem marts 2020 og januar 2022 medvirkende til, at du/I flyttede?'

⁴ Én person kan flytte flere gange i vores undersøgelsesperiode. Vi har valgt at fokusere på den første flytning, da denne flytning kan være mest påvirket af pandemien.

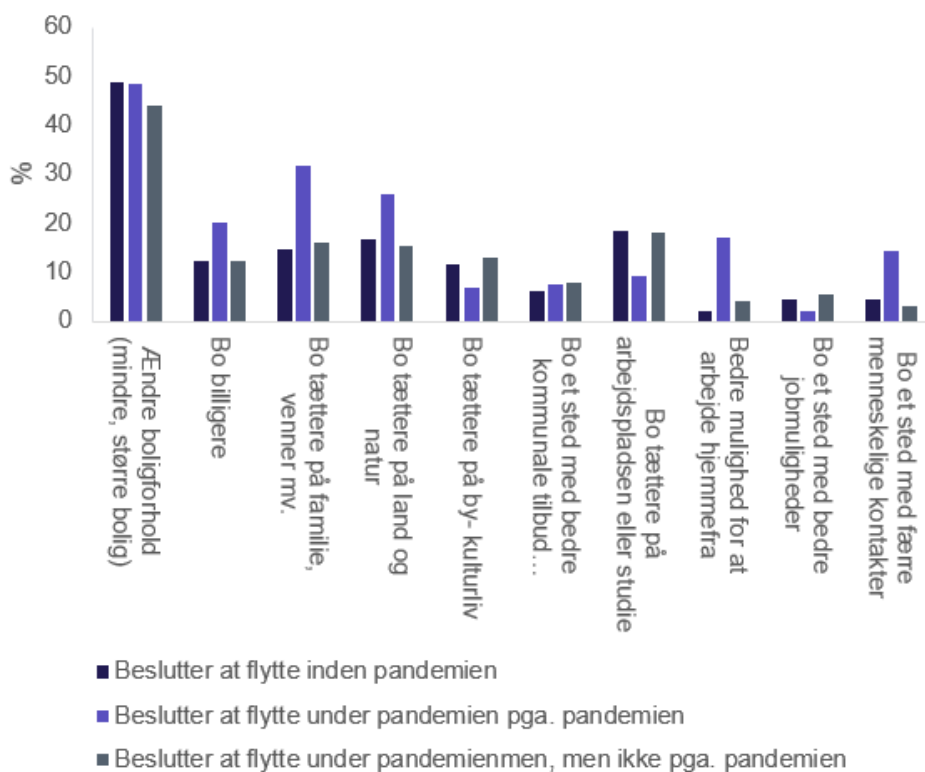
FIGUR 4. Fordelingen af dem, som er flyttet i perioden april 2020 og maj 2022, efter hvorvidt pandemien har haft en indflydelse på deres beslutning om at flytte.

En analyse af gruppernes sammensætning med hensyn til demografiske og socioøkonomiske karakteristika så som alder, køn, om man har børn, uddannelse, tilknytning til arbejdsmarkedet, indkomst, kommunetype samt om man bor i et hus⁵ eller etagebolig, viser begrænsede forskelle grupperne imellem. Når vi sammenligner grupperne 1 og 2, ser vi, at dem, der angiver pandemien som medvirkende årsag til at flytte, i gennemsnit er yngre, i højere grad har en videregående uddannelse og sjældnere har børn. Sammenligner vi grupperne 1 og 3, viser tallene, at dem, der besluttede at flytte i perioden med restriktioner, men uafhængigt af pandemien, gennemsnitligt er yngre, oftere mænd og sjældnere har børn sammenlignet med dem, der besluttede at flytte inden pandemien ramte Danmark. Endelig har respondenterne i gruppe 2 i højere grad en videregående uddannelse sammenlignet med gruppe 3 (se bilag 3: supplerende tabeller, Tabel A).

Selv om der er få forskelle med hensyn til baggrundskarakteristika på tværs af grupperne, angiver de forskellige motiver til flytningen (se figur 5). Således, angiver gruppe 2 i højere grad end andre, at deres flyttemotiv var at bo tættere på venner, familie eller naturen, have bedre muligheder for at arbejde hjemmefra samt at bo et sted med færre menneskelige kontakter. Samtidigt ser vi, at gruppe 3 i forhold til gruppe 1 i mindre grad angiver, at størrelsen på boligen var afgørende for at flytte.

Flyttemotiverne for gruppe 2 tyder således på, at de personer, der flyttede på grund af pandemien, i højere grad har søgt mod større boliger (bedre muligheder for hjemmearbejde, fx at indrette hjemmekontor), tættere på familie og venner samt længere væk fra byer (et ønske om at bo tættere på natur).

⁵ Parcelhus, enfamiliehus, række-/kæde- samt dobbelthus indgår i definitionen hus.

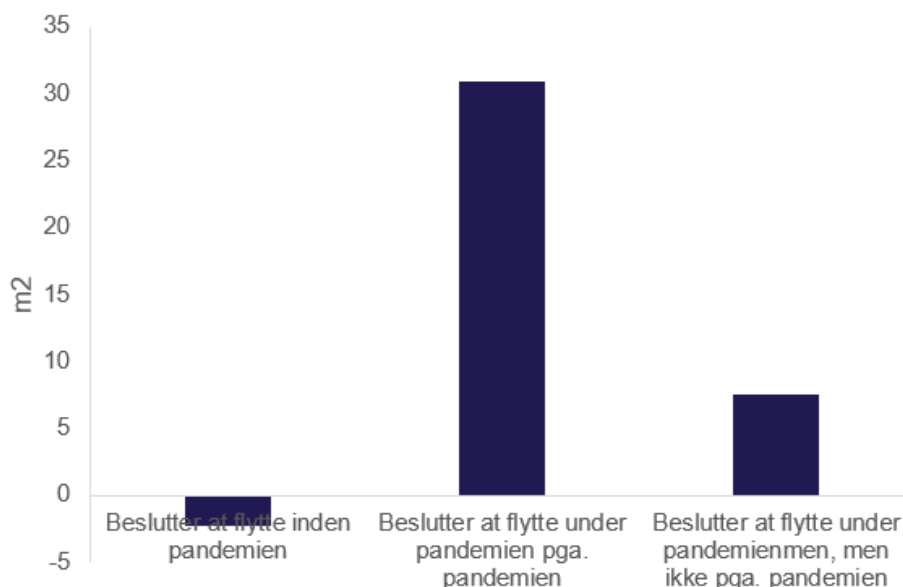

FIGUR 5. Flyttemotiver for de tre flyttegrupper.

For nærmere at kunne belyse flyttemotiverne, har vi for de tre grupper sammenlignet forskellen i boligstørrelse mellem boligen, som respondenterne er flyttet fra, og boligen, de er flyttet til (FIGUR 6). Derudover har vi undersøgt afstanden mellem boligen, respondenterne flytter fra, og den, de flytter til.⁶

Vi finder, at gruppe 2 flytter til boliger, som i gennemsnit er 32 m² større sammenlignet med gruppe 1, mens gruppe 3 flytter til boliger, som i gennemsnit 6 m² større sammenlignet med gruppe 1. Dog er sidstnævnte forskel ikke statistisk signifikant. Gruppe 1 flytter i gennemsnit til boliger, der har den samme størrelse som dem, de flytter fra. Ligeledes finder vi heller ikke nogen statistisk signifikant forskel med hensyn til flytteafstand for grupperne 2 og 3 sammenlignet med gruppe 1. Det kan i høj grad skyldes, at vores afstandsmål er for grovt.

⁶ Her har vi anvendt afstanden *mellem kommunerne*. Dvs. at hvis en person flytter inden for kommunen, er vedkommendes afstande sat til 0. Det gælder for 59 procent af vores flyttepopulationen.

FIGUR 6. Den gennemsnitlige forskel i størrelse mellem fraflyttet og tilflyttet bolig for de tre grupper.

Sammenfattende kan vi konkludere, at ca. hver tiende flytning i perioden med coronarestriktioner var pandemirelateret. De personer, der er flyttet på grund af pandemien, er oftere yngre og har en længerevarende uddannelse end personer, der beslutter at flytte inden pandemien, samt personer, der beslutter at flytte under pandemien, men hvor flytningen ikke er pandemirelateret. Samtidig viser analysen en tendens til, at denne gruppe relativt set søger mod større boliger, længere væk fra byerne og som motiver for flytning oftere angiver ønsket om at bo tættere på venner, familie eller naturen, have bedre muligheder for at arbejde hjemmefra samt at bo et sted med færre menneskelige kontakter.

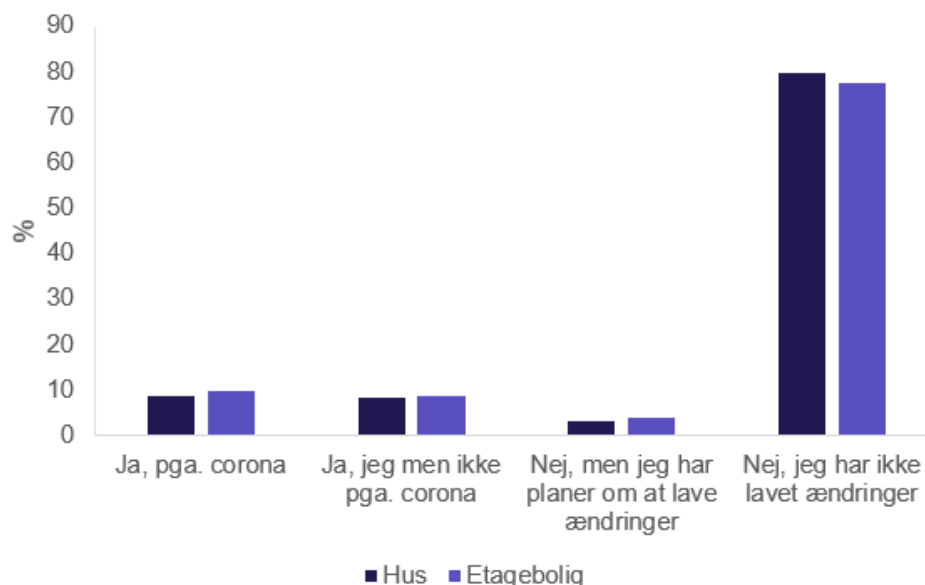
3.2 Boligens indretning

Nedlukninger og hjemsendelser under pandemien indebar, at boligen for mange skulle rumme nye funktioner til fx hjemmeskoling, hjemmearbejde, hjemmetræning, isolation af smittede i husstanden med videre. Det kan have bidraget til oplevelser af boligen som trang eller uhensigtsmæssigt indrettet. Vi har derfor undersøgt, i hvor høj grad respondenterne har foretaget ændringer i deres bolig. Analysen viser, at 9 procent angiver, at perioden med coronarestriktioner har været medvirkende til, at de har foretaget ændringer i boligen, mens 8 procent svarer, at de har lavet ændringer, men ikke som følge af coronarestriktioner. Således svarer i alt 17 procent, at de har foretaget en eller anden form for ændring i deres hjem.

Når vi ser nærmere på, hvem det er, der har foretaget ændringer i hjemmet, betyder alder, det at have børn, geografi, uddannelse og indkomst noget: Jo ældre man er, jo mindre er sandsynligheden for, at man har foretaget ændringer i hjemmet. Omvendt er sandsynligheden større, hvis man har mindst et barn og længerevarende uddannelse. Sammenlignet med bykommuner (storbykommuner og København og Frederiksberg) er hyppigheden af ændringer i boligen mindre, hvis man bor i provins- eller landkommuner. Endelig viser analysen, at jo højere indkomsten er, jo større er sandsynligheden for at lave ændringer i hjemmet. Til gengæld har det at bo i en etagebolig eller et hus ingen betydning for, om man har foretaget ændringer i hjemmet (se bilag 3: supplerende tabeller, Tabel B).

Ser man nærmere på forskellen mellem hus og etageboliger (se FIGUR 7), svarer 9 procent af dem, der bor i hus, at de som følge af pandemien har foretaget ændringer, mens 8 procent angiver, at de har foretaget ændringer uafhængigt af pandemien. De tilsvarende andele

blandt dem, der bor i etagebolig, er 10 og 9 procent. Der ses altså ikke nogen nævneværdig forskel for de to boligtyper.

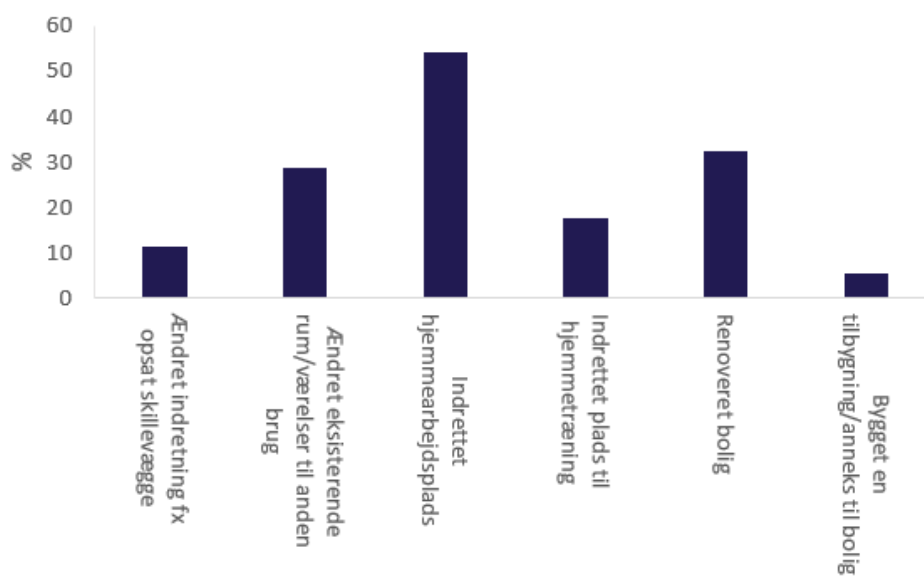

FIGUR 7. Hvorvidt der er foretaget ændringer i boligen, og i hvilket omfang dette skyldes erfaringer fra perioden med coronarestriktioner, her opgjort for personer, der bor i hus eller etagebolig.

Blandt alle, der har foretaget ændringer i boligen (dvs. også ændringer foretaget uafhængigt af pandemien), har 11 procent svaret, at de har ændret boligens indretning, 29 procent har ændret brugen af eksisterende rum, 54 procent har indrettet hjemmearbejdsplads og 32 procent har foretaget en eller anden form for renovering af boligen (se figur 8). Særligt iøjnefaldende er det naturligvis, at mere end hver anden har indrettet en hjemmearbejdsplads. Det kan tolkes som en direkte konsekvens af det udbredte hjemmearbejde under pandemien, som har skabt behov for en hjemmearbejdsplads inden for boligens fysiske rammer.

En nærmere analyse af tallene viser, at personer i hus i højere grad svarer, at de har foretaget renoveringer eller tilbygninger i hjemmet sammenlignet med personer i etageboliger. Dette kan afspejle, at beboere i huse oftere er boligejere, og dermed har større dispositionsret over boligens indretning end lejere, som omvendt ofte bor i etageboliger. For tilbygning er det åbenlyst, at beboere i etageboliger af fysiske grunde sjældent har mulighed for at lave tilbygninger. For de øvrige typer af ændret indretning af boligen er forskellen mellem huse og etageboliger begrænset.

Sammenfattende kan det konkluderes, at i alt 17 procent har lavet ændringer i boligen, hvoraf cirka halvdelen, 9 procent, har gjort dette som følge af pandemien og dens restriktioner. De fleste har indrettet hjemmearbejdsplads eller renoveret i boligen.

FIGUR 8. Typer af ændringer foretaget af de respondenter, som angiver at have foretaget ændringer i deres nuværende bolig siden marts 2020.

4

DET HYBRIDE ARBEJDSLIV

4 DET HYBRIDE ARBEJDSLIV

Pandemien og dens nedlukninger betød, at en meget stor del af den erhvervsaktive befolkning blev hjemsendt fra deres arbejdsplads, hvoraf en betydelig andel havde mulighed for at arbejde hjemmefra. IT-udstyr blev fragtet fra arbejdspladser til nyindrettede hjemmekontorer, og onlinemøder blev en fast del af manges arbejdsdag. De kompetencer, som hjemmearbejde indebærer, bredte sig, og hybridarbejde blev for mange 'den nye normal'. Disse forandringer belyses i dette kapitel gennem Vidensporets spørgeskemaundersøgelser, det kvalitative pilotstudie om hjemmearbejde og kerneanalysen om det hybride arbejdsliv.

Vores undersøgelser indikerer, at hjemmearbejdet ikke kun fik øget udbredelse under pandemien, men også for mange antog en ny og mere formaliseret karakter. En af interviewpersonerne i pilotstudiet, som også havde arbejdet hjemme inden pandemien ramte, beskriver formaliseringen af hjemmearbejdet således:

Tidligere var hjemmearbejdet sådan lidt af et treat til en selv. Ligge lidt på sofaen i lidt for blødt tøj med computeren på maven og masser af tid. I dag ligner hjemmearbejdet det almindelige arbejde med møder fra væg-til-væg.

For andre indebar corona-nedlukningerne ændrede vagtplaner, nye organiseringer af arbejdet, og kortere åbningstider. Erfaringerne med hjemmearbejde udbredtes massivt under pandemien, og disse omfattende ændringer i arbejdspraksisser har formentligt sat længerevarende spor i arbejdstagernes arbejdspraksis, virksomhedernes organisering af arbejdet såvel som de ansattes oplevelse af balancen mellem arbejde og det øvrige liv. Som et medlem af et ledelsesteam på en daginstitution beskriver det i kerneanalysen af det hybride arbejdsliv:

Vi var hjemsendt i 3-4 uger, men det, der overskyggede det, var, at da vi så kom tilbage, så var vores arbejdsdag fuldstændig lavet om. Pludselig skulle vi deles op, vi talte om smitteveje og retningslinjer, der ændrer sig hele tiden. Så det blev virkelig noget andet. Vi havde reducerede åbningstider, så lige pludselig mødte alle medarbejdere ind samtidig og gik samtidig. Det gav noget kontinuitet, nye muligheder for at kommunikere, som man slet ikke er vant til sådan et sted som her, hvor vi normalt kører i forskudte vagtplaner. Så det var en erfaring fra corona, der var med til at få os til at gentænke, hvordan vi laver vagtplaner, og indføre en 4-dages arbejdsuge.

Vores undersøgelser viser, at pandemien har givet et skub til den generelle udvikling mod det hybride arbejde og nye måder at organisere arbejdet på inden for en række sektorer. Men for hvem og i hvilket omfang? I spørgeskemaerne har vi spurgt ind til omfanget af hjemmearbejde før, under og efter tiden med coronarestriktioner samt de ansattes vurdering af balancen mellem hjemmearbejde og det øvrige liv.

4.1 Omfanget af hjemsendelser og hybridarbejde

I perioder med corona-nedlukning fyldte hjemmearbejdet meget i medierne og i det forandrede hverdagsliv. Vores spørgeskema til borgere viser, at 53 procent af dem, der var aktive på arbejdsmarkedet inden restriktionerne blev indført, var hjemsendte i en eller flere perioder fra marts 2020 til januar 2022. Men næsten lige så mange – 47 procent – var ikke hjemsendt på noget tidspunkt i perioden. Ved nærmere analyse finder vi betydelige forskelle

mellem de to grupper. Ikke overraskende er det forskelle, der knytter sig til branche, alder, uddannelsesniveau og indkomstniveau.⁷ Men også geografi spiller ind.

Jo ældre man var, jo mindre tilbøjelig var man til at blive sendt hjem, og personer med grundskole som højest fuldførte uddannelse var sjældnere hjemsendt end personer med længere uddannelse. Sammenlignet med personer, der bor i storbykommuner, havde personer i både omegnskommunerne til storbykommuner samt provins- og landkommuner en mindre tilbøjelighed til at blive hjemsendt.

Disse fund hænger givetvis sammen med, at de forskellige grupper befandt sig på forskellige dele af arbejdsmarkedet. Når vi kigger på brancher, viser tallene, at personer ansat i industri, transport samt byggebranchen havde en højere tilbøjelighed til fortsat at møde på arbejde end personer ansat i den offentlige sektor. Til gengæld havde personer i finans- ejendoms-, kommunikations-, IT- samt konsulentbranchen højere sandsynlighed for at blive sendt hjem sammenlignet med personer ansat i den offentlige sektor (se bilag 3: supplerende tabeller, Tabel C).

Hjemsendelse er ikke ensbetydende med, at man havde fri – mange fortsatte med at varetage deres arbejdsfunktion under nedlukninger, idet de havde muligheden for at udføre arbejdet hjemmefra. Konkret viser TABEL 6, at tre ud af fire hjemsendte personer arbejdede hjemmefra i en eller flere perioder i løbet af tiden med coronarestriktioner. Ca. hver fjerde af de hjemsendte angiver, at de ikke arbejdede hjemmefra. Ser vi på den del arbejdsstyrken, der *ikke* var hjemsendt, angiver omkring hver femte, at de også arbejdede hjemmefra i en eller flere perioder under pandemien, selv om de ikke var officielt hjemsendte. Det tyder således på, at en del har benyttet sig af de nye muligheder for fjernarbejde, også selv om de ikke som udgangspunkt var sendt hjem.

Analysen viser, at lønmodtagere på højeste niveau, så som direktører, topledere og overordnede funktionærer, var mere tilbøjelige til at arbejde hjemmefra, selv om de ikke var hjemsendt, sammenlignet med lønmodtagere på mellem- eller grundniveau. Dette gør sig gældende for både den private og den offentlige sektor.

TABEL 6. Fordelingen af respondenter efter om de var hjemsendte hhv. arbejdede hjemmefra under pandemien.

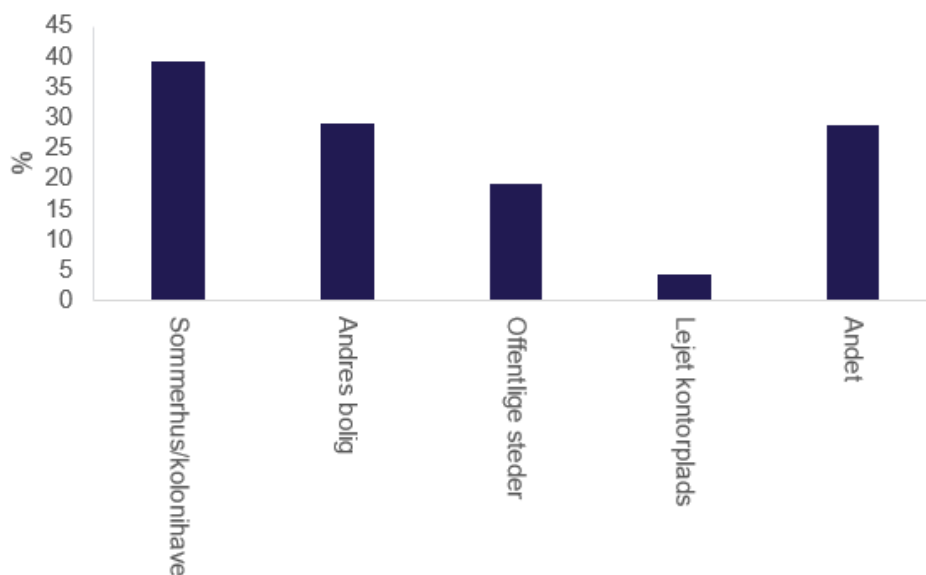
Hjemmearbejde under pandemien	Hjemsendelse under pandemien	
	Ja	Nej
Ja	72,9	18,2
Nej	27,2	81,8
Total	100	100

Under nedlukningerne arbejdede langt de fleste hybridarbejdere fra hjemmet, men det var ikke uproblematisk, at arbejde og fritid flød rumligt sammen. Som en interviewperson fra pilotstudiet beskriver det:

Under nedlukningerne flød alt sammen. Og oveni det havde jeg arbejdet for meget. Jeg blev bevidst om, at jeg blev nødt til at være bedre til at adskille arbejde og privatliv.

⁷ I modsætning til de tidligere analyser, har vi udskiftet variabelen 'tilknytning til arbejdsmarkedet' med variablene lønmodtagere på hhv. høj-, mellem- og grundniveau som proxy for stillingskategori samt anvendt sektorer, der er inddelt i følgende kategorier: industri, erhvervsservices (så som konsulent), IT, kommunikation samt marketing, finans, forsikring samt ejendomshandel, engroshandel, kultur, hotel samt restauration, den offentlige sektor og transport samt byggeri.

Af dem, der arbejdede hjemmefra i perioden med coronarestriktioner, angiver 10 procent, at det var nødvendigt helt eller delvist at benytte andre steder end den primære bolig til fjernarbejdet. Som FIGUR 9 viser, brugte 40 procent af denne gruppe sommerhuset eller fritidsboligen, 29 procent angiver at have lånt andres bolig, mens 20 procent benyttede sig af andre steder som cafeer, biblioteker eller kulturhuse⁸

FIGUR 9. Figuren viser fordeling på andre steder end boligen for de 10 procent af de hjemmearbejdende, som angav, at de helt eller delvist benyttede andre steder end deres primære bolig til hjemmearbejdet.

TABEL 7 viser omfanget af hjemmearbejde før, under og efter perioden med coronarestriktioner. Før pandemien ramte i marts 2020, var hjemmearbejde meget mindre udbredt. Her angiver 82 procent af alle respondenter, at de aldrig arbejdede hjemmefra. Den andel faldt til 53 procent i perioder med coronarestriktioner. Efter pandemien angiver 74 procent, at de ikke arbejder hjemme, mens 26 procent angiver, at de i mindre eller større omfang arbejder hjemmefra. Dermed er andelen af hjemmearbejdende voksne danskere (eksklusive studerende og folk over 67 år) steget fra 18 procent før pandemien til 26 procent efter pandemien, hvilket svarer til en stigning på 44 procent.

TABEL 7. Omfanget af hjemmearbejde før, under og efter pandemien – angivet som antal dage om ugen.

	Før	Under	Efter
Mindst 3 dage	1.4	18.5	6.1
1-2 dage	7.7	6.6	11.0
Under 1 dag	9.0	21.9	9.2
Ikke relevant	81.9	53.1	73.7
Total	100	100	100

Zoomer man ind på den andel af respondenterne, som angiver at arbejde hjemme mindst 1 hel dag om ugen, så er denne også næsten fordoblet – fra 9 procent før

⁸ Bemærk, at offentlige rum så som cafeer, biblioteker eller kulturhuse ikke var lukket i hele perioden med coronarestriktioner, hvor ansatte i forskellige grader var opfordret til at arbejde hjemmefra.

pandemien til 17 procent efter pandemien. Dermed indikerer undersøgelsen, at henvend en femtedel af de erhvervsaktive arbejder hjemmefra en eller flere dage efter pandemien. Den største relative vækst er sket for dem, som angiver at arbejde hjemmefra mindst tre dage om ugen. Stigningen er for denne gruppe dog sket fra et ganske lavt niveau før pandemien, og det mest almindelige er at arbejde 1-2 dage hjemmefra om ugen efter pandemien.

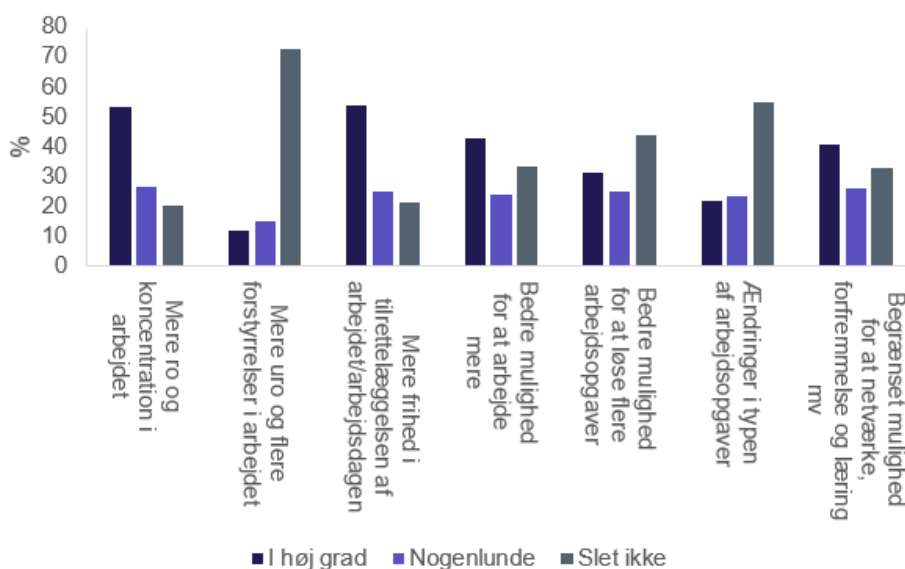
4.2 Oplevelser med hybridarbejde: Værdifulde erfaringer hos mange, udfordrende for andre

Videnssporets kvalitative undersøgelser indeholder mange eksempler på interviewede, der ønsker at holde fast i hjemmearbejdet også efter pandemien, fordi det opleves at tilføre positiv værdi til både arbejde og fritidsliv. For eksempel udtrykker en interviewperson det med disse ord:

Jeg er meget tilfreds. Hjemmearbejdet gør, [at] jeg har en fleksibilitet, som jeg – fx i dag – kan løbe en tur om morgenen. Jeg er ikke så presset på tid. Jeg synes også, det er rart bare at være ét sted. At jeg bare kan gå ind [på kontoret] og arbejde fokuseret. I virkeligheden, for mig, så repræsenterer hjemmearbejde fokustid. Hjemmearbejdet hjælper i forhold til at skabe tid til fokusarbejde.

Samtidig viste det kvalitative pilotstudie, at hjemmearbejdet har haft meget forskellige konsekvenser for forskellige grupper. Typen og størrelsen af boligen, hvem og hvor mange man deler den med, og adgangen til fx fritidsbolig har afgørende betydning for oplevelsen af hjemmearbejdet. Det samme har typen af det arbejde, man udfører. Derfor har vi i spørgeskemaet til borgere stillet flere spørgsmål, der afdækker forholdet mellem arbejdet og privatlivet blandt dem, der arbejdede hjemmefra i en eller flere perioder mellem marts 2020 og januar 2022.

Besvarelsene tegner et billede af, at omstillingen til hjemmearbejde blev oplevet meget forskelligt af forskellige grupper på arbejdsmarkedet. Over halvdelen af de hjemmearbejdende oplevede mere ro, koncentration samt mere frihed i tilrettelæggelsen af arbejdsdagen under coronarestriktionerne (FIGUR 10). Omvendt svarer en fjerdedel, at de ikke oplevede mere frihed i tilrettelæggelsen af arbejdet, og at de i mindre grad eller slet ikke oplevede mere ro og koncentration i arbejdet. Yderligere 10 procent oplevede at blive forstyrret i høj grad i deres arbejde under coronarestriktionerne. 40 procent mener, at de i høj grad havde bedre mulighed for at arbejde mere, mens 30 procent havde bedre mulighed for at løse flere opgaver. Endelig oplevede 20 procent, at deres arbejdsopgaver i høj grad ændrede sig.

FIGUR 10. Oplevelsen af hjemmearbejdets karakter under perioden med coronarestriktioner. Kun respondenter, som har angivet, at de arbejdede hjemmefra i en eller flere perioder under pandemien.

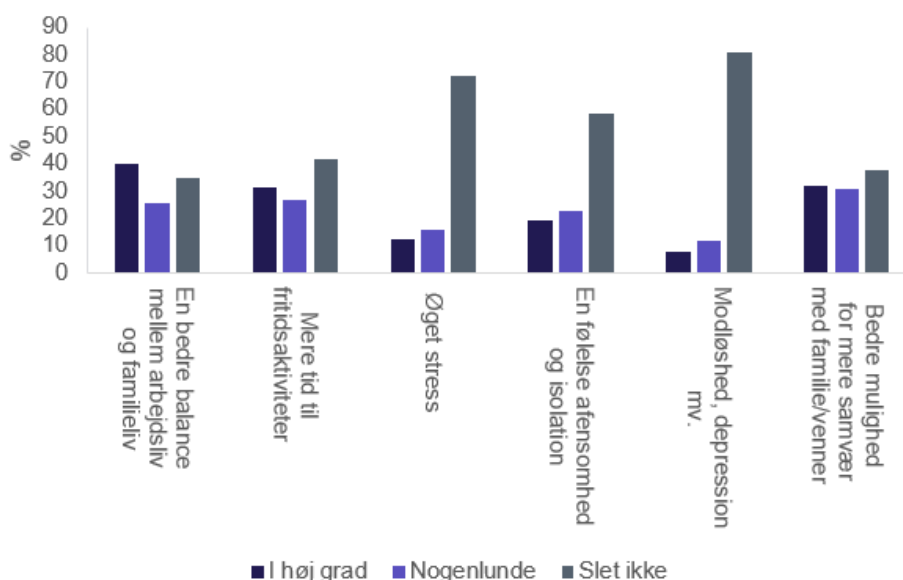
I vores kvalitative studier uddyber interviewpersonerne mange af disse oplevelser. For eksempel beskriver én, hvordan fraværet af transporttid betyder, at han arbejder mere:

Det bliver bare en længere arbejdsdag [ved hjemmearbejde]. Normalt, når jeg er på arbejde, så tager jeg med toget kl. 16. Her bliver den ofte 17, nogle gange 18.

En anden fortæller, hvordan hverdagen og familielivet blev mere harmonisk under nedlukningerne, hvor pauserne i arbejdet blev tilbragt med familien:

Jeg tror det [hverdagen] blev mere harmonisk. For jeg var mere hjemme [under pandemien og efterfølgende] og kunne hjælpe til med børnene. Jeg har et job, hvor der periodevist ikke er så meget at lave. Så kan jeg bedre hjælpe til. Skifte ble, lave mad. Bare det at lave frokost [sammen med konen og børnene].

I forhold til balancen mellem arbejde og familieliv, og oplevelser af stress og ensomhed, viser spørgeskemaundersøgelsen, at en stor gruppe oplever positive forandringer, mens en mindre, men stadig betydelig andel har negative erfaringer med hjemmearbejde under coronarestriktionerne (se FIGUR 11). Fx angiver 38 procent af de hjemmearbejdende respondenter, at hjemmearbejdet i høj grad gav en bedre balance mellem arbejds- og familieliv, fx i lighed med det interviewpersonen ovenfor beskrev, og 30 procent oplevede mere tid til fritidsaktiviteter. Endelig mener 31 procent, at hjemmearbejde gav dem bedre mulighed for mere samvær med familie/venner. Omvendt svarer 12 procent, at hjemmearbejde i høj grad gav øget stress og næsten en femtedel følte sig i høj grad ensom og isoleret. Faktisk er det henved halvdelen af respondenterne (42 procent), som i nogen eller i høj grad har oplevet ensomhed og isolation. Der tegner sig altså et komplekst billede, hvor hjemsendelser og hjemmearbejde under pandemien både havde positive og negative konsekvenser for de hjemmearbejdendes trivsel. Tallene kan tolkes derhen, at der overordnet set har været en overvægt af positive oplevelser, men samtidig også en betydelig andel af negative erfaringer i form af stress og især ensomhed og isolation.

FIGUR 11. Oplevelsen af hjemmearbejdets betydning for respondentens daglige trivsel under perioden med coronarestriktioner. Kun respondenter, som angiver, at de arbejdede hjemmefra i en eller flere perioder under pandemien.

Vidensporets kvalitative studier indeholder også eksempler på, at hybridarbejdet og coronatidens nye arbejdspraksisser medførte stress. Et eksempel er følgende kvindelige interviewperson, som beskriver, hvordan hybridarbejdet skabte en forventning om, at man altid var tilgængelig for arbejdet, uanset hvor man befandt sig. Hun fortæller:

Jeg synes faktisk, jeg arbejder mere [...] til trods for at flere af mine møder er gået fra at være fysiske rundt om i landet til digitale. [...] forventningen er, at nu arbejder jeg alle steder. Og jeg kan mærke, at det er stressende.

De kvalitative studier indikerer, at reduktionen i transporttiden spiller en vigtig rolle i det forandrede arbejdsliv med øget hybridarbejde. Coronaperiodens hjemsendelser og hjemmearbejde betød, at mobiliteten og behovet for at transportere sig reduceredes markant i en periode. Både omfanget af transport og brugen af transportmidler ændrede sig (se i øvrigt analysen i afsnit 5.2).

Overordnet kan vi konkludere, at lidt over halvdelen af de voksne danskere (eksklusive studerende og folk over 67 år) var hjemsendt i perioder med coronarestriktioner. Baggrundskarakteristika så som alder, uddannelse, hvilken kommunetype man bor i og typen af branche har betydning for, om man var hjemsendt eller ej. De fleste hybridarbejdere tog arbejdet med hjem i deres egen bolig. Kun hver tiende, der arbejdede hjemmefra, benyttede sig af andre steder end den primære bolig til hjemmearbejde.

Analysen peger også på, at erfaringerne med hjemmearbejde under corona har medført varige forandringer i vores arbejdsmønstre. Vi arbejder i et større omfang hjemmefra nu end vi gjorde før pandemien, og særligt udbredt er det blandt de hjemmearbejdende at arbejde hjemmefra 1-2 dage om ugen.

Det øgede hybridarbejde hænger formentligt sammen med, at mange har haft positive erfaringer med hjemmearbejde under pandemien. Over halvdelen angiver, at hjemmearbejde gav mere ro og koncentration, mere frihed til at tilrettelægge arbejdet samt bedre mulighed for at arbejde mere. Der fulgte dog også negative oplevelser i form af stress, ensomhed og isolation med det øgede hjemmearbejde under pandemien. Andelen af dem, der i høj grad mener, at hjemmearbejde gav bedre balance mellem arbejds- og privatliv, er

nogenlunde den samme som andelen, der svarer i mindre grad eller slet ikke. Det samme gør sig gældende med henblik på mere samvær med familie og venner.

4.3 Er øget hjemmearbejde del af en større transformation af relationen mellem hjem og arbejde?

Med pandemien og dens nedlukninger fulgte en kraftig acceleration i omfanget af hjemmearbejde, som ikke kun fik langt større udbredelse, men også for mange antog en ny karakter som en integreret del i hverdagslivet og boligen. I resultaterne fra Vidensporet ses tendenser til, at pandemien har affødt nye perspektiver blandt medarbejdere på relationen mellem arbejde og 'det andet liv'. Internationalt tales der om nye tendenser i form af *The great resignation*, hvor mange opsiger deres jobs, og *Quite Quitting*, hvor mange vælger at arbejde mindre intensivt end tidligere. Begge fænomener antyder, at mange har ændret syn på deres arbejdsliv og balancen mellem arbejde og fritid. Tilsvarende ses i Danmark en øget interesse blandt både arbejdstagere og virksomheder for nye måder at indrette arbejdstiden på, herunder indførelsen af firedagsarbejdsugen (bl.a. Odsherred Kommune og Amnesty International), sådan som Pernille Gaarde Abildgaard argumenterer for i bogen *Sådan får vi en 4-dages arbejdsuge* fra januar 2023.

I kerneanalysen om det hybride arbejdsliv er der gennemført kvalitative interview med ledelse og medarbejdere fra to organisationer, der har indført mere fleksible rammer for udførelsen af arbejdet, og dermed eksemplificerer de nye tendenser inden for det hybride arbejdsliv: Dels en privat virksomhed, som har friset medarbejdernes arbejdstid helt, dels en offentlig daginstitution, som har eksperimenteret med flekstid, hjemmearbejde og firedagsarbejdsuge.

Kerneanalysen viser, at den tvungne hjemsendelse og hjemmearbejde under coronapandemien gav medarbejderne nye erfaringer og nye forventninger til arbejdslivets betydning i deres hverdagsliv. Med hybridarbejdet ændres også måden, arbejdet udføres på, bl.a. via nye former for relationer, koordinering og vidensformidling og en brug af materiel og digital kultur. Ændringer, som også har indflydelse på måden, boligen bruges på.

Med hjemmearbejdet indtager boligen en ny rolle i hverdagen, som bedst kan beskrives som temporalt og spatielt ambivalent (boligen bliver både et arbejdssted og et hjem). Denne ambivalens håndteres forskelligt afhængig af familieform (alenboende eller familie), boligtype (mulighed for at have et kontor eller ej) og køn. I forhold til den temporale adskillelse er særligt grænsedragningen ved arbejdets afslutning vigtig for de fleste. Særligt hjemmearbejdende, som har vanskeligt ved at markere afslutningen af arbejdsdagen, kan have en oplevelse af, at arbejdet koloniserer hjemmet og fritiden.

Vi finder også tegn på, at arbejdet i et vist omfang tilpasses og domesticeres inden for hjemmets spatiale rammer og den mening, der tilskrives disse. Det ses fx ved, at arbejdsrelateret kontorudstyr integreres i boligens æstetik, og dermed indgår som del af hjemmets indretning og det hjemlige udtryk. Det betyder eksempelvis, at ergonomiske borde og stole generelt fravælges (med risiko for arbejdsskader).

For dem, der er arbejder i en firedagsuge, bruges den ekstra dag til husarbejde på den ene side (særligt for børnefamilier; så man kan holde fri i weekenden) og til tid for en selv eller til at dyrke ens personlige interesser og relationer ('me time'), fx sociale begivenheder, sport eller efteruddannelse.

Set mere overordnet, udgør hybridarbejde et systemskifte, som kombinerer praksisser fra hjemmet med praksisser fra arbejdet i et nyt system, der hverken er hjemmets eller arbejdets, men en hybrid. Det ses for det første ved, at hybridarbejde kræver, at hjemmelivet til en vis grad træder ind i arbejdslivet, idet der sker en delvis sidestilling mellem det

uformelle og formelle arbejde i hjemmet. Der er muligvis tale om en kønsforskel, men mange holder op med at skelne mellem arbejdsopgaver og husholdningsarbejde, og begge dele flettes sammen i løbet af dagen og nye dikotomier træder ind (fra husholdningsarbejde og arbejdsopgaver til forpligtelser og afslapning). Generelt bliver selv-planlægning og selvledelse vigtigt, men pointen er, at den aldrig står alene.

Hybridarbejdets praktiske organisering sker primært gennem en horisontal koordinering med de nærmeste kollegaer (modsat vertikalt fra ledelse og nedefter). Koordineringen indbefatter de primære arbejdsopgaver, men flettes sammen med de hjemlige opgaver hos hver kollega og i dennes hverdagsliv. Det betyder også, at horisontal koordinering forudsætter, at man som medarbejder kan 'give ud af sit personlige liv', fx forklare, hvorfor man arbejder hjemme og ikke er til stede på arbejdspladsen eller har problemer med en deadline etc. Det betyder så også, at forhandlinger af balancen mellem arbejdsforpligtelser og afslapning primært sker i et kollektivt system baseret på tillid og moral. Herved overgår arbejdet fra at være en monetær udveksling i forhold til arbejdspladsen (penge for tid) til også at være en moralsk aftale mellem kolleger.

Det er dog langt fra alle, der har lyst eller kompetencer til at arbejde i hybridarbejdets moralske og horisontale arbejdskultur, bl.a. grundet kravet om en vis åbenhed til hjemmet/personlige forhold.

Vores studier viser også, at digitale redskaber og kommunikationsplatforme har afgørende betydning for transformationen af arbejde-bolig relationen ved at muliggøre hybridarbejdet. De digitale redskaber udfordrer dog også konstant den mening, vi tilskriver boligen, og skaber dilemmaer mellem at være på og ikke være på, både hvad angår det kollegiale, arbejdsopgaverne, men også de krav og forventninger, boligen stiller i forhold til nærvær, afslapning, privatliv og socialitet (uanset, om man bor alene eller ej).

Samlet set viser vores analyser, at hybridarbejdet kan anskues som en naturlig forlængelse af den øgede individualisering og muligheden for selv at tilrettelægge sit liv. Med andre ord står fleksibilitet i centrum. Samtidig viser studiet, at med større fleksibilitet i arbejdslivet træder nye systemer ind til erstatning for den tidligere rumlige og tidsmæssige adskillelse af boligliv og arbejdsliv. Disse hybridsystemer kræver nye kompetencer, viden og praksisser, som også kan være ekskluderende for nogen. Tesen er, at hybridarbejdet potentielt reorganiserer hverdagslivet på en måde, som ændrer vores forståelse af arbejde og hjemmeliv som to principielle adskilte domæner. Dermed har det potentiale til at frisætte den enkelte fra de samfundsrytmer (illustreret ved 8 timers arbejde, 8 timers hvile og 8 timers fritid), der har været fremherskende siden industrialiseringen.

Selv om vores studie viser, at mange fortsat har lyst til at arbejde hybridt, er det endnu ikke fuldt belyst, hvilke samfundsstrukturer, det potentielt rykker ved, hvilket rejser nye spørgsmål. Fordi adskillelsen af arbejde og bolig er så fundamental for vores organisering af hverdagslivet, kan en omorganisering af vores arbejdsliv ikke kun have betydning for beskæftigelsespolitik og arbejdsmarked, men også indebære en gentænkning af boligpolitik, transport og arealforbrug, både på arbejdspladsen og i de lokale samfund. Måske kommer bosætningen også til at se anderledes ud, hvis vi ikke længere skal pendle til arbejde fem dage om ugen på samme tidspunkt som alle andre.

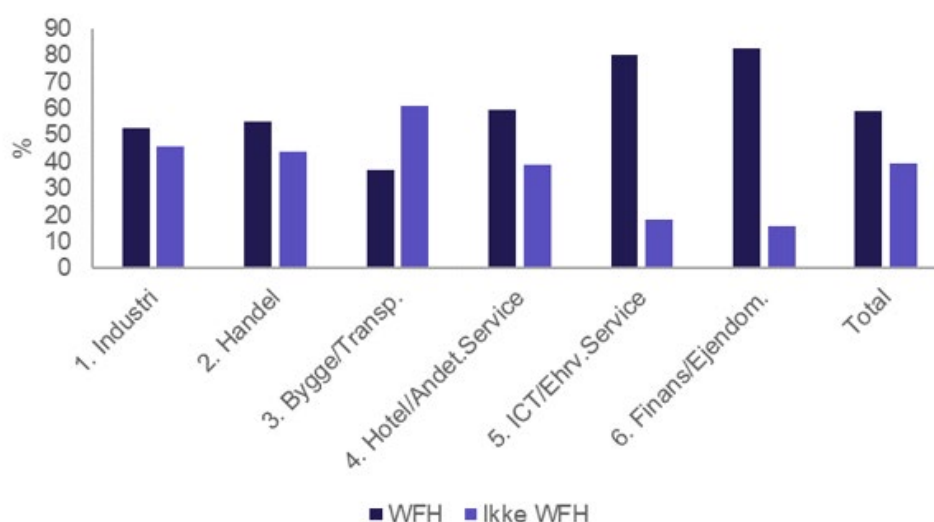
4.4 Hjemmearbejdet belyst fra virksomhedssiden

I de foregående afsnit er hjemmearbejdets omfang og karakter blevet belyst fra et borgerperspektiv gennem Vidensporets borgerrettede spørgeskema og de kvalitative interview med personer, der udfører hybridarbejde. I dette afsnit skifter vi perspektiv og belyser spørgsmålet om hjemmearbejde fra et virksomhedsperspektiv med afsæt i Vidensporets spørgeskema målrettet virksomheder.

Fokus er især på, hvordan virksomhederne håndterede nedlukningerne. For eksempel undersøges det, om medarbejderne kunne fortsætte med at arbejde hjemmefra eller ej, og hvilke typer medarbejdere i hvilke jobkategorier der var i stand til at udføre arbejdet på denne måde. Afsnittet beskriver virksomhedernes erfaringer med hjemsendelse både under og efter pandemien.

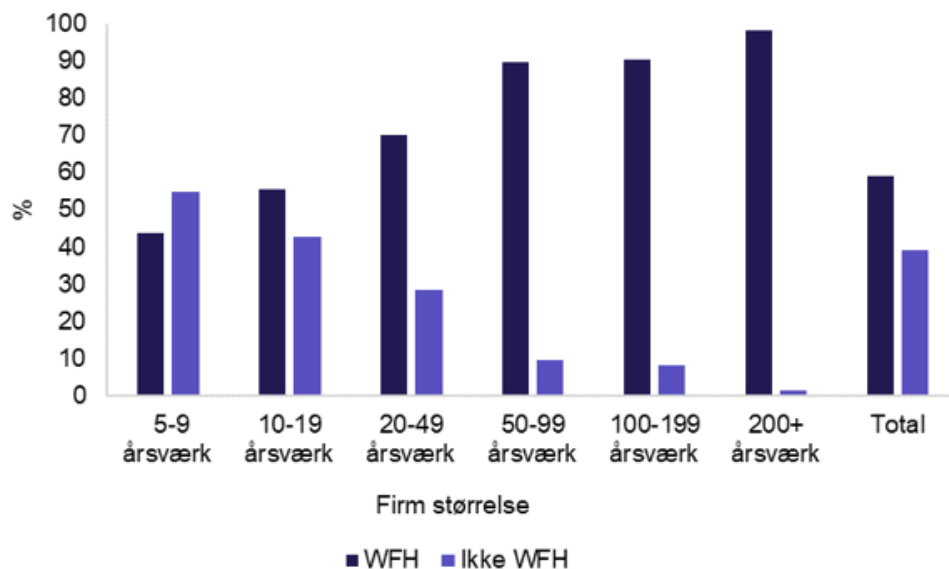
4.4.1 Omfanget af hjemmearbejde hos danske virksomheder

I virksomhedsundersøgelsen, der blev udført i foråret 2023 og indsamlede data fra 5.224 virksomheder, svarede 98 procent af respondenterne på spørgsmålene om hjemmearbejde, hvilket svarer til 5.106 virksomheder. Blandt disse virksomheder havde ca. 59 procent medarbejdere, der arbejdede hjemmefra under perioden med coronarestriktioner (ved hjemmearbejde forstås her, at medarbejderne arbejdede fra andre steder end arbejdspladsen). Det ses endvidere af FIGUR 12, at 80 procent af virksomhederne inden for ICT/Erhvervsservice-branchen og 83 procent inden for Finans/Ejendoms-branchen havde medarbejdere, der kunne arbejde hjemmefra. Af medarbejdere, der arbejde hjemmefra var det kun 37 procent af virksomhederne inden for Bygge/Transport-branchen og 53 procent inden for Industri-branchen samt 55 procent inden for Handelsbranchen.

FIGUR 12. Andel af virksomheder med hjemmearbejdende medarbejdere (WFH = Working from home) efter branche. Ikke-WFH angiver andelen af virksomheder, hvor der ikke var hjemme-arbejdende medarbejdere.

I FIGUR 13 kan det ses, at desto større en virksomhed er, desto større er sandsynligheden for, at virksomheden havde medarbejdere, som arbejdede hjemmefra under pandemien. Undersøgelsen viser, at for store virksomheder med 50 årsværk eller mere lå andelen af virksomheder med hjemmearbejdende medarbejdere på over 89 procent.

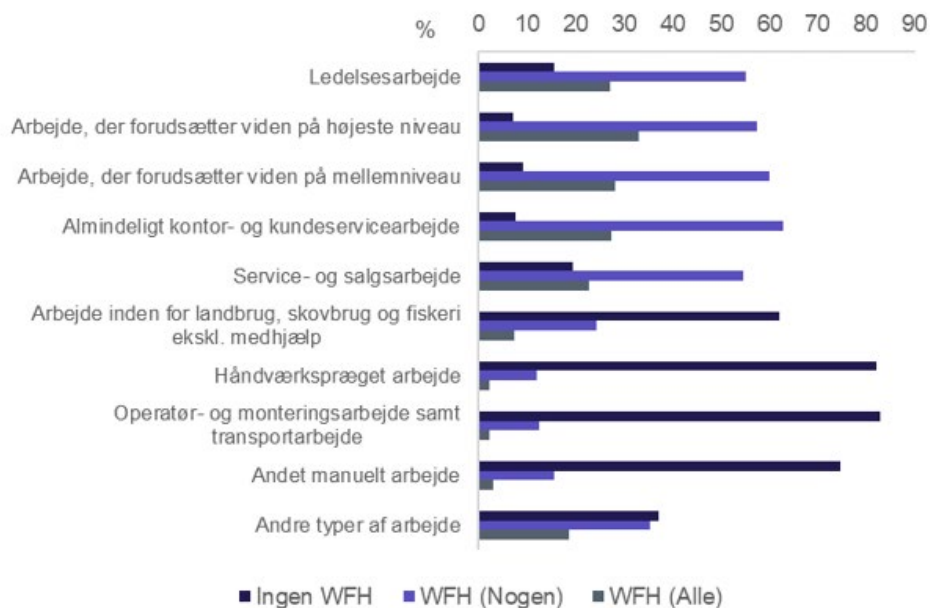

FIGUR 13. Andel af virksomheder med hjemmearbejdende medarbejdere (WFH = Working from home) efter virksomhedsstørrelse.

FIGUR 14 viser omfanget af hjemmearbejdende medarbejdere under pandemien opgjort efter karakteren af det udførte arbejde (jobstillingstype henviser her til den internationale standardklassificering, *International Standard Classification of Occupations*, ISCO). Som det fremgår af figuren, varierede omfanget af hjemmearbejde med karakteren af arbejdet (som samtidig også delvist afspejler typen af branche). For nogle jobstillingstyper rapporterede langt over halvdelen af virksomhederne, at de slet ikke havde hjemmearbejdende medarbejdere ('Ingen-WFH' i FIGUR 14). I andre virksomheder arbejdede medarbejderne delvist hjemmefra, jf. 'WFH (nogen)' i FIGUR 14, mens i yderligere andre virksomheder arbejdede alle medarbejdere inden for samme jobstilling hjemmefra ('WFH (alle)' i FIGUR 14). For eksempel skal FIGUR 14 tolkes sådan, at for virksomheder med ledelsesfunktioner, svarede 16 procent af virksomhederne, at deres ledelse slet ikke arbejdede hjemmefra, 55 procent af virksomhederne svarede, at nogle af deres ledere arbejdede hjemmefra, og 27 procent af virksomhederne svarede, at alle i lederstillinger arbejdede hjemmefra.

Ifølge FIGUR 14 ramte coronarestriktionerne særligt de jobstillingstyper, som krævede fysisk tilstedeværelse for udførelsen af arbejdsopgaverne. Dette gjaldt især dem, som arbejdede inden for landbrug, skovbrug og fiskeri, udførte håndværksmæssigt arbejde, udførte operatør- og monteringsarbejde samt transportarbejde samt medarbejdere, der udførte andre former for manuelt arbejde. En betydelig del af medarbejderne i disse jobkategorier havde ikke mulighed for at arbejde hjemmefra. Derimod havde nogle eller alle medarbejdere i ledelsespositioner, kontorarbejde, kundeservice og med vidensbaserede opgaver muligheder for at arbejde hjemmefra under restriktionerne.

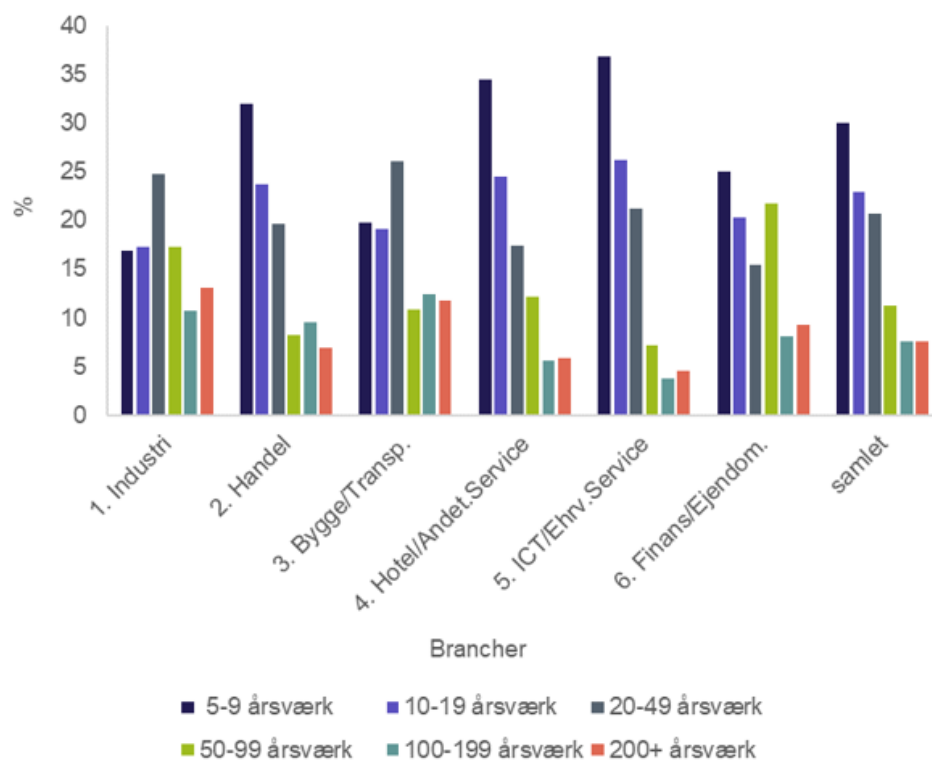
For at opsummere: Større virksomheder med flere medarbejdere inden for ICT, finans, ejendoms- og erhvervsservicebrancherne kunne i vid udstrækning hjemsende medarbejdere og lade dem fortsætte arbejdet hjemmefra. Dette gjaldt især for de medarbejdere, der udførte opgaver med et stort vidensniveau samt dem med kontor- og kundeservicefunktioner. Derimod kunne mindre virksomheder, især inden for bygge- og anlægsbranchen, transportsektoren samt handel og industri, ikke sende flertallet af deres medarbejdere hjem under coronarestriktionerne (til hjemmearbejde). Dette gjaldt især for dem, der udførte manuelt arbejde, håndværksmæssige opgaver eller operatør- og monteringsarbejde.

FIGUR 14. Virksomhedernes angivelser af, hvor stor en andel af deres medarbejdere, der arbejdede hjemmefra (ingen, nogen eller alle medarbejdere) under perioden med coronarestriktioner. Opgjort efter jobstillingstype. Procenter angiver andele af virksomheder med den angivne type af jobstilling.

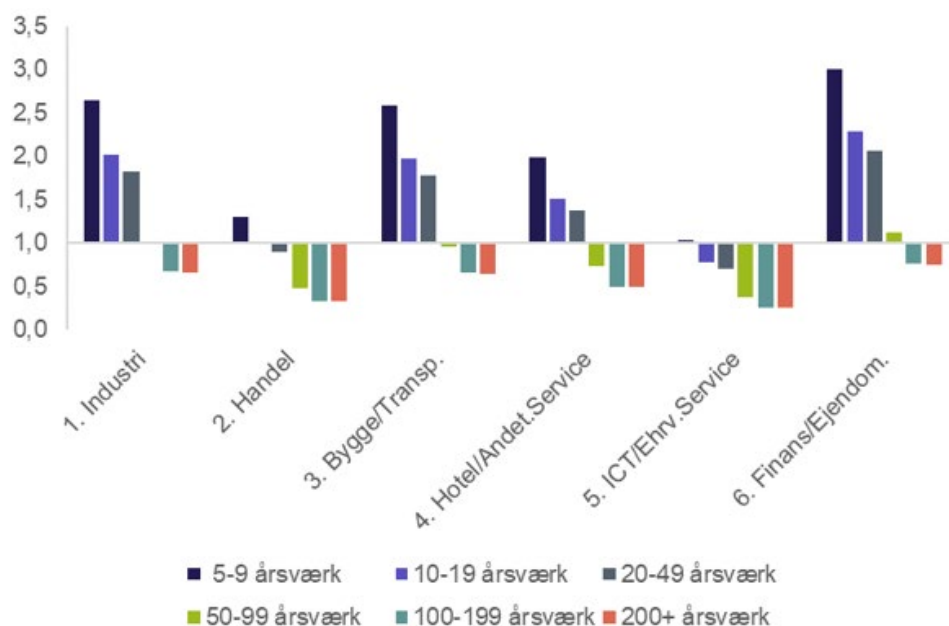
4.4.2 Virksomhedernes tiltag for at understøtte hjemmearbejde under nedlukningerne?

Virksomhedsundersøgelsen viser, at omkring 90 procent af de 3.021 respondenter, der besvarede spørgsmålet om hjemmearbejde (svarende til 2.711 virksomheder), understøttede medarbejdernes hjemmearbejde under perioden med coronarestriktioner (eksempelvis ved at sende kontorudstyr hjem til dem eller tillade fleksible arbejdstider). FIGUR 15 viser fordelingen af virksomheder, som understøttede hjemmearbejde, efter virksomhedsstørrelse i hver branchegruppe og samlet for alle. Som det fremgår af FIGUR 15, udgjorde især mindre virksomheder (5-9 årsværk) en stor del af de virksomheder, der støttede hjemmearbejde under nedlukningen. Figuren viser endvidere, at det især er inden for brancherne Handel, Hotel/Restaurations, Andet Service (inklusive kultur og fritid) samt ICT/Erhvervsservice og Finans/Ejendom, at der er mange mindre virksomheder, som støtter hjemmearbejde. For mellemstore virksomheder med 20 til 49 årsværk gælder det, at understøttelse af medarbejdernes hjemmearbejde under coronarestriktionerne var mest udbredt inden for Industri- og Bygge/Transportbrancherne. De større virksomheder (med 100+ årsværk) udgjorde generelt den mindste andel af de virksomheder, der støttede hjemmearbejde for deres ansatte under nedlukningen, især inden for Hotel/Andet Service, Handel og ICT/Erhvervsservice.

FIGUR 15. Fordelingen af virksomheder, som understøttede hjemmearbejde i perioden med coronar-estriktioner, inden for de enkelte brancher og samlet. For eksempel angiver de 17 procent for 5-9 årsværk inden for industrien, at 17 procent af alle virksomheder inden for industrien, som understøttede hjemmearbejde, havde en størrelse på 5-9 årsværk.

Mens FIGUR 15 viser virksomhedernes understøttelse af hjemmearbejde opgjort efter branche og virksomhedsstørrelse, har vi i FIGUR 16 normaliseret andelen af virksomheder efter branche og størrelse. FIGUR 16 viser med andre ord den relative afvigelse af andelen af virksomheder, som angiver at have understøttet hjemmearbejde, fra gennemsnittet for alle brancher og virksomhedsstørrelser. Ved at vise resultaterne på denne måde, bliver det nemmere at se, hvordan de forskellige virksomhedskategorier (branche + størrelse) adskiller sig fra hinanden. FIGUR 16 viser, at for næsten alle brancher understøttede mindre firmaer med under 50 årsværk i højere grad hjemmearbejde sammenlignet med firmaer med over 50 årsværk. Dog var der undtagelser i form af virksomheder inden for Handel og ICT/Erhvervsservicebrancherne, hvor virksomhederne i disse brancher i mindre grad end for alle virksomheder understøttede hjemmearbejde under nedlukningerne, uanset virksomhedens størrelse.

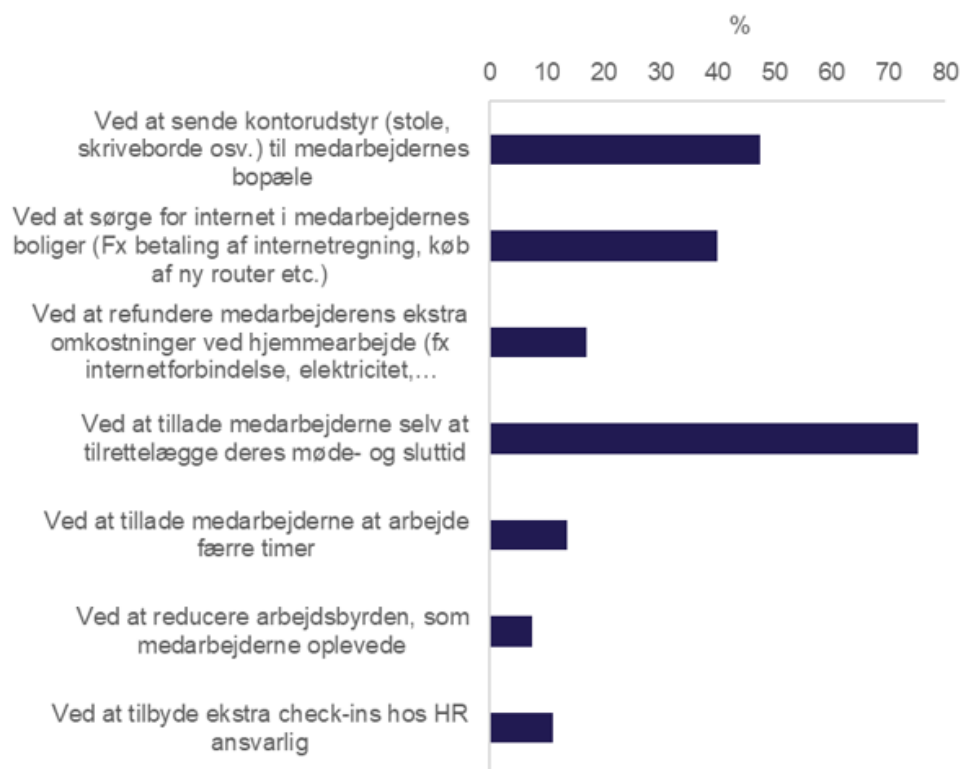

FIGUR 16. Normaliseret andel af virksomheder (efter branche og størrelse), som understøtter hjemmearbejde under nedlukning (2.711 respondenter = 1). For eksempel viser koefficienten 2,6 for virksomheder på 5-9 årsværk inden for industrien, at støtten til hjemmearbejde inden for denne gruppe er 2,6 gange højere (overrepræsenteret) sammenlignet med gennemsnittet for alle virksomheder (på tværs af brancher og størrelser).

Under nedlukningerne fandtes varierende tilgange til støtte for hjemmearbejde blandt virksomhederne (se FIGUR 17). Omkring 75 procent af respondenterne, som angav at have understøttet medarbejdernes hjemmearbejde, svarede, at de støttede hjemmearbejde ved at give medarbejderne mulighed for at tilrettelægge deres egne arbejdstider og mødetider. Yderligere 47 procent sendte kontorudstyr som stole og skriveborde hjem til medarbejderne. 11 procent af respondenterne tilbød ekstra check-ins eller opfølgning hos HR-ansvarlige. Omkring 14 procent af virksomhederne tillod medarbejderne at arbejde færre timer, mens næsten 40 procent dækkede medarbejdernes internetomkostninger. Endelig refunderede 17 procent af respondenterne medarbejdernes ekstra omkostninger i forbindelse med hjemmearbejde. Disse resultater viser, at virksomheder anvendte forskellige metoder og tiltag for at støtte medarbejderne i at arbejde hjemmefra under nedlukningerne.

For at opsummere, viser undersøgelsen af virksomheder, at mindre virksomheder med færre end 50 årsværk generelt var mere tilbøjelige til at støtte hjemmearbejde i forhold til større virksomheder. Dette mønster gentog sig på tværs af brancher, undtagen for Handel og ICT/Erhvervsservice, hvor virksomhedsstørrelsen ikke var afgørende for at tilbyde støtte til hjemmearbejde.

Desuden var der en variation i de metoder, virksomheder brugte til at støtte hjemmearbejde. Selvom det var mest almindeligt for de fleste virksomheder at give medarbejderne fleksibilitet med hensyn til deres arbejdstider, støttede de også med især udstyr, der var nødvendigt for at udføre opgaver hjemmefra. Disse resultater indikerer, at virksomheder tilpassede deres tilgang til hjemmearbejde i overensstemmelse med individuelle behov og tilgængelige ressourcer.

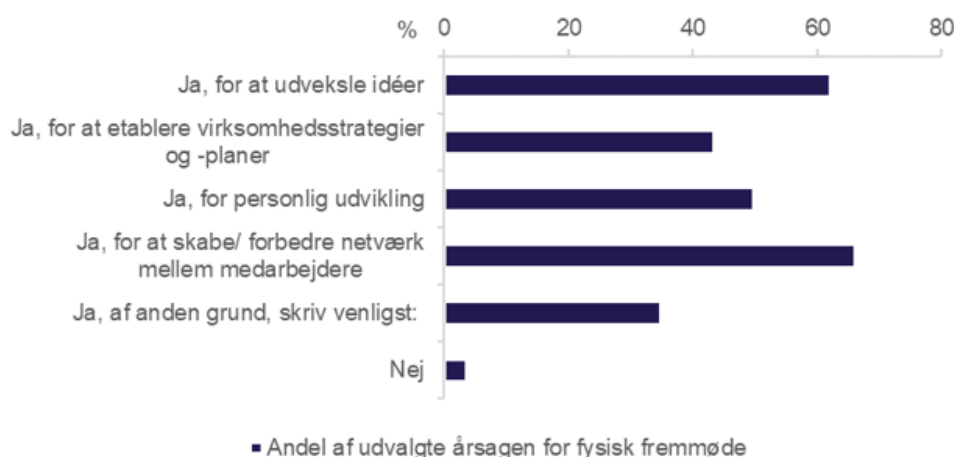

FIGUR 17. Andel af virksomheder, som understøttede hjemmearbejde under nedlukning (i alt 2711 respondent-firmaer), efter typen af støtte.

4.4.3 Virksomheders holdninger til fysisk fremmøde efter pandemien

Coronarestriktionerne udgjorde en betydelig udfordring for virksomheder. Selvom mere end halvdelen af virksomhedernes medarbejdere kunne fortsætte med at arbejde hjemmefra, er det tydeligt, at virksomheder vægter fysisk tilstedeværelse på arbejdspladsen højt efter perioden med coronarestriktioner. Kun 4 procent af virksomhederne finder ikke fysisk fremmøde nødvendigt. Over halvdelen af virksomhederne mener, at fysisk fremmøde fremmer samarbejde mellem medarbejdere og muligheden for at udveksle idéer (henholdsvis 66 procent og 62 procent). Dette fremgår af **FIGUR 18**, som viser vigtige grunde for virksomhederne til at prioritere fysisk fremmøde på arbejdspladsen.

Udover at fremme faglige netværk, mener 50 procent af virksomhederne, at fysisk fremmøde er vigtigt for den personlige udvikling af medarbejderne, mens 43 procent vægter det højt for at indhente input fra medarbejderne om virksomhedens strategi og visioner. Desuden angiver 35 procent, at det er nødvendigt af andre grunde, herunder især for at udføre daglige opgaver på jobbet, som ikke kan udføres hjemmefra. Dette afspejler, at virksomhedernes tillægger fremmødet og den fysiske arbejdsplads stor værdi for samarbejde og udvikling.

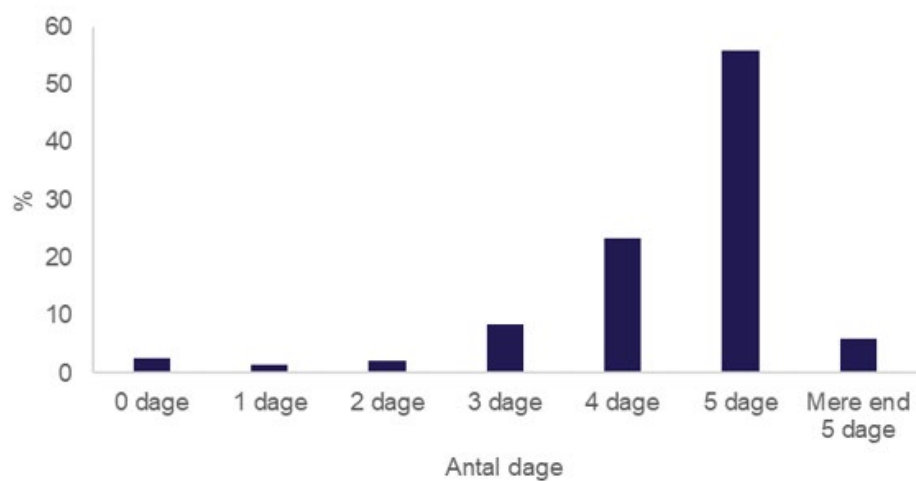
FIGUR 18. Andel af udvalgte årsager for fysisk fremmøde

Som følge heraf stræber virksomhederne efter at forbedre arbejdsmiljøet på arbejdspladsen ved at tilbyde yderligere fordele og muligheder til deres medarbejdere (se FIGUR 19). Størstedelen af virksomhederne, omkring 65 procent, tilbyder sociale og fællesskabsopbyggende arrangementer. Desuden indretter 25 procent de fælles områder på en sådan måde, at det fremmer samarbejde og samvær, fx med møbler som bordfodbold, sofaområder, gårdhave osv. Derudover tilbyder 42 procent af respondenterne en attraktiv frokostordning og snacks på kontoret. For at gøre arbejdet lettere og mere bekvemt, sørger flertallet af virksomhederne (61 procent) for at levere det nødvendige udstyr og faciliteter (fx ekstra skærm, ergonomiske stole, osv.), og 59 procent af dem tilbyder også fleksible arbejdstider. Disse initiativer viser virksomhedernes engagement i at skabe et mere tilfredsstillende arbejdsmiljø for deres medarbejdere.

FIGUR 19. Andel af virksomheder, som tilbyder følgende goder for at støtte fysisk fremmøde.

FIGUR 20 viser, at 56 procent af virksomhederne skønner, at medarbejderne i deres virksomhed i 2023 i gennemsnit vil arbejde fysisk på arbejdspladsen i 5 dage om ugen, mens 23 procent forventer, at gennemsnittet vil være 4 dage om ugen. Figuren viser desuden, at omkring 38 procent af virksomhederne skønner, at deres medarbejdere vil arbejde hjemmefra nogle dage om ugen. Dette indikerer, at mange virksomheder forventer en betydelig grad af fysisk tilstedeværelse på arbejdspladsen, selvom der stadig forventes en vis udbredelse af hjemmearbejde.

FIGUR 20. Virksomheders vurdering af fysisk fremmøde efter covid-19 i 2023. Figuren viser andelen i procent.

HJEMMEARBEJDETS BETYDNING FOR RESSOURCE- FORBRUG: AREAL OG PENDLING

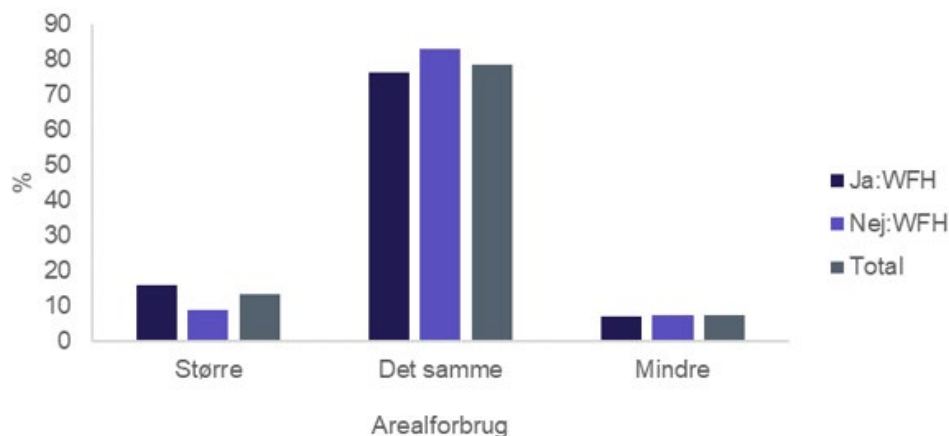
5 HJEMMEARBEJDETS BETYDNING FOR RESSOURCE-FORBRUG: AREAL OG PENDLING

Set i et miljømæssigt perspektiv, er det relevant at vurdere, om pandemiens langsigtede betydning for det bebyggede miljø har positive eller negative effekter på samfundets ressourceforbrug. Det er en omfattende tematik, som berører mange sektorer og hverdagspraksisser, og som derfor ikke kan besvares fuldt ud med en enkelt undersøgelse. Dog vil vi i dette kapitel fokusere på to områder (bygningsarealforbrug og transport), som hver for sig bidrager substantielt til samfundets samlede ressourceforbrug og miljøbelastning: Dels hjemmearbejdets mulige implikationer for forbruget af kontor- og virksomhedsareal, dels udviklingen i pendlingen til og fra arbejde og dets sammenhæng med hjemmearbejde. Førstnævnte belyses gennem resultater fra Vidensporets virksomheds-spørgeskema i forhold til det øgede hjemmearbejdes betydning for virksomhedernes efterspørgsel efter areal. Sidstnævnte belyses gennem borger-spørgeskemaundersøgelsen i forhold til ændringer i pendlingsmønstre før og efter pandemien.

5.1 Betydningen af øget hjemmearbejde for ændringer i virksomhedernes efterspørgsel på areal

Det er en udbredt opfattelse i samfundet, at hvis mange begynder at arbejde hjemmefra efter corona-pandemien, vil det føre til ændringer i virksomhedernes behov for areal (fx mindre kontorareal). Resultaterne fra virksomhedsundersøgelsen viser, at 79 procent af de samlede respondenter rapporterede, at deres fysiske arealforbrug i 2023 var det samme som før coronarestriktionerne (dvs. før 2020), 13 procent angav, at arealforbruget var blevet større, mens 7 procent rapporterede, at de havde mindre areal.

FIGUR 21 deler virksomhedernes arealforbrug op i dem, hvor medarbejderne arbejdede helt eller delvist hjemmefra ('Ja, WFH') og dem, hvor medarbejderne ikke kunne arbejde hjemmefra ('Nej, WFH') under coronarestriktionerne. Figuren viser, at blandt de virksomheder, hvor medarbejderne kunne arbejde hjemmefra under pandemien, havde 76 procent samme arealforbrug i 2023 som før pandemien, 16 procent havde et større forbrug og 7 procent havde et mindre forbrug. Andelen, som angiver uændret arealforbrug, er størst for de virksomheder, hvor medarbejderne ikke kunne arbejde hjemmefra under pandemien. Dette indikerer, at trods udbredt hjemmearbejde, ser flertallet af virksomhederne ikke ud til at have reduceret deres arealforbrug betydeligt.

FIGUR 21. Virksomheders arealforbrug efter covid-19 (i 2023) sammenlignet med tiden før pandemien.

Selvom de fleste virksomheder opretholder det samme arealforbrug efter pandemien, viser TABEL 8, at der på kort sigt er en signifikant positiv korrelation mellem hjemmearbejde og øget arealforbrug, når der tages højde for brancher, virksomhedsstørrelser og andre kontrolvariabler. Dog kan vi i denne analyse ikke isolere, om der er tale om, at hjemmearbejde indebærer øget arealforbrug, eller om der er en rekursiv sammenhæng, dvs. at de firmaer, der har øget størrelsen af det fysiske areal, også havde bedre muligheder for at tilbyde hjemmearbejde under pandemien.

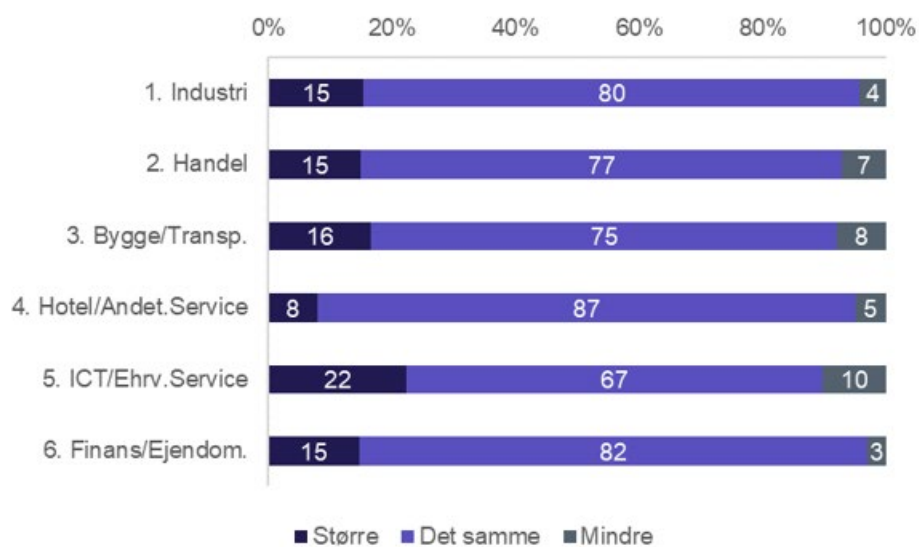
Med dette forbehold in mente, kan undersøgelsen altså ikke bekræfte den populære antagelse om, at øget hjemmearbejde skulle resultere i mindre arealforbrug. Tværtimod tyder resultaterne på, at ændring i fysisk areal har en positiv sammenhæng med hjemmearbejde – om end data ikke er tilstrækkelige til at konkludere, hvordan sammenhængen er opstået på kort sigt, og hvorvidt den holder på længere sigt eller ej.

TABEL 8. Lineær OLS regression mellem ændring af fysisk areal og hjemmearbejde (WFH), med kontrol for brancher, årsværk, ansættelse og personalereduktion (afskaffelse), modtagelse af statslig støtte og foretagne investeringer.

Forklaringsvariabler:	(1)	(2)	(3)
	Større Areal	Det Samme Areal	Mindre Areal
WFH under corona	0.038*** (0.009)	-0.027** (0.012)	-0.003 (0.008)
Netto ansættelse under corona	0.085*** (0.012)	-0.064*** (0.014)	-0.013* (0.007)
Netto afskaffelse under corona	-0.019 (0.013)	-0.129*** (0.020)	0.152*** (0.017)
Modtog "coronapakke"	0.017* (0.010)	-0.056*** (0.013)	0.039*** (0.009)
Foretog investeringer under corona	0.292*** (0.023)	-0.277*** (0.024)	-0.012 (0.012)
Kontrol: Brancher:	Ja	Ja	Ja
Kontrol: Samlet årsværk i 2019	Ja	Ja	Ja
Skæring	0.045*** (0.013)	0.933*** (0.016)	0.015 (0.010)
Observationer	5,081	5,081	5,081
R ²	0.105	0.082	0.058

Robust standardfejl i parenteser *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$.

For de virksomheder, hvor medarbejderne havde mulighed for at arbejde hjemmefra under coronarestriktionerne, viser FIGUR 22 en opdeling efter branche og ændring i arealforbrug. Det ser ud til, at den mest markante ændring i arealforbrug i forhold til perioden før corona ses blandt virksomheder inden for ICT/Erhvervsservice, hvor 22 procent af respondenterne fra denne branche havde brug for mere plads efter pandemien, mens 10 procent havde mindre forbrug. Derimod har en betydelig andel af virksomheder inden for Industri, Hotel/Andet Service og Finans/Ejendom (henholdsvis 80 procent, 87 procent og 82 procent) ikke ændret deres fysiske areal efter pandemien. Dette indikerer, at ændringerne er mere udbredt inden for visse brancher, især inden for ICT/Erhvervsservice, sammenlignet med andre brancher.

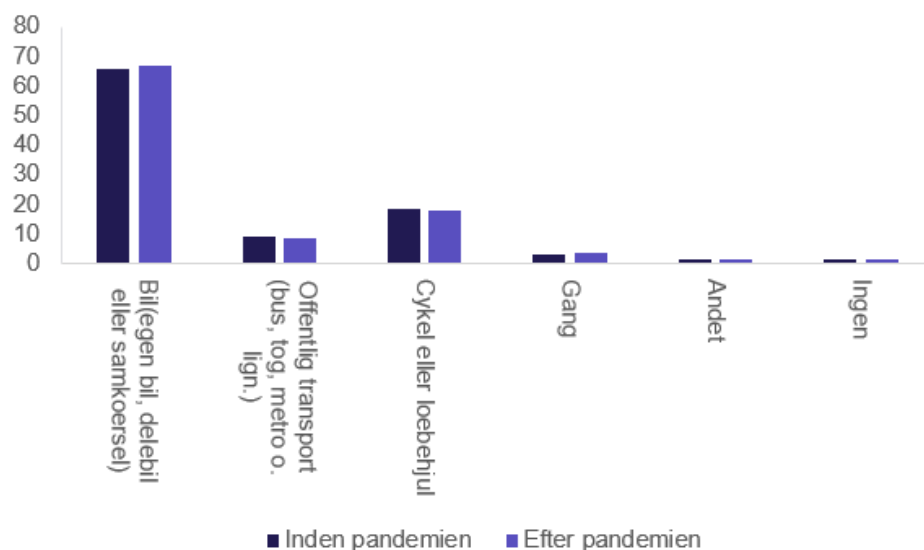
FIGUR 22. Ændring i arealforbrug for virksomheder, hvor medarbejdere arbejdede hjemmefra under pandemien. Opgjort efter branche.

Opsummerende kan det konkluderes, at selvom mange ansatte arbejdede hjemmefra under pandemiens nedlukninger, har flertallet af virksomhederne ikke markant reduceret deres kontorplads efter pandemien. Selvom de fleste virksomheder har bevaret samme arealforbrug, viser data, at hjemmearbejde er positivt korreleret med øget fysisk arealforbrug. Der er observeret en stigning i arealforbrug, især inden for ICT/Erhvervsservice-branchen, efter pandemien sammenlignet med før pandemien, muligvis på grund af generel vækst i ansættelse blandt virksomheder i denne branche. Undersøgelsen kan ikke forklare præcist, hvorfor nogle virksomheder øgede deres arealforbrug sammenlignet med andre.

5.2 Pandemiens betydning for arbejdspendlingen

I spørgeskemaet til borgere har vi spurgt til respondenternes primære transportform mellem bolig og arbejde inden marts 2020 og den primære transportform efter restriktionernes ophævelse. Det umiddelbare billede, der tegner sig, er, at selv om mobilitetsvanerne ændrede sig markant under pandemien, har det ikke givet anledning til mere langsigtede ændringer i respondenternes mobilitetsvaner. 66 procent angiver, at deres primære transportform, inden pandemien ramte, var bil, mens 9 procent angiver offentlige transportmidler. 19 procent cyklede mellem bolig og arbejde og 4 procent var gående. Tallene viser et lignende mønster for tiden efter at alle restriktioner var blevet ophævet: 67 procent tager bilen mellem bolig og

arbejde, 9 procent offentlige transportmidler, 18 procent cykler mens 4 procent går (se FIGUR 23).

FIGUR 23. Respondenternes angivelse af deres primære transportform mellem bolig og arbejde/uddannelse før og efter pandemien.

Selvom vi ikke finder nogle betydelige forskydninger i den primære transportform mellem bolig og arbejde før og efter pandemien, viser tallene nogle mindre forskydninger mellem transportformerne før og efter pandemien. Således viser TABEL 9, at 93 procent af dem, der bruger bilen nu, også benyttede bilen før pandemien til arbejde. Der er henholdsvis 3 og 4 procent af dem, der bruger bilen nu, der tog offentlige transportmidler eller cyklen før pandemien. 13 procent af dem, der nu tager de offentlige transportmidler, tog bilen før pandemien. Det samme gør sig gældende for dem, der cyklede på arbejde før pandemien⁹.

TABEL 9. Sammenhængen mellem respondenternes angivelse af deres primære transportform mellem bolig og arbejde/uddannelse før og efter pandemien.

Den primære transportform før pandemien	Den primære transportform nu					
	Bil	Offentlig transport	Cykel eller løbehjul	Gang	Andet	Ingen
Bil	92.8	13.3	8.5	14.3	14.6	22.6
Offentlig transport	2.6	70.0	7.2	6.1	7.3	2.4
Cykel eller løbehjul	3.7	13.3	81.7	8.4	2.7	3.8
Gang	0.4	2.6	1.5	69.5	1.3	0
Andet	0.2	0.3	0.6	0	66.7	2.2
Ingen	0.3	0.5	0.5	1.6	7.4	69.0
Total	100	100	100	100	100	100

Når vi sammenligner gruppen, der hverken før og efter pandemien arbejder hjemmefra med gruppen, der efter pandemien er begyndt at arbejde hjemmefra (men ikke gjorde det før), viser tallene en svag positiv og signifikant sammenhæng i forhold til skift i transportform.

⁹ Ændringer i transportformer kan også hænge sammen, at man enten har skiftet bopæl eller arbejdssted. Når vi gentager den samme analyse uden dem, der har skiftet job eller bopæl, får vi et lignende billede.

Således er personer, der i gennemsnit arbejder 1-2 dage hjemmefra efter pandemien, mere tilbøjelige at skifte primær transportform sammenlignet med dem, der hverken før eller efter pandemien har arbejdet hjemmefra. Derimod er der ingen forskel mellem personer, der arbejder mindst 3 dage om ugen hjemmefra efter pandemien og dem, der hverken før eller efter pandemien arbejder hjemmefra.

Når vi undersøger særskilt, om man er mere tilbøjelig til at skifte til bil, offentlig transport eller gang, givet omfanget af hjemmearbejde, indikerer analysen, at man er mere tilbøjelig til at skifte til offentlig transport, hvis man arbejder 1-2 dage om ugen, og ikke arbejdede hjemmefra inden pandemien, sammenlignet med dem, der hverken før eller efter pandemien arbejdede hjemmefra. Vi finder ingen forskel for de andre grupper med hensyn til transportformer.

Hjemsendelser og hjemmearbejde har betydet, at vi i perioder har transporteret os mindre. Alligevel viser analysen, at respondenterne i vid udstrækning benytter den samme primære transportform fra bolig til arbejde efter pandemien som før. Der ses kun små forskudninger mellem bil, cykel og offentlig transport. Disse ses især hos dem, som har holdt fast i hybridarbejdet efter coronarestriktionerne blev ophævet. Overordnet er der dog ikke grund til at antage, at pandemien har medført et mindre ressourcekrævende pendlingsmønster.

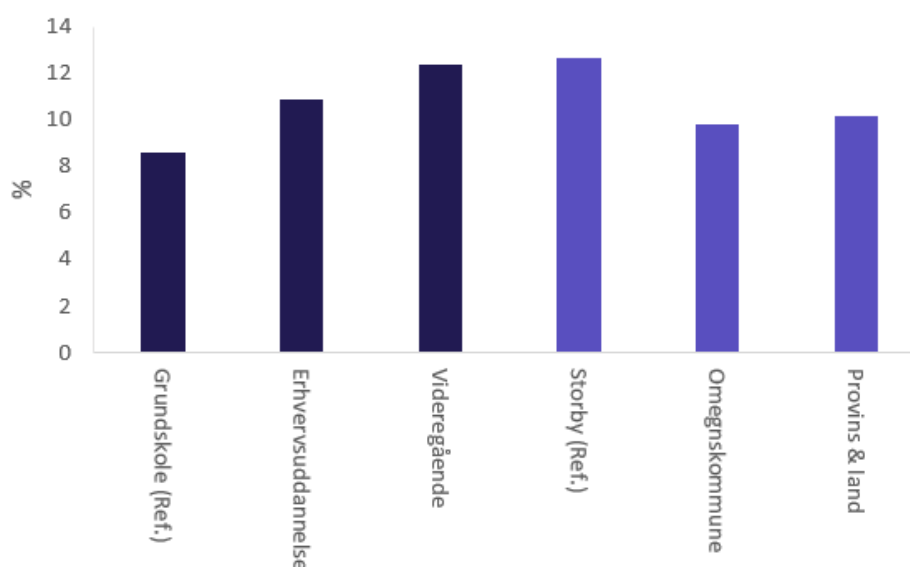
**BALANCE MELLEM
HJEMME OG UDE:
BYENS RUM, NABOER
OG DET GRØNNE**

6 BALANCE MELLEM HJEMME OG UDE: BYENS RUM, NABOER OG DET GRØNNE

Der har været udbredte forestillinger om, at nedlukninger og hjemsendelser har betydet en øget brug af naturen og byens grønne områder samt ændret karakteren af folks relation til deres naboer. Vi har derfor i spørgeskemaundersøgelsen spurgt ind til befolkningens relationer til naboer under perioden med coronarestriktioner og brugen af naturen og grønne områder før, under og efter pandemien. Dette kan det give en indikation af mulige ændringer som følge af pandemien. Derudover har vi gennemført et pilotstudie i en række udsatte boligområder med høj tæthed samt en kvalitativ kerneanalyse i tætte byområder. Disse undersøgelser giver både indsigt i, hvad pandemien forandrede, og hvad vi kan lære fremadrettet.

6.1 Naboer og lokalt socialt liv

Overordnet er der 10 procent i vores population, der har oplevet en ændring i relationen til naboer. En analyse af sammenhængen med socioøkonomiske og demografiske baggrundskarakteristika viser, at personer, der bor i omegnskommunerne til storbykommuner eller provins- og landkommuner i mindre grad angiver, at relationen har ændret sig sammenlignet med personer, der bor i storbykommuner (FIGUR 24). Ligeledes angiver personer med en erhvervsfaglig eller videregående uddannelse i højere grad, at relationen til naboer har ændret sig sammenlignet med personer med grundskole som den højeste fuldførte uddannelse. Derimod er der ikke nogen forskel mellem personer, der bor i et hus, sammenlignet med personer i etageboliger (se bilag 3: supplerende tabeller, Tabel D).

FIGUR 24. Andelen, der angiver, at deres relation til naboer har ændret sig i perioden med coronarestriktioner, opgjort efter uddannelse og kommunetype.

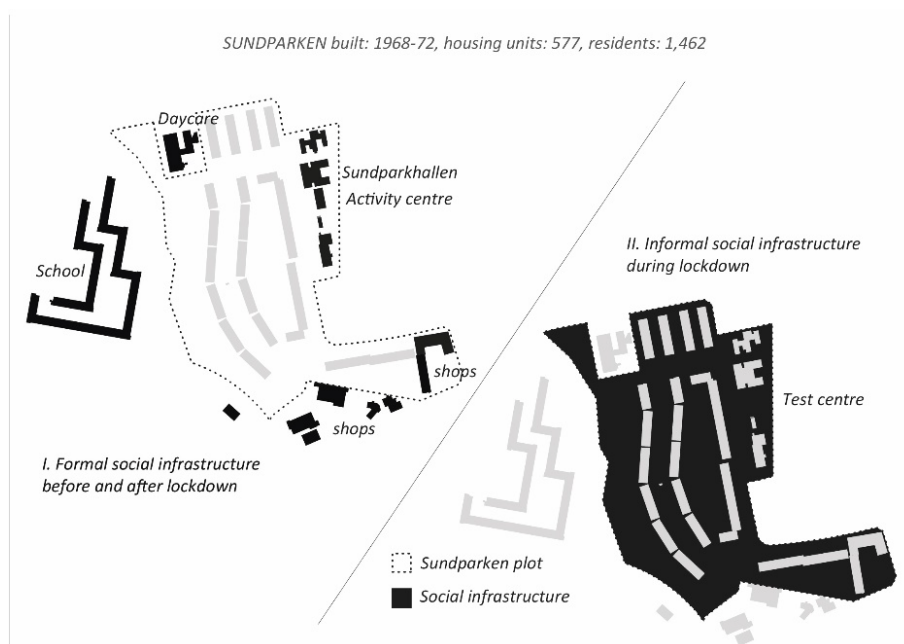
Blandt dem, der har oplevet en ændring i relationen til naboer, har vi yderligere spurgt, om ændringen afspejler flere eller færre kontakter til naboer. Således svarer 34 procent, at de har oplevet en øget kontakt til naboer, mens 55 procent mener, at de har haft mindre kontakt end tidligere (se bilag 3: supplerende tabeller, Tabel E).

Når vi ser på, hvem der oplever mindre kontakt til naboer, viser analysen, at boligform har en betydning. Således angiver personer, der bor i hus, i højere grad, at de oplever mindre kontakt til naboer sammenlignet med personer i etageboliger. Videnssporets kvalitative pilotstudie i udsatte boligområder, hvor folk bor tæt og typisk i etageboliger, peger på, at mange af boligområdernes mere uformelle sociale netværk blev aktiveret i coronatiden, om end dette dog ikke omfattede alle grupper af beboere (Stender og Nordberg 2022). Som lederen af de boligsociale indsatser i Mjølnerparken fortalte:

De beboere, der allerede var i et netværk, de har kunne holde fast. Fx det arabiske kvindenetværk, som lavede konkurrencer på WhatsApp, fx med spørgsmål som: hvor mange trapper er der op til tredje sal? Dem, der ikke er i netværk, er endnu mere isolerede, når nu de ikke kommer ud på gaden og ikke kommer ud i butikker.

De kvalitative undersøgelser peger på, at tre niveauer af social infrastruktur viste sig vigtige for det sociale liv i de udsatte områder under nedlukningerne:

1. De fælles rum og faciliteter som biblioteker, skole, klubber, kirke, beboerhus mv. Mange af disse lukkede ned, og en del beboere – særligt ældre, unge og børn – savnede dem, men det tydeliggjorde samtidig vigtigheden af de øvrige sociale infrastrukturer (pkt. 2 og 3).
2. De uformelle fællesrum (opgange, vaskerier, parkeringsarealer mv.). Disse rum fik pludselig fornyet anvendelse og værdi, dels fordi det var her man alligevel mødtes, udvekslede nabohjælp i forhold til indkøb, information mv, dels fordi nogle fælles aktiviteter – fx ældregymnastik, linedance mv. – blev rykket til udeområder.
3. De uformelle netværk som via mailinglister, facebookgrupper, WhatsApp-grupper og telefonlister blev afgørende i forhold til at aktivere uformelle fællesrum og organisere hjælp og støtte mellem naboer.

FIGUR 25. Social infrastruktur før og under pandemiens nedlukninger i Sundparken i Horsens (Stender og Nordberg 2022).

Ikke alle beboere er med i disse netværk, men omvendt bruges beboerhusene ofte også kun af få. Erfaringerne fra corona-nedlukningerne viser, at alle tre typer infrastruktur er vigtige og med fordel kan kortlægges og aktiveres i forbindelse med fremtidige indsatser i områderne.

Pandemien medførte både sygdom, bekymringer, ensomhed og stigmatisering i de udsatte områder, men en del af de interviewede pegede også på, at nye ressourcer og netværk trådte frem, og folk fandt nye måder at arbejde sammen og mødes på tværs af beboergrupper og andre aktører. En beboer i Gellerupparken fortalte fx:

Når det er krise, så er man bedre til at samarbejde. Vi hjalp med kommunikation – oversatte til forskellige sprog. Når der ikke er nok information og kun på dansk, så opstår rygter (...) Så indadtil gav det bedre samarbejde – vi hjalp med at aflive rygter og misinformationer, som skulle aflives. Vi lavede en corona-task force, hvor man kunne få information.

Kerneanalyse om Tæthed og liveability viser, at ikke kun i de udsatte områder, men også i andre tætte by- og boligområder, forandrede coronatiden det sociale liv. Kerneanalysens kvalitative undersøgelser bygger dels på Nationalmuseets indsamlede dagbøger fra coronatiden, hvor vi har gennemgået alle dagbøger fra etageboliger i København, dels interviews med professionelle og beboere i etageboliger på Vesterbro og i Nordhavn i København. Undersøgelserne viser her, at pandemien ændrede folks oplevelse af delte rum, naboskab og det lokale sociale liv. I dagbøgerne beskrives således, hvordan folk på den ene side oplevede en spøgelsesby, som var tom og stille på de gader og pladser, hvor de ellers er vant til menneskemængder, mens der på den anden side opstod kamp om pladsen, fx i de rekreative grønne rum, på fortovet og hjemme i opgangen, som pludselig oplevedes som trang. Her bliver forskelle mellem naboer med hensyn til alder, etnicitet, livsstil osv. pludselig mere generende, fordi forskellige normer støder sammen i de delte rum. Det handler om frustrationer over naboens børn, som larmer og leger, mens man skal arbejde hjemme, eller om unge, som går for tæt på og fylder fortovet med Soundboxes, mens ældre føler sig nødsaget til at trække ud på kørebanen for at overholde afstandskravet. Men også om forskellige normer i den delte opgang, som en ældre kvinde fx skriver i sin corona-dagbog:

Problemer i vores trange opgang i weekenden med at få naboerne (...) til at forstå at CORONAKRISEN ikke er forbi og at der fortsat skal holdes afstand (...) Og vi færdes KUN på vores trange trappeopgang MED mundbind på (se sedlen nedenfor, som jeg ophængte i november på opgangens opslagstavle her i vores almene boligbyggeri med over 52 procent nydanskere fra ikke-vestlige lande...). Desværre er min mand og jeg de eneste, som bærer mundbind på trappen, som IKKE har vinduer og dermed ingen udluftning.

De interviewede beboere på Vesterbro og i Nordhavn oplevede, at der var flere naboer hjemme under pandemien, hvilket især mærkedes i de delte rum som trappeopgange, vaskerum og fælles gårdrum. Nogle steder førte det til skærpede konflikter og nye regler, fx blev det i en karre på Vesterbro vedtaget, at børn ikke måtte have legekammerater med hjem i gården, da der var klager over børnelarm, mens der i løbet af hverdagen skulle være ro til at arbejde. Sådanne konflikter ser ud til at være aftaget igen efter restriktionernes ophør, men de tydeliggør alligevel et forhold af generel relevans: nemlig at den tætte og blandede by – som i høj grad er et tidstypisk fagligt ideal – også er udfordrende, netop fordi forskellene mellem naboer bliver vanskeligere at leve med, når de kommer helt tæt på. Coronatiden var i den henseende også en slags tryktest, der viste, hvordan den tætte by fungerer, når næsten alle pludselig er hjemme samtidig og skal dele rum og vægge.

Mange beboere, især i Nordhavns tætte boliger med store vinduer, beskriver, hvordan de selv var mere hjemme og kiggede ud ad vinduerne, hvor de kunne se, at naboer og

genboer også var mere hjemme, hvilket har gjort, at man genkender hinanden mere også efterfølgende:

Når du kigger ud ad vinduet, så kigger du næsten altid ind i nogens stue. Det er der nogen, der kommenterer på, når de er på besøg. Man skal lige tænke sig om, når man går i bad – at man ikke spolerer nogens aftensmad (...) Jeg tror ikke jeg ville kunne kende dem på gaden. Jo, der var et par som boede der under hele corona, dem ville jeg kunne kende.

I de gamle etageboliger på Vesterbro beskriver beboerne også at have fulgt mere med i livet gennem vinduerne, men i endnu højere grad, hvordan de under nedlukningerne hørte eller mærkede mere til deres naboers aktiviteter gennem vægge, gulve og lofter. Nogle steder gav det anledning til konflikter, som trods forsøg på at 'vende det døve øre til', efterfølgende har gjort det svært at holde naboens frustrationer og problemer ude:

Min søn fik skæld ud, da han spillede musik sent eftermiddag, fordi vores underbo arbejdede hjemme. Da de begge to arbejdede hjemme (...) nu er de total lydhysteriske. Jeg tænker ikke over at være stille, kun når jeg støvsuger, for jeg ved, at de synes, at jeg larmer. Så jeg kan næsten mærke deres frustration op gennem gulvbrædderne.

Det at kunne høre og mærke hinanden skabte dog ikke kun frustration og nabostridigheder, men for nogen omvendt også en fornemmelse af, at være del af et fællesskab i en tid med restriktioner og begrænsede sociale aktiviteter. Enkelte giver helt konkrete eksempler på trygheden i at være tæt på naboer og kunne høre hinanden:

En gang under corona, kunne jeg høre min nabo lå og råbte om hjælp, han råbte et tlf.nr. jeg kunne ringe til. Jeg kom tæt på, fordi han vidste, jeg var tæt på og gerne ville hjælpe.

Nogle af de interviewede fortæller også, at de i tiden under pandemien etablerede flere sociale relationer forankret i lokalområdet, som stadigvæk er eksisterende efter pandemien:

I coronatiden mødtes vi oppe på taget kl. 17, et par tog en flaske rødvin med (...) Vi så nærmest mere til hinanden i den periode end ellers. Når nu man sad hjemme – rigtig mange arbejdede jo hjemme – så hvis man skulle ud og pleje sine sociale kompetencer (...) Det var hyggeligt, at vi mødes på taget – det gav os mulighed for at være sociale, når nu man ikke måtte.

Coronatiden bragte altså på godt og ondt beboere i den tætte by tættere på deres naboer. At være mange hjemme samtidig har både forstærket konflikter, men også relationer mellem naboer. Overordnet kan vi – også på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen – konkludere, at personer bosat i tætte boligområder i storbykommuner i højere grad oplever, at deres relationer til naboer har ændret sig sammenlignet med andre kommunetyper. De kvalitative studier viser, at dette både har indebåret negative oplevelser i form af øget kamp om pladsen i byens og etageboligernes delte rum såvel som positive oplevelser af nærhed til andre og styrkede uformelle netværk. For øvrige kommunetyper er der en generel tendens til, at man har oplevet mindre kontakt til naboer under tiden med coronarestriktioner. Især personer, der bor i hus sammenlignet med personer i etageboliger, har oplevet mindre kontakt.

For enkelte af de interviewede i de tætte byområder blev coronatiden dog også medvirkende årsag til beslutningen om at forlade den tætte by:

Corona havde ikke så stor effekt, for i virkeligheden betød det, at vi forlod Nordhavn og var 14 mdr. i sommerhus. Men til gengæld var det som en hammer lige i hovedet

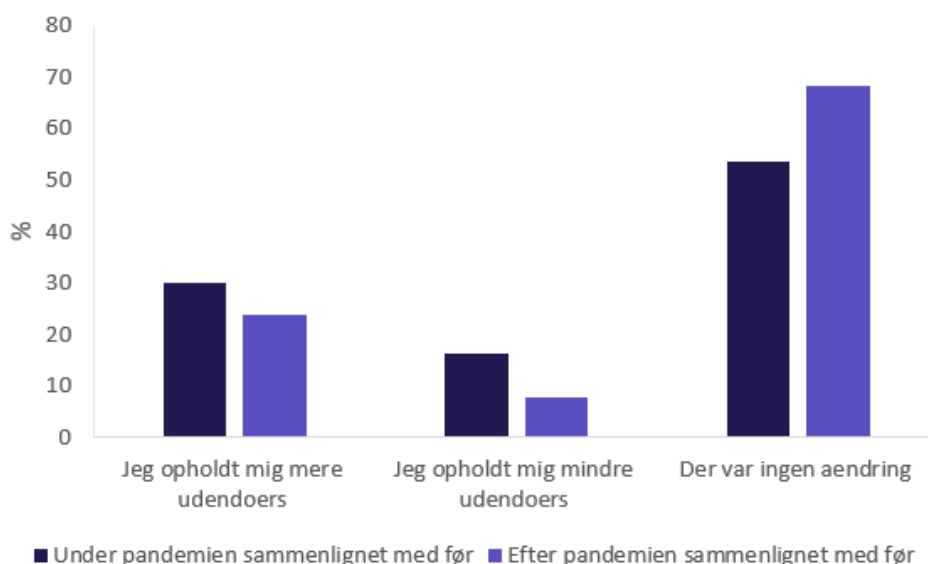
at komme tilbage (...). I takt med at betonen tårnede sig op uden for vores vinduer, steg mit blodtryk, bydelen lukkede sig om os og infrastrukturen bankede og hvæsedes løs.

En af kerneanalysens centrale pointer er, at begrebet tæthed er ret upræcist og forstås forskelligt af henholdsvis professionelle og beboerne i de tætte boligområder. Mens de fagfolk, der er involveret i at designe og udvikle byen, fokuserer på bygningstæthed, fokuserer de interviewede beboere på mennesker og naborelationer. De fagfolk, som vi interviewede, fokuserede på bebyggelsestæthed udregnet med metoder, der kan bruges til at beskrive det byggede miljøes målbare forhold. Der mangler dog konsensus om, hvordan disse tal beregnes, hvilket giver plads til kreativ fortolkning eller endda manipulation: Hvordan er grundarealet afgrænset? Omfatter det gader, kajer, grønne områder eller måske endda vandoverfladen på den omkringliggende havn? Lokalplanen kan regulere fordelingen af lejlighedsstørrelser, men ikke hvor mange, der bor i et givent område. Derfor kan nybyggede byområder med høj bebyggelsestæthed have en meget lavere befolkningstæthed end ældre områder med lavere bebyggelsestæthed. Kerneanalysen peger på, at der er behov for en mere nuanceret forståelse af begrebet tæthed, der også indbefatter befolkningstæthed og oplevelsen af at bo tæt.

6.2 Byens rum og grønne områder

6.2.1 Brugen af udearealer under pandemien

Under nedlukningerne var der megen tale i offentligheden om, at befolkningen i høj grad søgte mod grønne områder for ikke mindst at skabe et mere varieret hverdagsliv. Således angiver 30 procent af vores population fra spørgeskemaundersøgelsen målrettet borgere, at de opholdt sig mere udendørs under pandemien sammenlignet med tiden før. 17 procent svarer, at de har opholdt sig mindre udendørs, mens 53 procent ikke ændrede deres vaner (se FIGUR 26).

FIGUR 26. Besvarelser på spørgsmålet om man har opholdt sig mere eller mindre udendørs under eller efter perioden med coronarestriktioner (i begge tilfælde sammenlignet med tiden før pandemien).

Baggrundskarakteristika så som alder, køn, det at have børn, kommunetype, uddannelse, jobstatus samt indkomst hænger sammen med, hvorvidt man har opholdt sig mere

udendørs under pandemien. Jo ældre man er, i jo mindre grad angiver man, at man opholdt sig mere udendørs under pandemien sammenlignet med før. Tilsvarende har mænd i mindre grad end kvinder angivet at have opholdt sig mere udendørs. Hvis man har børn i husstanden, var man mere udendørs end før. Personer med en videregående uddannelse brugte uderum mere sammenlignet med personer med grundskole som den højest fuldførte uddannelse. Derimod angiver personer uden for arbejdsmarkedet i mindre grad at have været mere udendørs sammenlignet med personer i arbejde (se bilag 3: supplerende tabeller, Tabel F).

Vidensporets kvalitative pilotstudie i udsatte boligområder viste, at de rekreative arealer og det byggede miljø blev anvendt på nye måder under nedlukningerne – som også omtalt i det foregående afsnit. For eksempel blev beboerhuset i boligområdet Sundparken i Horsens omdannet til testcenter, og da området sportshal lukkede ned, mødtes nogle af beboerne til linedance på P-pladsen udenfor, ligesom der blev arrangeret fælles gåture i lokalområdet.

Mange beboere opholdt sig mere ude under nedlukningerne end før pandemien, men der var aldersmæssige variationer. Vores feltstudie viser, at mange ældre følte sig utrygge ved at forlade hjemmet og følte sig tvunget til at isolere sig i tiden under og efter nedlukningerne, dels fordi de blev udpeget som særligt sårbare overfor smitte, og dels, fordi beboerhuset og de steder, hvor de plejede at samles, lukkede ned i længere perioder. Ifølge de boligsociale medarbejdere i områderne blev det tydeligt at mærke vigtigheden af aktiviteter og samlingssteder for at opretholde de ældre beboeres daglige sociale samvær. Særligt i de udsatte boligområder er mange ældre beboere afhængige af lokale netværk og aktiviteter arrangeret af boligsociale netværk og andre lokale aktører. Enkelte ældre beboere i Sundparken fortsatte med de aktiviteter, der blev flyttet udendørs, men savnede fællesskabet:

Jeg følte mig ensom under corona, fordi alle aktiviteter stoppede. Nogle af os mødtes uden for hallen og dansede linedance, når hallen lukkede. Det hjalp lidt at møde de andre.

Efter denne kvindes opfattelse var hun ikke den eneste, der følte sig mere ensom under pandemien. Alligevel fandt hun det udfordrende at møde sine naboer og hjælpe dem, fordi folk blev indendørs; derfor mødte hun færre naboer på trapperne og i de andre fællesrum.

Det var ikke kun de ældre beboere, der var særlig påvirkede, da de lokale samlingssteder lukkede ned og aktiviteter i perioder stoppede. Det samme var gældende for børn og unge, der ligesom ældre beboere ofte er tættere bundet til det fysiske sted, hvor de bor. Fraværet af samlingssteder og aktiviteter havde en stor indvirkning på mange børn og unge i de udsatte boligområder, hvor lejlighederne kan være overfyldte, børn ikke nødvendigvis har deres eget værelse, og hvor mange forældre ikke kunne arbejde hjemmefra. Her var der et øget behov for at aktivere børn og unge, og i flere områder var der flere eksempler på, at særligt de unge kede sig i perioden, hvilket i nogle områder førte til mere uro blandt denne aldersgruppe, som en boligsocial medarbejder i Ringparken i Slagelse pointerer:

Mange af de unge, som plejer at have deres væresteder. De har været lukket i årevis, og jeg har ingen idé om, hvor de unge drenge, som plejer at være i kommunens væresteder, har været under corona. Jeg tror det er dem, som har haft det sværest.

Blandt skolebørnene skabte hjemmeskoling øget tid foran skærmen. I flere områder, bl.a. i Sundparken, blev der arrangeret forskellige online aktiviteter, men alligevel faldt en del børn fra. I andre områder var der udfordringer med at få børnene til at deltage i sociale aktiviteter efter nedlukningerne, hvilket både boligsociale medarbejdere i Sundparken i Horsens og Mjølnerparken i København påpeger:

Det sociale liv blandt vores børn, der kan vi høre, at de manglede os og hallen og et sted at være. Vi kunne høre, at de tiltag, vi lavede online, var de glade for, men det

var langt fra alle, der deltog. Der var færre med. Normalt har vi 150 børn i løbet af en uge, og det var ikke alle af de 150 som var med online – så vi mistede noget socialt.

Medarbejderne bemærker også, at der er et stort 'opsamlingsarbejde' efter pandemien med hensyn til at få børnene tilbage i klubberne, ud i den friske luft og til igen at indgå i sociale relationer.

Det er således både spørgeskemaundersøgelsen og de kvalitative undersøgelser, der peger på, at der var aldersmæssige variationer med hensyn til hvem, der opholdt sig mere udendørs under og efter nedlukningerne.

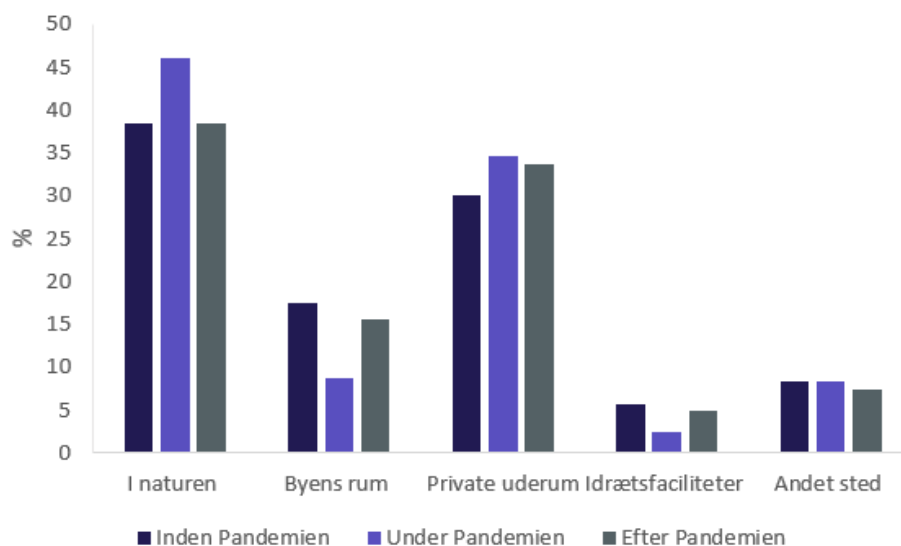
6.2.2 Brugen af udearealer efter pandemien

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 24 procent af den voksne danske befolkning (eksklusive studerende og personer over 67 år) fortsat opholder sig mere udendørs efter pandemien sammenlignet med tiden før (se tidligere FIGUR 26). Langt hovedparten (68 procent) angiver dog, at der ikke er sket en ændring mellem før og efter, mens 8 procent opholder sig mindre udendørs. Der ses altså en vis blivende effekt af pandemiens øgede ophold udendørs, om end langt hovedparten er faldet tilbage til samme omfang som før pandemien.

6.2.3 Hvor opholder folk sig udendørs?

FIGUR 27 viser, hvilke udendørs steder, respondenterne opholdt sig mest før, under og efter pandemien. Således opholdt 38 procent sig oftest i naturen (fx park, skov og strand), 18 procent oftest i byens rum (fx pladser, torve eller gader) og 29 procent oftest i private uderum (fx altan, have eller fælles gårdrum mv.) i tiden inden pandemien. De tilsvarende andele i perioden med coronarestriktioner er 46 procent, 9 procent og 35, mens 38 procent angiver naturen, 16 procent byens rum og 33 procent private uderum som deres primære udendørs opholdssted efter tiden med coronarestriktioner.

Tallene tyder på en øget brug af naturen og private uderum under pandemien, der hovedsageligt skyldtes personer, der primært opholdt sig i byens rum før pandemien. TABEL 10 bekræfter denne tendens. Til gengæld spores der ingen tendens til, at ophold i naturen er øget særsærligt markant i tiden efter pandemien. Undersøgelsen viser altså en overordnet tendens til, at flere opholder sig mere udendørs efter pandemien, men kan ikke bekræfte formodningen om, at pandemien har fået flere til at 'søge ud i naturen' i hverdagen (se også TABEL 11).

FIGUR 27. Hvor man opholdt sig mest før, under og efter tiden med coronarestriktioner. For hver periode kunne kun angives ét sted.

TABEL 10. Tabellen viser respondenternes fordeling mellem hvor de opholdt sig mest før og under pandemien.

Ophold udendørs under pandemien	Ophold udendørs før pandemien				
	I naturen	Byens rum	Private uderum	Idrætsfaciliteter	Andet sted
I naturen	86.8	33.0	12.1	39.8	10.9
Byens rum	1.3	41.3	1.7	4.3	2.4
Private uderum	9.5	22.4	83.5	14.8	12.8
Idrætsfaciliteter	0.4	0.5	0.4	36.1	0.8
Andet sted	1.9	2.8	2.3	5.1	73.0
Total	100	100	100	100	100

FIGUR 27 viser, at befolkningen efter tiden med coronarestriktioner i nogenlunde samme omfang benytter private og offentlige rum som tilfældet var før pandemien. Dog viser TABEL 11 nogle mindre forskydninger i forhold til, hvor vi opholder os mest nu sammenlignet med tiden inden coronarestriktioner. Således angiver 11 procent af dem, der brugte naturen som det primære opholdssted inden pandemien, at de nu opholder sig mest i private uderum. Den tilsvarende andel blandt dem, der havde byens rum som primære opholdssted, er 17 procent. Endelig har 10 procent skiftet fra private uderum til naturen.

TABEL 11. Tabellen viser respondenternes fordeling mellem hvor de opholdt sig mest før og efter pandemien.

Ophold udendørs nu	Ophold udendørs før pandemien				
	I naturen	Byens rum	Private uderum	Idrætsfaciliteter	Andet sted
I naturen	78.5	16.3	10.4	18.4	13.3
Byens rum	6.2	62.1	5.5	5.8	5.1
Private uderum	11.3	17.1	80.6	12.6	16.7
Idrætsfaciliteter	2.1	1.6	0.8	61	2.4
Andet sted	1.9	2.8	2.6	2.2	62.6
Total	100	100	100	100	100

Når vi dykker ned i, hvilke private eller offentlige rum, de personer, der opholder sig *mere* udendørs nu, bruger efter pandemien sammenlignet med tiden før, viser TABEL 12, at henholdsvis 26 og 17 procent har skiftet fra byens rum til henholdsvis naturen og private uderum. Ligeledes har 24 procent skiftet fra private uderum til naturen.

TABEL 12. Tabellen viser, hvor dem, der angiver at opholde sig mere udendørs efter pandemien end før, opholdt sig mest før og efter pandemien.

Ophold udendørs nu	Ophold udendørs før pandemien				
	I naturen	Byens rum	Private uderum	Idrætsfaciliteter	Andet sted
I naturen	77.6	26.1	23.9	29.2	29.5
Byens rum	6.9	50.5	11.1	5.3	8.3
Private uderum	11.5	17	59.1	12	22.8
Idrætsfaciliteter	2.8	2.7	1.1	50.2	7.1
Andet sted	1.2	3.6	4.8	3.3	32.3
Total	100	100	100	100	100

Overordnet kan det konkluderes, at mens næsten hver tredje person har opholdt sig mere udendørs under pandemien sammenlignet med tiden før, skete der under pandemien en forskydning fra byens offentlige rum mod at opholde sig i naturen samt private uderum. Selvom befolkningen efter pandemien i nogenlunde samme omfang angiver mest at benytte private og offentlige rum sammenlignet med tiden før coronarestriktioner, opholder hver fjerde person sig nu mere udendørs sammenlignet med tiden før pandemien.

6.2.4 Byens rum ændrer karakter og nye behov opstår

De kvalitative undersøgelser i kerneanalysen Tæthed og liveability viser, ligesom spørgeskemaundersøgelsen, at der var færre mennesker i byens rum under nedlukningerne. I dagbøgerne er det en gentaget fortælling, at byens liv og lyde ændrede sig. Her er det en kvinde bosat på Vesterbro i København, som skriver:

På gaden står der ingen prostituerede, hjemløse eller stofbrugere. De er alle væk. Derfor føles gaden meget tom. Jeg har boet her hele mit liv, og de har udgjort en stor del af min hverdag, både på godt og ondt (...) Der er ingen unge mennesker på vej i byen fredag aften og ingen råb, som vækker mig om natten, når jeg sover.

De mennesker og lyde, der normalt var en del af hverdagens liv, blev iøjnefaldende ved deres fravær under pandemien. Denne pointe understøttes af den internationale forskningslitteratur, der dokumenterer, at det udendørs støjniveau fra byens rum, herunder biltrafik, faldt under pandemien, hvorimod støj fra de fælles gårdum, altaner og delte arealer nær og inde i boligen steg under pandemien. Flere opholdt sig i hjemmet under nedlukningerne som følge hjemmearbejde og hjemmeskole, hvilket ændrede lydene i byens rum, de bolignære arealer og helt ind i den private bolig. Hvor man måske kunne have forventet, at beboere i de tætte dele af byen ville føle sig for 'sammenpressede' under pandemien, var det ikke entydigt tilfældet. Frem for en oplevelse af byen som for tæt eller overfyldt, er den pandemiske oplevelse af København snarere, at tingene blev vendt på hovedet ved, at folk var 'de forkerte steder'. Et andet sted i København blev det ellers normalt rolige kvarter Østerbro pludselig overrendt af familier, der alle var hjemme i dagtimerne. En kvinde skriver i sin dagbog, at hun måtte gå tur i den centrale del af København, hvor der nu pludselig var tomt og stille, i forsøget på at undgå menneskemylderet:

Østerbro er ikke til at holde ud i denne specielle tid: en bydel med mange børnefamilier, der er hjemme nu, bliver decideret overrendt. Fortovene er smalle, svært at holde de min. 1,5 m afstand til alle, som myndighederne anbefaler. Kommer en familie imod dig: to voksne, to børn, gerne på løbehjul, og en hund i snor, sendes du som enlig straks ud på cykelstien eller direkte på kørebanen. Ingen flytter sig, majoriteten har tilsyneladende altid ret. Jeg vælger hurtigt en ny strategi, går tur hver dag i Indre By frem for på Østerbro – omkring Christiansborg og havnefronten, hvor der ellers er et mylder af turister, befinder sig nu de rekreative områder: renere luft, vidde og fred. Selv indkøbene i supermarkeder har jeg lagt her – dog altid iført mundbind.

Både i dagbøger og interviews beskriver folk byrum som centrale gader, pladser og metrostationer som tomme, døde og at de opleves som en 'spøgelsesby', mens de grønne og rekreative rum, der normalt ville blive betragtet som 'byens lunger', pludselig var overfyldte. Feltstudierne i de tætte byområder er med til at understøtte resultatet fra spørgeskemaet om, at der sker en forskydning under pandemien fra ophold i byens offentlige rum mod at opholde sig i naturen, bynatur samt private uderum som gårdum og altaner.

Vores kvalitative undersøgelser viser yderligere, at størstedelen af de interviewede beboere i tætte boligområder som Vesterbro og Nordhavn i København savner flere grønne arealer nær deres bolig, særligt under pandemien. Nordhavn og Vesterbro har en lille andel af grønne arealer sammenlignet med andre bydele (se FIGUR 28) i København, hvilket de fleste interviewede beboere i de to områder påpeger.

FIGUR 28. Kortet viser, at der er få grønne arealer i de to områder Vesterbro og Nordhavn sammenlignet med det øvrige København. Kortet er udarbejdet af 'design studio 300,000 km/s' af Mar Santamaria and Pablo Martinez i forbindelse med 'Copenhagen Densities' projektet, der var ledet af Gustavo Ribeiro og Aleksander Nowak. Røde markeringer er tilføjet. Se også Stender & Nordberg (2022).

Netop vigtigheden af bynatur og rekreative arealer nær boligen er en central pointe, der går igen i de fleste interview med beboere og også blandt en af de arkitekter, der var med til at udarbejde masterplanen for Nordhavn:

Vi plejer at sige, at byen er ens dagligstue, men der kom (under pandemien) enormt stort pres alle de steder, der er udendørs, og folk fik øjnene op for, at det er dejligt at opholde sig et sted, der er grønt, og hvor man ikke nødvendigvis skal købe noget.

Der har corona også været bagepulver eller gær, der har fået det behov til at hæve hurtigere, end det ellers ville have gjort. Men når man bor tæt, så har man også behov for at have noget grønt, og kommunen har måske ikke haft det store fokus på at investere i grønne arealer.

I de tætte byområder var der under pandemien mere tryk på de rekreative arealer og en større kamp om pladsen, hvilket fx førte til regler om ensretning i Søndermarken på Vesterbro og ved søerne. Der opstod nye praksisser med at holde afstand, bære mundbind, holde vejret og vende ansigtet væk, når man passerede andre. I en dagbog beskriver en ældre kvinde:

Jeg var blevet opereret midt i februar med et alt for højt blodtryk til følge. Trykket blev behandlet og reguleret lige i starten af epidemien, så jeg ville ikke risikere små spyt, ånde, host etc. fra andre brugere (især løbere, som der pludselig kom en masse af) i de rekreative områder rundt om søerne i København, hvor jeg gennem flere år dagligt går tur med min hund. Jeg beslutter mig for at bruge mundbind, så jeg ikke bliver angst og vred over den tætte persontrafik.

Under pandemien fik flere hund, hvilket også går igen i mange af vores interviews. Ifølge en kvinde bosiddende på Vesterbro blev kampen for grønne områder intensiveret i hendes nabolag under pandemien, blandt andet på grund af de mange hunde:

Her er jo ikke rum til at være sig selv på Vesterbro, så er det op på cyklen og et andet sted hen. Og så kom der jo mange hunde i den periode, hvis du ser Sdr. Boulevard, så er der næsten ikke græs, fordi folk går så meget med deres corona-hunde, der er hundelorte overalt. De hunde er der ikke plads til, det der skulle være rekreativt for alle, bliver til hunde.

Både de beboere og de professionelle, vi har interviewet, understreger, at pandemien fremhævede behovet for grønne områder i tætte byer. Hovedparten af beboerne i de tætte byområder værdsætter fordelene ved den tætte by med dens livlige puls og nemme adgang til forskellige faciliteter og oplevelser, men de understreger samtidig behovet for steder, hvor de kan trække sig tilbage, lade op og være sig selv – i grønnere og mere rolige omgivelser. I takt med at byen bliver kompakt, bliver vigtigheden af multifunktionel programmering, der rummer forskellige brugere, og arealer udlagt til bynatur, det også. Det er en vigtig pointe, som pandemien har lært os. Dette sættes der fokus på i Vidensporets kvalitative kerneanalyse om Bynatur, hvor de foreløbige interviews med brugere af byens uderum blandt andet peger på, at coronatiden har skabt en øget 'kamp om pladsen' mellem hundeejere, børnefamilier og andre brugere af de grønne uderum.

The background of the page is decorated with a pattern of thin, dark blue wavy lines that flow across the entire surface. In the upper center, there is a solid dark blue circle containing the white number '7'.

7

FRITIDSHUSE

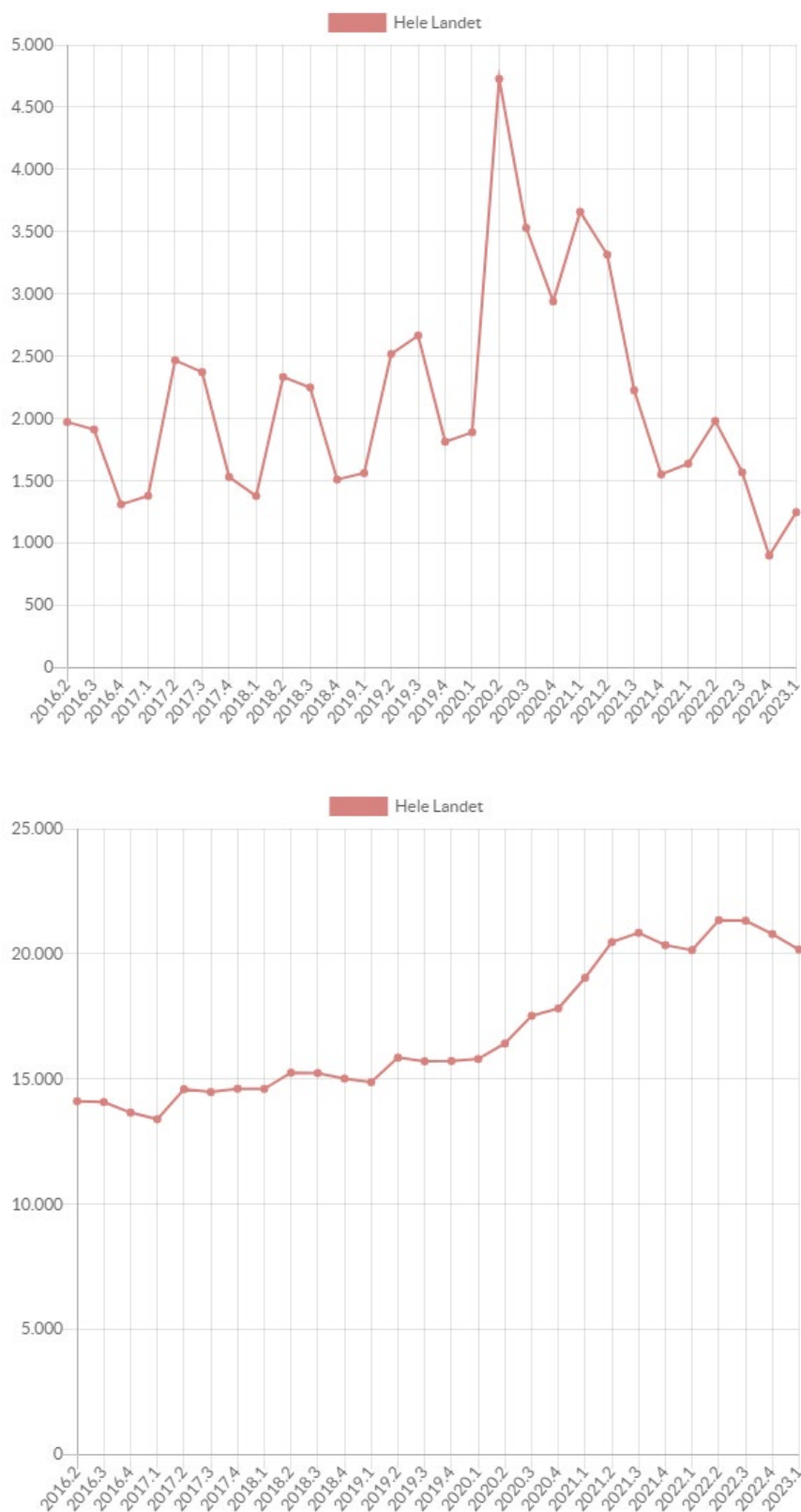
7 FRITIDSHUSE

7.1 Udvikling i salg af og pris på fritidshuse

Coronakrisen medførte stor indenlandsk efterspørgsel på, køb af og øget brug af sommerhuse. Grundlæggende kan man dog sige, at betegnelsen sommerhus ikke længere er retvisende for den anvendelse, som sommerhusejerne har brugt deres sommerhuse under corona-pandemien. I takt med, at det har været muligt at arbejde mere hjemmefra, er brugsmønstrene og længden på sommerhusopholdene udvidede, og der er derfor ikke kun tale om, at det kun bruges i ferier eller om sommeren. Derudover har mange nyere sommerhuse en højere komfort, herunder isolering, som gør det muligt at bruge dem hele året. Samtidig købes og anvendes en del flexboliger som fritidshuse. Flexboliger er populært sagt helårshuse uden bopælspligt, som derfor kan benyttes på samme måde som et sommerhus. Vi benytter i denne rapport udtrykket *fritidshus* som en samlende betegnelse for sommerhuse og flexboliger. Begge typer er ejerboliger, til forskel fra andre typer ferieboliger (hoteller, feriecentre, vandrehjem, Airbnb, shelters m.m.).

Afsættet for Vidensporets pilotprojekt om fritidshuse var at få indblik i forandringer i de lokalområder og kommuner, som fritidsboligerne ligger i – det kan være positive effekter som fx større omsætning i den lokale detailhandel og blandt lokale håndværkere, opgradering af bygningsmassen og muligheden af større tilflytning som følge af, at mange familier prøver at bo i et område i længere tid. Det kan imidlertid også have medført udfordringer som fx behov for opgradering af infrastrukturen (veje, kloakker, elnet, bredbånd mm.) og et øget slid på naturen. Endelig kan det ændrede brugsmønster af fritidsboligerne have haft energimæssige konsekvenser i form af et øget elforbrug i fritidshusene.

Pilotprojektet tog afsæt i landsdækkende data såvel som udviklingen i fire udvalgte kommuner, som har mange sommerhuse og/eller flexboliger, nemlig Gribskov, Ringkøbing-Skjern, Guldborgsund samt Lolland. FIGUR 29 viser salg af og priser på sommerhuse for hele landet. Figuren viser generelle sæsonudsving over årene i antallet af solgte sommerhuse, men også en markant stigning i forbindelse med pandemien. På landsplan blev der i 2. kvartal af 2019 solgt 2.520 fritidshuse, hvilket steg til 4.727 i 2. kvartal af 2020, svarende til en stigning på 88 procent. Markedet for sommerhuse oplevede også prisstigninger, omend marginalt, når 2. kvartal af 2019 sammenlignes med 2. kvartal af 2020. Prisstigningerne indtraf først senere i 2020 såvel som i 2021.

FIGUR 29. Udvikling i antallet af solgte sommerhuse i Danmark (øverst) og den gennemsnitlige salgspris (kr./m²) (nederst) for perioden 2016-2023. Kilde: Realkreditrådets boligmarkedsstatistik, <https://tkapp2.realview.dk/tk/index.html>. Den pågældende statistik omfatter salget af 'fritidshuse', men i denne sammenhæng er det reelt sommerhuse.

Data for salgspriser for sommerhuse (Realkreditrådet) viser stor variation mellem Gribskov, Ringkøbing-Skjern, Guldborgsund og Lolland. Alle har oplevet prisstigninger som følge af pandemien, men i forskelligt omfang og med et forskelligt udgangspunkt. Guldborgsund og

Gribskov kommuner har haft de største stigninger, mens udviklingen i Lolland og Ringkøbing-Skjern kommuner har været mindre. Derimod har salget været højt i alle fire kommuner

Flexbolig-tilladelser er en anden måde at etablere fritidshuse på. Med en flexbolig-tilladelse giver kommunen tilladelse til, at en helårsbeboelse kan benyttes som fritidshus, dvs. at man kan bevare sin postadresse et andet sted og kun bo midlertidigt i sin flexbolig. Det er alle helårshuse, der kan benyttes som fritidshus, hvis kommunen beslutter at give det flexbolig-status. Da helårshuse i mange sommerhuskommuner er væsentligt billigere end sommerhuse, kan det for køber være fordelagtigt at få et billigt fritidshus i forhold til at købe et sommerhus. For kommunen og lokalsamfundet kan det have den fordel, at nogle af de tomme huse tages i brug (dog kun dele af året) og muligvis istandsættes i forbindelse med overtagelsen. Ordningen blev indført i 2013 og anvendes i en række kommuner. I modsætning til sommerhuse findes der dog ikke landsdækkende statistik om flexboliger¹⁰. Data om dette må i stedet findes hos de enkelte kommuner eller gennem surveys. I BBR-registeret kan der trækkes data om antallet af flexboliger fordelt på kommuner, men der kan ikke søges bagud i tid for at analysere udviklingen. Da Lolland Kommune selv har ført statistik over udviklingen i flexbolig-tilladelser i kommunen, har vi benyttet disse data til at belyse udviklingen før, under og efter corona.

Gennemførte undersøgelser og valg af case-område

I pilotprojektet blev undersøgt udviklingstræk i forhold til køb og priser for fritidshuse for hele landet såvel som i fire forskellige kommuner (Gribskov, Ringkøbing-Skjern, Guldborgsund samt Lolland) med brug af data fra Statistikbanken og Realkreditrådet. Interview med ejendomsmæglere, turisme- og erhvervsorganisationer mv. viste, at der var stor forskel på omfanget af forandringer som følge af corona, hvor der især i Lolland og Guldborgsund kommuner var mærkbare forandringer – også efter pandemien. Derudover viste en undersøgelse, at andelen af solgte flexboliger var særlig markant i Lolland Kommune¹¹, hvilket blev bekræftet gennem kontakt til kommunen. Under pandemien mærkede lokale ejendomsmæglere, at danskerne udvidede deres radius i forhold til, hvor langt de var villige til at rejse for at komme i fritidsbolig. Pilotprojektet viste, at både sommerhussalg, udlejning af sommerhuse og udstedelser af flexbolig-tilladelser steg kraftigt på Lolland under pandemien, og at købere i højere grad kom fra Københavnsområdet sammenlignet med tidligere. Disse forhold, i sammenhæng med kerneanalysens centrale spørgsmål om potentialet for udvikling i perifere dele af landet gennem øget salg og brug af fritidshuse, var baggrund for valget af Lolland Kommune som case-område i den efterfølgende kerneanalyse om fritidshuse og regional udvikling.

I tillæg til data fra Statistikbanken om befolkningsudvikling i kommunen og lokalområder, data vedrørende antal salg og salgspriser for sommerhuse fra Realkreditrådet og interviews med lokale aktører, indgår også besvarelser fra Vidensporets spørgeskemaundersøgelse for borgere i analysen. Derudover er inddraget registerdata for sommerhuskøb før og under corona (2019-20) samt data om flexboliger fra Lolland Kommune. I projektet er tilkøbt en survey med et repræsentativt panel af sommerhusejere om brug af sommerhuse under og efter corona for hele landet udført af analysebureauet Wilke¹² samt elforbrugsdata i sommerhuse

¹⁰ Boligsiden (<https://www.boligsiden.dk/>) bringer fra tid til anden statistikker om salg af flexboliger, men datagrundlaget vurderes imidlertid at være usikkert, og det er ikke muligt at lave egentlige søgninger på områder, tidsperioder mm.

¹¹ Se f.eks. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/over-halvdelen-af-landets-kommuner-sloejfer-bopaels-pligten>

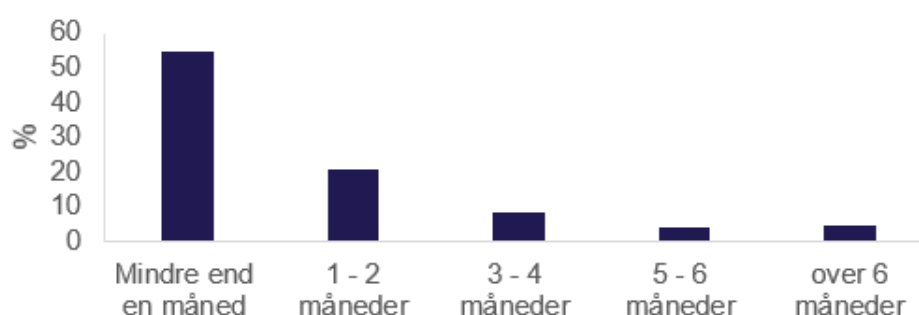
¹² Wilkes webpanel Wilke Wisdom, deltagerne er fyldt 18 år og ejer/er medejer af et sommerhus. Undersøgelsen er gennemført som onlineinterview i Wilkes Webpanel (CAWI). Interviewene er

på Lolland før, under og efter corona (fra LIFA). Derudover har Lolland Kommune finansieret en survey, som i samarbejde med BUILD er sendt til flexboligejere og afdækker spørgsmål om motiv for køb, brug og renovering af boligen, deltagelse i lokalsamfund mv. Denne undersøgelse afsluttedes februar 2024, og der refereres til nogle af resultaterne i denne rapport. I tillæg til dette er der gennemført kvalitative online interviews med en række informanter på Lolland samt feltstudier på Lolland med personlige interviews med lokale borgere, både fastboende og tilflyttere, Visit Lolland-Falster (erhvervs- og turismeorganisation), Lolland Handel og Erhverv, ejendomsmæglere, ansatte på hoteller, købmænd mv. Disse interviews har primært fokuseret på forandringer i sommerhusmarkedet og flexboligmarkedet som følge af corona-nedlukningerne, og hvilke effekter det har haft på kommunen og dets lokalsamfund. I feltarbejdet indgik også besigtigelser af en række lokalområder.

7.2 Brugen af fritidshuse

Besvarelser fra Vidensporets landsdækkende spørgeskemaundersøgelse for borgere viser, at 32 procent af respondenterne svarer bekræftende i forhold til at have anvendt fritidshus (som her defineres som sommerhus, fritidsbolig eller kolonihave) i perioden med coronarestriktioner – enten eget fritidshus (15 procent), lånt af familie/venner (7 procent) eller et lejet fritidshus (10 procent). Besvarelserne viser dog også, at hovedparten (67 procent) af respondenterne ikke har anvendt fritidshus under pandemien og at mindre end 2 procent købte et fritidshus (selv eller i fællesskab med andre). I Vidensporets spørgeskemaundersøgelse har kun 15 procent af respondenterne eget sommerhus, og undersøgelsen er derfor, som tidligere nævnt, blevet suppleret med en anden spørgeskemaundersøgelse med et repræsentativt panel af sommerhusejere. Denne undersøgelse viser, at næsten 75 procent selv ejer huset, mens de resterende 25 procent er medejere.

I spørgeskemaet er respondenterne, som svarede, at de anvendte et fritidshus i perioden med coronarestriktioner, blevet spurgt til omfanget. Besvarelserne viser, at 52 procent opholdt sig mindre end en måned i et fritidshus, 21 procent opholdt sig mellem 1-2 måneder, 9 procent 3-4 måneder og 6 procent over 5 måneder (se FIGUR 30).

FIGUR 30. Respondenternes angivelser af, hvor meget de opholdt sig i fritidshuset i perioden med coronarestriktioner.

Gennem Vidensporets spørgeskema er det afdækket, hvorvidt respondenterne brugte, udlånte eller udlejede fritidshus mere i tiden med coronarestriktioner sammenlignet med i tiden inden. Besvarelserne viser, at 36 procent selv brugte fritidshuset mere, mens 42 procent

angav, at de ikke har ændret brugen og en meget lille andel (4 procent) angav at have brugt fritidshuset mindre i perioden med coronarestriktioner sammenlignet med tiden før. Personer med en videregående uddannelse, og med børn i etageboliger, angav i højere grad, at de har opholdt sig mere i fritidshuset sammenlignet med tiden før pandemien.

Sammenligning af baggrundskaraktistika for de respondenter, som har brugt fritidshus under pandemien, viser, at jo ældre man er, jo mere tilbøjelig var man til at opholde sig længere end 2 måneder i fritidshuset. Personer, der bor i etagebolig, var også mere tilbøjelige til at opholde sig længere end 2 måneder i fritidshus sammenlignet med personer, der bor i et hus. Derimod var respondenter med børn eller et højere uddannelsesniveau end grundskole mere tilbøjelige til at opholde sig i fritidshus i kortere tid.

Vidensporets spørgeskema har også givet svar på, hvorvidt ejerne af fritidshuse udlånte eller udlejede deres sommerhus, fritidsbolig eller kolonihave mere i perioden med coronarestriktioner sammenlignet med tiden før. Her viser besvarelserne, at dette gjaldt en meget lille andel af respondenterne, nemlig 3 procent, mens 2 procent udlånte eller udlejede deres fritidshus mindre.

Sammenfattende viser spørgeskemaundersøgelse, at 33 procent af respondenterne anvendte fritidshus i perioden med coronarestriktioner, men også at 67 procent ikke anvendte hverken sommerhus, kolonihave eller anden fritidsbolig under pandemien. Besvarelserne viser desuden, at mere end 40 procent ikke havde ændret brugen af fritidshus, mens 36 procent selv brugte fritidshus mere under coronarestriktionerne. Derudover viser besvarelserne, at næsten alle respondenter fastholdt brugs mønsteret fra tiden før pandemien i forhold til udlån eller udlejning af fritidshuset. Spørgeskemaet giver dog ikke svar på, hvor stor en andel af respondenterne, der udlånte eller udlejede deres fritidshus før eller under pandemien.

Udover det øgede salg og brug af sommerhuse og flexboliger, har der været en stigning i udlejningen af sommerhuse under corona-pandemiens nedlukning. Data fra Danmarks Statistik viser, at der var øget indenlandsk efterspørgsel på udlejning af sommerhuse under pandemien både landsdækkende (FERIEH1) og i Lolland Kommune (FERIEH6). Dette omfatter udlejning af sommerhuse gennem feriebureauer, der imidlertid også udlejer sommerhuse for private. Da en øget udlejning af sommerhuse ligeledes kan skabe øget lokal omsætning, blev udlejningsmarkedets udvikling også undersøgt i pilotstudiet. Interviews med lokale udlejningsbureauer bekræfter en stigende udlejning under corona. Ifølge udlejningsbureauerne var det særligt sjællænderne, som overtog udlejningsmarkedet – også i vinterhalvåret, hvor der var øget belægningsgrad på sommerhuse og fritidsboliger. Ifølge de interviewede, sydsjællandske udlejningsbureauer, blev alle typer sommerhuse og fritidsboliger lejet ud under pandemien – både store moderniserede sommerhuse og små sommerhuse af ældre dato. Ligeledes forekom der også flere ejerspæringer under pandemien, hvor ejerne af udlejningssommerhusene selv ønskede at benytte sommerhusene. Udlejningsbureauerne fik derfor færre huse til udlejning. Ifølge feriehusudlejerne var overnatningerne jævnt fordelt året rundt i sammenligning med tidligere, hvor de var koncentreret i de danske ferie- og helligdage.

Elforbrug

Øget brug af fritidshuse under pandemien bekræftes af data for elforbruget i sommerhuse på Lolland, som er gennemført som en del af Vidensporets kerneanalyse. Der er almindeligvis et øget elforbrug forbundet med anvendelsen af et sommerhus, og elforbrugsdata afspejler derfor brugen af feriehusene. Tallene for Lolland Kommune viser en vækst i kWh/m² på 50 procent i 2021 sammenlignet med 2019 og 2020. Tallene viser også, at elforbruget i sommerhusene steg med 32 procent under pandemien. Forbruget var størst i 1. kvartal af 2021, altså vintermånederne, hvor det lå 50 procent over elforbruget før pandemien. Efter corona, i 2022, lå forbruget i 1. kvartal lavere end i 1. kvartal af 2021, men stadig 16 procent over forbruget i 1. kvartal af 2019. Der har altså været en markant stigning i brugen af sommerhuse

i vintermånederne under pandemien, og den ændrede praksis ses stadig efter pandemien. For sommermånederne var der også en markant stigning, hvor elforbruget i 2. og 3. kvartal af 2021 oversteg forbruget i 2019. I 2022 synes elforbruget i sommermånederne at være tilbage på niveauet før corona.

Survey med besvarelser fra flexboligejere i Lolland Kommune (2023) viser, at den største andel (44 procent) opholder sig mellem 60 og 180 dage om året i deres flexbolig, hvilket svarer til mellem 2 og 6 måneder årligt. 39 procent svarer, at de opholder sig i flexboligen mellem 30 og 60 dage om året, altså 1-2 måneder årligt. 14 procent opholder sig under en måned om året, og 4 procent over 200 dage om året. Samlet set giver det et billede af, at flexboligerne benyttes relativt meget og respondenternes beskrivelser viser desuden, at mange opvarmer huset, også når de ikke opholder sig der. Øget brug af flexboligerne vil derfor utvivlsomt også afspejles i el-data. Til sammenligning var der under corona 41 procent, som brugte deres sommerhus mere end en måned om året, mens det for flexboligerne på Lolland er 48 procent, som bruger dem mere end to måneder om året – hvilket indikerer, at flexboligerne på Lolland bruges mere intensivt end sommerhuse generelt.

7.3 Renovering og forbedring af feriehuse

Deltagerne i den supplerende sommerhus-survey (udført af Wilke) blev spurgt, hvorvidt de har foretaget ændringer i sommerhuset på grund af corona-pandemien. Svarene viser, at 58 procent har renoveret eller på anden måde forbedret ferieboligen. Således har 19 procent renoveret badeværelse, 19 procent har fået ny internetforbindelse, 18 procent har renoveret feriehuset udvendigt, 16 procent fik ny varmforsyning, mens 15 procent har opsat nyt køkken. Derudover har 9 procent efterisoleret, 8 procent har lavet en tilbygning og 8 procent har fået flere sovepladser. Endelig har 8 procent indrettet arbejdsplads, 7 procent har opsat pejs eller fået fjernvarme, gas eller gulvvarme, 6 procent har opsat ladestander til elbil, mens 5 procent har fået nyt spildevandssystem.

En butiksindehaver af Garant i Nykøbing F, interviewet i forbindelse med Videnssporets kerneanalyse, fortalte, at de aldrig har haft så travlt som under corona og at efterspørgslen kom pludseligt. Ifølge butiksindehaveren var mange sommerhuskøbere fra Hovedstadsområdet, og han fortæller som et eksempel, hvordan et par fra Greve købte sommerhus, dagen efter fjernede alt gammelt ud af huset, dernæst fik tilbud på nyindretning fra Garant, som gik i gang nogle dage senere. To uger efter var hele sommerhuset sat i stand.

Data fra Lolland Kommune viser, at salget af flexboliger overstiger salget af sommerhuse, og derfor har givet et kraftigt tilskud til markedet for fritidshuse i Lolland Kommune. Som tidligere nævnt er der i sammenhæng med kerneanalyse gennemført et survey med flexboligejere, som er finansieret af Lolland Kommune. I denne survey svarede 66% af alle respondenter, at de ønskede flexboligen som sommerhus og 32 procent købte det som en test på en mulig (senere) tilflytning til området. Det blev også spurgt, om flexboligen var indflytningsklar ved overtagelse, hvortil mere end halvdelen svarede bekræftende. Besvarelserne viser ikke desto mindre, at langt de fleste flexboligejere (93 procent) har gennemført forbedringer af boligen siden de overtog den (se figur 31). Det er oftest internetforbindelse (59 procent) og varmforsyning (49 procent), der er blevet forbedret. En betydelig andel af flexboligejerne (ca. 35 procent) har desuden gennemført udvendig renovering og efterisolering af huset, mens nyt køkken og bad også skiftes ud i ca. 30 procent af boligerne. 43 procent har gennemført andre forbedringer, fx forbedret el, kloak, sat nye vinduer i, lagt nyt tag (herunder stråtag), repareret kviste, bindingsværk, repareret (eller nedrevet) udhuse og garage, etableret terrasse, lagt nye indvendige gulve, malet, fældet træer mm. Tallene viser således, at der er gennemført væsentlige forbedringer af boligerne, når de sælges som flexboliger, som illustreret af nedenstående oversigt.

FIGUR 31. Forbedringer gennemført i flexboliger i Lolland Kommune. Kilde: Survey gennemført af Wilke for Lolland Kommune og BUILD, 2023.

7.4 Betydning for den regionale udvikling

Det er via spørgeskemaer undersøgt, om det øgede salg af sommerhuse og flexboliger kan føre til permanent bosætning. Deltagerne i survey med danske sommerhusejere henholdsvis flexboligejere er blevet spurgt, hvorvidt de har overvejet eller har planer om at flytte permanent til det område, hvor de har sommerhus. Langt hovedparten af sommerhusejerne (63 procent) ønsker ikke dette og begrundet det med, at det er for langt væk fra familien, at deres primære sociale netværk er der, hvor de bor fast, og at det er for langt væk fra arbejde mv. Fortolkningen af besvarelserne vanskeliggøres dog af, at flere respondenter har tolket spørgsmålet som et ønske om at flytte permanent til det specifikke sommerhus og ikke området mere generelt, hvilket ikke var hensigten med spørgsmålet.

Flexboligejerne i Lolland Kommune er også blevet spurgt om de har planer om permanent bosætning i flexboligen, hvortil 14 procent af respondenterne svarede 'ja', mens 33 procent svarede 'nej'. Omkring halvdelen (53 procent) svarede 'måske'. Mere end halvdelen af respondenterne giver udtryk for, at de vil flytte permanent til flexboligen indenfor 10 år, heraf flere allerede i løbet af de kommende år. Et par eksempler på respondenternes egne udsagn:

Vi planlægger at flytte permanent ind i flexboligen september 2026. Det har været planen hele tiden, da vi godt ville nyde et tidligt otium på landet. Vi har boet i København i 30 år og savner, at der er bedre luft, mere natur, stilhed og at man kommer hinanden mere ved.

Om max 1 års tid, når vi færdig med alle projekter på huset. Vi vil gerne bo på landet fremadrettet, men stadig har vi det godt med at kunne flytte tilbage til byen, hvis behovet opstår.

Ca. 4 procent af respondenterne forklarer, at de vil flytte i forbindelse med egen eller partners pensionering eller når børnene flytter hjemmefra. Enkelte respondenter giver udtryk for, at de vil flytte, når deres primære bolig er blevet solgt, eller når boligen er blevet færdigrenoveret, som udtrykt her:

2024-2025, så snart vi får solgt bolig på Sjælland. Vi er blevet SÅ glade for at være på Lolland, at vi vil flytte dertil.

Netop Lolland oplevede en stor stigning fra 2020 til 2021 i antallet af tilladelser til at om-danne helårsboliger til flexbolig (egen analyse af data over flexboligtilladelser i Lolland Kom-mune fra 2015-2021). Survey-besvarelser viser, at hovedparten af flexbolig-køberne kom fra Sjælland, 26 procent fra København og Frederiksberg kommuner, 21 procent fra nabokom-muner til Lolland og de resterende 13 procent fra Fyn, Jylland eller udlandet. I perioden fra 2013 til 2021 er 20 procent af flexboligerne blevet genetableret som helårsbolig, hvilket indi-kerer permanent bosætning. Øget brug af fritidsboliger under pandemien kan, ligesom brug af flexboliger, resultere i tilflytning og permanent bosætning. Samlet set kan man sige, at der er et stort potentiale for at tiltrække tilflyttere til Lolland gennem flexbolig-ordningen, ligesom sommerhusejerne også udgør et potentiale for udvikling gennem øget brug og mulig tilflyt-ning.

Pandemien har sat et tydeligt aftryk på Lolland Kommune i form af øget salg og brug af både sommerhuse og flexboliger. Survey-besvarelser viser, at sommerhus- og flexbolig-ejerne bidrager til den lokale omsætning i dagligvarebutikker såvel som gennem brug af lo-kale håndværkere. Interview med formanden for Nakskov Handel og Erhverv samt flere lo-kale butiksejere, interviewet i forbindelse med kerneanalysen, bekræfter øget lokal omsæt-ning under pandemien. Flere lokale butikker blev digitaliserede under pandemien og har derfor fået øget omsætning på grund af onlinesalg, ligesom de fastboende er trofaste kun-der. Derudover har nogle flexboligejere såvel som permanente tilflyttere etableret en række aktiviteter, bl.a. en operafestival, som er velbesøgt, litteraturfestival, etablering af gourmet-restauranter mv. Der er også planer om udvikling af *Arts Barn* med skiftende udstillinger af internationale kunstnere på de store godser på Lolland.

I kerneanalysen indgår også et interview med en destinationschef fra Visit Lolland-Fal-ster, som bekræfter, at corona på mange måder var positivt for Lolland-Falster og fik dan-skerne til at opdage især Lolland som feriested. Data viser, som tidligere nævnt, at både sommerhussalg, udlejning af sommerhuse og udstedelser af flexbolig-tilladelser steg kraftigt under pandemien, og interviewet med Visit Lolland-Falster viste, at turisterne havde en me-get positiv oplevelse af Lolland. Ligesom i andre dele af landet, hvor store dele af befolkning-en under pandemien søgte ud i naturen, værdsatte turisterne også natur og ro på Lolland, herunder at der ikke var overrendt af turister, om end der var en 26 procent stigning i besø-gende, når man sammenligner 2023 med 2019.

I tillæg til bidrag til den lokale omsætning og aktiviteter samt øget brug af fritidsboliger på Lolland, sker der andre former for udvikling i dele af Lolland, herunder Nakskov, gennem samarbejde mellem Lolland Kommune, Realdania og AP Møller Fonden (Nakskov2030). Der udvikles desuden nye sommerhuse, etableres en strand, der er dobbelt så stor som Amager Strandpark, og anlægges et nyt stort erhvervsområde. Eksterne investorer har byg-get nye hoteller og et conferencecenter, hvilket afspejler en forventning til fremtidig udvikling på Lolland. Samtidig har anlæggelsen af Femern Bælt haft en positiv virkning på Lolland med tilflytning af udenlandsk arbejdskraft og øget omsætning i lokale butikker.

Valget af Lolland som casestudie har været begrundet i områdets længerevarende nega-tive udvikling med befolkningstilbagegang, virksomhedslukninger og en generel forståelse af, at udviklingen ville blive forstærket. Lolland er således repræsentativ for problematikker i andre yderområder og er endog et af de yderområder, hvor der gennem en længere år-række har været mindst forventning til positiv udvikling. Sammenfattende viser undersøgel-serne, at strukturelle tiltag som Femern Bælt-forbindelsen såvel som kommunale investerin-ger og fondssamarbejder skaber varige fysiske forandringer på Lolland. Derudover viser pi-lotstudiet og kerneanalysen, at stigning i køb og øget brug – også uden for feriesæsonen – af både traditionelle sommerhuse og flexboliger har givet anledning til udvikling og positiv forandring. Projektet viser, at flexboligejere såvel som permanente tilflyttere har udviklet en række aktiviteter. Desuden har både sommerhus- og flexboligejere investeret i og renoveret deres fritidsboliger med brug af lokale håndværkere, ligesom øget brug af fritidshusene

bidrager til omsætning i lokale butikker. Et interessant aspekt med hensyn til flexboligejere er, at mens købet er begrundet i et ønske om en fritidsbolig, giver en stor del af ejerne udtryk for fravalg af sommerhusområder – i stedet ønsker de at være en del af et mindre lokalsamfund. Derudover har et stigende antal turister søgt mod Lolland under pandemien, og de giver udtryk for en meget positiv oplevelse af Lolland på grund af ro og natur. Pilotstudiets og kerneanalysens casestudie af Lolland viser, at corona har bidraget til en igangværende positiv udvikling med øget tilflytning af udenlandsk arbejdskraft og udlejning af boliger i relation til anlæg af Femern Bælt. Casestudiet viser også, at der er sket positive forandringer med øget køb og brug af fritidshuse – både sommerhuse og flexboliger – under pandemien, som på flere måder har bidraget til øget aktivitet og udvikling på Lolland. Studiet peger således på, at fritidsboliger på flere måder kan være et aktiv for den regionale udvikling i landets yderområder, og at pandemien kan have forstærket fritidsboligernes effekt på den lokale kulturelle, økonomiske og befolkningsmæssige udvikling.

INSTITUTIONERS LÆRING FRA CORONA

8 INSTITUTIONERS LÆRING FRA CORONA

Selv om pandemien på mange måder var synonymt med nedlukning, var flere af vores mest centrale velfærdsinstitutioner nødt til fortsat at være åbne for at tage vare på de ældre og de mest sårbare i vores samfund, for at sikre elevens fortsatte læring og for at muliggøre, at forældre kunne gå på arbejde. Derfor var plejecentre, daginstitutioner og skoler ikke på noget tidspunkt helt nedlukket. Plejecentre kunne ikke lukke, da de er nogens hjem. Skoler og daginstitutioner måtte sikre nødpasning og var efter kort tid tilbage til at skulle tilbyde undervisning til alle mindre børn, for at forældrene kunne gå på arbejde. Så for disse institutioner var corona ikke lig med nedlukning. Der var corona lig med en helt ny hverdag med nye hensyn, nye restriktioner, nye opgaver og evigt foranderlige vilkår under pandemien. Alt sammen inden for fysiske rammer, der ikke var bygget til en pandemi.

De tre institutionstyper har det til fælles, at de ikke kunne lukke (fuldstændig) ned under corona. Det er også et lighedstræk, at deres borgergrupper – henholdsvis samfundets ældste og yngste medlemmer – var i fokus under pandemien. De ældste, fordi de var blandt de mest sårbare grupper i forhold til at blive alvorligt syge eller dø af covid-19. De yngste, fordi der var stort fokus på dem som smittebærere, der spredte smitten mellem familier og dermed på tværs af de sociale cirkler, man opfordrede os til at afgrænse os til. Smittespredning var svært at undgå. For de mindste børn, fordi de ikke forstod at holde afstand. For de ældre børn, fordi det næsten var for meget at bede om. Endelig var der også stort fokus på begge gruppers trivsel under pandemien henholdsvis konsekvenserne for børn og unge af at blive mere isolerede socialt set og konsekvenserne for demente ældre af at miste kontakten til deres nærmeste i den sidste del af deres liv.

Med afsæt i disse overvejelser gennemførtes i 2022 i regi af RESPOND-indsatsens Videnspor et kvalitativt pilotstudie af tre centrale samfundsinstitutioners læring fra corona-pandemien: daginstitutioner, skoler og plejecentre. Fokus var på, hvad de lærte under pandemien, som de ønskede at tage med videre, og hvorvidt dette var muligt indenfor deres eksisterende (fysiske) rammer. Denne læring kan relatere sig til både praksis indenfor de fysiske rammer, brugen af de fysiske rammer, indretningen af de fysiske rammer og endelig selve de overordnede fysiske rammer, dvs. bygninger og udemiljø. Vi fokuserede således både på praksis i institutionerne, deres brug af det eksisterende fysiske miljø, deres ønsker til anderledes indretning og endelig deres ønsker til andre fysiske strukturer, til et anderledes bygget miljø.

Disse temaer blev for daginstitutioner og skoler belyst gennem casestudier inden for én kommunal kontekst (Gladsaxe Kommune). Her blev besøg på udvalgte institutioner suppleret med gennemførelse af kvalitative interviews med relevante kommunale fagfolk og ledere på institutionerne. For plejecentre blev temaerne belyst gennem kontakt til OK-Fonden, der driver private plejecentre bl.a. på Frederiksberg. Her gennemførtes interview med centralt placerede medarbejdere i bygherreafdelingen, samt besøg på et plejecenter med rundvisning og interview af centerlederen samt samtaler med medarbejdere. Dette suppleredes med et besøg på et nyt friplejecenter, som OK-Fonden har stået for opførelsen af.

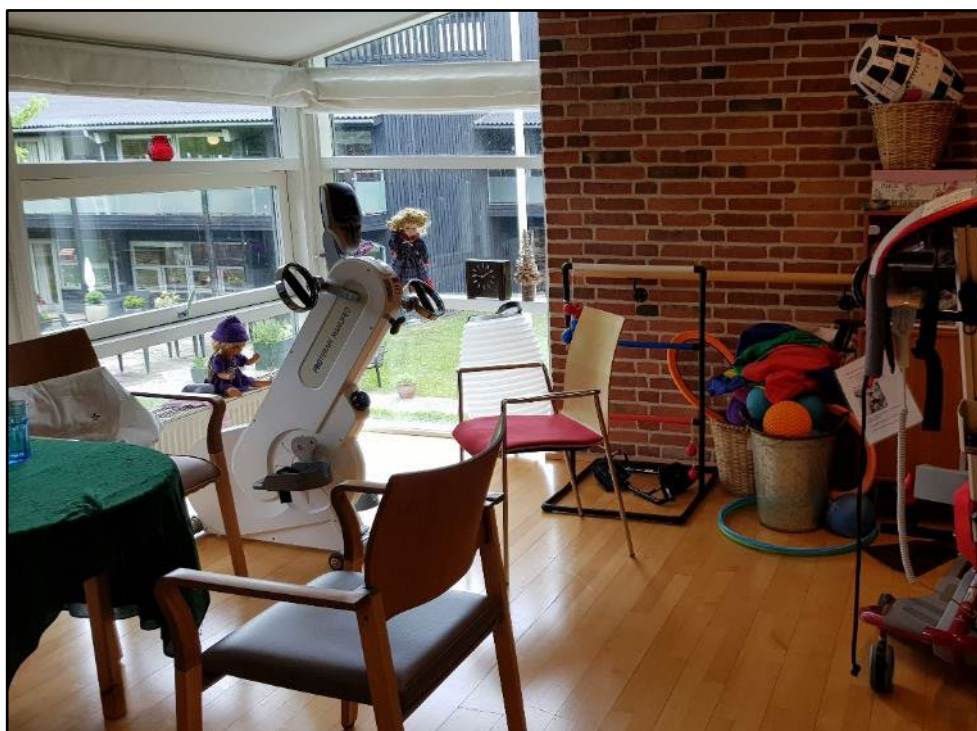
Resultaterne fra pilotstudiet er tidligere rapporteret i notatet *Institutioners læring fra Corona: praksis, brug, indretning og bygninger* (se Nielsen & Grangaard, 2022). I det følgende opsummeres de vigtigste iagttagelser og konklusioner fra pilotstudiet.

8.1 Tværgående temaer for daginstitutioner, skoler og plejecentre

Pilotstudiet pegede på en række læringer inden for de enkelte institutionstyper, som i sig selv er interessante i forhold til den konkrete institutionstype. På trods af lighederne i præmisser for institutionstyperne, som var baggrund for at belyse dem i samme studie, var der som forventeligt også signifikante forskelle. Det relaterer sig blandt andet til helt grundlæggende præmisforskelle, eksempelvis at plejecentrene er boliger, hvor man som beboer i sit lejemål (værelse) har nogle særlige rettigheder. Pilotstudiet identificerer dog også en række tværgående temaer, som er dem, vi har valgt at trække frem her. Særligt tre tværgående temaer står tydeligt frem og gennemgås derfor i det følgende: det små i det store, flere veje ind og mere liv i uderummet. Temaerne hænger sammen og skal derfor forstås i relation til hinanden.

8.1.1 Det små i det store

Fælles for alle institutionstyper har været opdeling af børn eller ældre i grupper for at undgå smittespredning. På plejecentrene var boligerne og dermed også beboerne i forvejen tilknyttet en afdeling. Her var forandringen, at der ikke var adgang til de centrale fælles faciliteter. Eksemplerne i dette pilotstudie har bygningsfysisk haft en struktur og et antal indgange, der har muliggjort, at grupperne har kunnet være adskilte i en eller anden grad. Man har fået det til at lykkes, også selvom nogle centrale funktioner har spændt ben, hvilket var tydeligst på plejecentrene. Modsat har man klaret at flytte nogle aktiviteter tilbage til gruppen, fx træning, hvilket har fungeret godt (se FIGUR 32). Det kunne lade sig gøre, eftersom der var plads til det.

FIGUR 32. På plejecentret Dronning Anne-Marie Centret placeredes træningsfaciliteter decentralt i afdelingerne sammen med nyindkøbt udstyr under pandemien. Desuden blev terapeuterne fra plejehjemmets centrale aktivitetscenter fordelt på de fem afdelinger, hvilket gav en særlig tryghed for nogle af beboerne, idet de altid var i kontakt med den samme terapeut i deres eget miljø. Under corona fik alle beboere anledning til at deltage, da aktiviteterne foregik lige uden for deres dør i stedet for i det centrale aktivitetscenter. Det betød, at der kom nye beboere med, som ellers ikke plejede at deltage. Foto: Sidse Grangaard.

I forbindelse med de tre institutionstyper – og særlig daginstitutioner og plejecentre – er det tydeligt, at det har givet en ro, at man har været nødt til at fungere i mindre grupper adskilt fra hinanden uden så mange afbrydelser og forstyrrelser som før pandemien. Alle steder har der desuden været det samme personale tilknyttet hver gruppe. De små fællesskaber har skabt kontrast til de store fællesskaber, fx et stort fællesrum til 6-8 stuer i et børnehus, som har synliggjort, at der er brug for rum til fællesskaber af varierende størrelse.

Til trods for kvaliteterne ved en underopdeling af beboere og børn i mindre grupper, har der også været erfaringer med et afsavn af relationerne på tværs af grupperne. Dermed er der stadig brug for at kunne være sammen alle sammen. Gladsaxe Kommune har konkret omsat disse erfaringer til et mål om, at når der fremover bygges daginstitutioner i kommunen, indtænkes der nu to niveauer af fællesrum: lokale fællesrum og ét centralt, stort rum, der er fælles for hele institutionen. Det tyder på, at der med corona er kommet en større bevidsthed om det nære og det små i det store. Samtidig imødegår kommunen den bekymring, der før pandemien var omkring de store institutioner og fraværet af nærvær, idet man i kommunen har været vant til mindre institutioner, men er ved at ombygge til større enheder.

Særligt i relation til dette tema var det tydeligt, at pandemien nødvendiggjorde tiltag, der viste sig at fungere godt og have fordele, som man egentlig ønsker at videreføre, men som skal afvejes i forhold til andre hensyn. Det vil i fremtidige studier være relevant at dykke yderligere ned i denne afvejning: hvordan foretages afvejningerne, hvad vægtes af forskellige aktører, og hvilke forskelle er der på, hvilken afvejning der foretages. Også konsekvenserne på sigt ville være interessante at følge.

8.1.2 Flere veje ind

Både i daginstitutionerne, skolerne og plejecentrene var der en central tematik omkring døre og adgangen til stederne. I forbindelse med corona havde man brug for flere indgange for at adskille de forskellige grupper fra hinanden og dermed mindske risikoen for smittespredning. I daginstitutionerne gik man fra et fokus på at have én indgang til at have flere. På de skoler, der blev undersøgt i pilotstudiet, var der udgang fra klasseværelserne til hver enkelte klassens semiprivate område (se figur 33). Disse udgange kunne anvendes som indgange, således at man 'vendte skolen på vrangen', som det beskrives i Realdanias eksempelsamling *Pandemiens arkitektur* fra 2022.

FIGUR 33. Under pandemien muliggjorde havedørene på de to skoler fra Gladsaxe Kommune, som var i fokus for pilotstudiet, at børnene kunne møde ind til deres eget klasseværelse (her Stengård Skole). Det gjorde det dels muligt at adskille eleverne, dels at holde forældrene ude af skolen. Førstnævnte var alene et corona-tiltag og ønskes derfor ikke videreført. Adskillelsen af eleverne var et nødvendigt onde, som der ikke italesættes fordele ved. Sidstnævnte oplevedes mere ambivalent. Ligesom for daginstitutionerne oplevede man fordele ved, at forældrene ikke kom ind på skolen, når de afleverede. Det skabte mere ro, og man undgik, at lærerne brugte tid på forældre, der lige ville vende noget, når de afleverede. Dog har man valgt at prioritere forældrenes oplevelse af en relation til skolen og lærerne ved at komme på skolen, så denne ikke bliver for formel. Derfor har man ikke holdt fast i, at forældrene skulle blive ude. I stedet har man opfordret forældrene til at tænke over, om de skal med ind, og indprentet, at det ikke er om morgenen, at man skal tale med lærerne om eventuelle spørgsmål og udfordringer. Foto: Sidse Grangaard.

Hvor man tidligere har haft fokus på én fælles indgang i forhold til at skabe overblik, fællesskab og nærhed til ledelsens kontor, skiftede fokus med pandemien. Nu gjaldt det om at holde eksterne ude. I daginstitutioner og på skoler var det forældrene, der skulle holdes ude af institutionen, mens det på plejecentre var de pårørende, som ikke måtte komme ind. Det gav en udfordring i daginstitutioner og på plejecentre, at flere døre betyder flere steder, hvor børn og demente ældre, der ofte er dørsøgende, kan forlade institutionen. I daginstitutionerne i vores casestudie (Gladsaxe Kommune) har det været nødvendigt at gøre brug af andre døre, hvilket har betydet, at forældrene kunne gå ind igennem legepladsen. Her opstod en ny problematik, da lågen til legepladsen ikke har været sikker nok, nogle glemmer at lukke den, mens andre lærer deres børn at lukke den op. Som konsekvens heraf udskiftede kommunen håndtaget og valgte en løsning, som er vanskelig at benytte især for giftplagede bedsteforældre (se FIGUR 34). Man havde dermed løst et problem, men samtidig skabt et nyt.

FIGUR 34. Eksempel på den nye lukkemekanisme på lågen ind til legepladsen i daginstitutionen Nøddehegnet i Gladsaxe Kommune. Foto: Sidse Grangaard.

I relation til dette tema er det interessant, om de nye udfordringer, der opstår, løses, og hvordan, samt om man over tid vender tilbage til de måder, man gjorde tingene på før corona.

8.1.3 Mere liv i uderummet

Institutionernes uderum ændrede funktion og status under pandemien. For alle tre institutionstyper brugte man uderummet mere under pandemien end før. Uderummet bliver nu i forhold til tidligere i langt højere grad betragtet som et læringsrum, men også et fælles rum, hvor nye typer af aktiviteter kan foregå, eller hvor aktiviteter, som ellers foregik indenfor, kan trækkes ud. Disse erfaringer og ændringer er dog slået igennem på forskellig måde og i forskelligt omfang for de tre institutionstyper.

For det studerede plejecenter er man, stort set, tilbage ved de gamle vaner. Man har dog alligevel fået øjnene op for uderummets muligheder og kvaliteter. Man kan se, at det er en mulig ressource, man kan trække på, hvis corona eller andre sygdomme nødvendiggør det. For børnehave og skole har den øgede brug af uderum skubbet på en proces, som allerede var i gang, men som var svær at realisere. Corona viste, hvad man kunne, og det holder man fast i. Uderummet bliver anvendt som et aktivitetsbaseret læringsmiljø, hvor man kan vælge sted efter aktivitet. Der er dog forskelle på, hvad de forskellige institutioner har af uderum og dermed kan tilbyde af steder for forskellige aktiviteter. Der er derfor nu fokus på at gøre uderummene mere brugbare, mere spændende og med faciliteter til at vaske hænder og komme på toilettet. Det betyder eksempelvis, at der etableres overdækninger i daginstitutionerne, så langt flere aktiviteter kan foregå i ly for sol og regn. Den øgede brug skaber også et øget slid på uderummet. Det stiller krav til beplantningen og giver anledning til test af nye materialer såsom hybridgræs.

FIGUR 35. Det er tydeligt, at der med pandemien er kommet langt mere slitage på udearealerne på grund af den intensiverede brug. Det går ud over de naturlige elementer som fx græs, som slides ned af den øgede brug. Ved den nye institution Grønnegården (foto) tester Gladsaxe Kommune en løsning med hybridgræs, som er en kombination af kunstgræs og naturligt græs. Den ændrede pædagogiske praksis med øget brug af udearealer fordrer således nye løsninger og prioriteringer af uderummets indretning. Foto: Sidse Grangaard.

Forskellen på de to besøgte plejecentres bygningsstruktur viser, at når der er et fælles uderum, er det muligt at gøre brug af det som et fælles samlingssted, fx ved udendørskoncerter. Mere lokale gårdrum mindsker muligheden for, at alle kan være sammen på afstand.

I fremtidige studier kunne det være interessant at undersøge nærmere, hvordan brugen af uderummene udvikler sig i forhold til organisering af aktiviteter og uderummets kvaliteter, samt at inddrage flere perspektiver på, hvordan det opleves, at uderummet bruges mere.

8.2 Generelle tendenser

Foruden ovennævnte temaer, peger pilotstudiet også på en række tendenser knyttet til pandemiens påvirkning af institutioners brug og indretning, som kan række ud over institutionsområdet som felt. Disse tendenser kan dermed repræsentere mere generelle elementer af måden, vi som samfund har reageret på og lært af pandemien. De vigtigste tendenser var:

- Pandemien både styrkede eksisterende og skabte nye dagsordener: På den ene side skubbede corona på eksisterende forandringer, som allerede var under udbredelse, men som tog fart, fordi pandemien nødvendiggjorde det. Eksempelvis mere udeliv i institutionerne og Folkeskolereformens fokus på at skabe den åbne skole. På den anden side har corona også skabt nye dagsordener, der på kort tid har skabt nye praksisser. Eksempelvis nye indgangsveje og forældre, der ikke længere må komme ind på daginstitutionernes stuer.
- Eksisterende byggeri, der understøtter corona-relaterede behov, og corona-relaterede behov, der udfordrer eksisterende byggeri: Eksisterende byggeri kan være indrettet, så det understøtter de hensyn, det blev nødvendigt at tage under pandemien. Eksempelvis etplans skolebyggeri med direkte adgang fra klasselokaler til skolegården eller de

allerede sektionsinddelte institutioner, som nemt kunne sektioneres under pandemien. Omvendt kan corona også udfordre det eksisterende byggeri og tankerne bag dette. Eksempelvis plejecentre med centralt medicindepot og centrale lagre, der bliver problematiske under en sektionering, hvor man kommer til at mangle de decentrale opbevaringsmuligheder.

- Politisk opbakning som afgørende: Den politiske og ledelsesmæssige opbakning var afgørende for mulighederne for at agere ud fra corona og for at fastholde læringer fra pandemien. Det kan både være gennem en eksisterende politisk dagsorden, der skaber opbakning, og det kan være en politisk opbakning, der opstår ud fra læring fra pandemien. Eksempelvis erfaringer af fordele for elevernes trivsel ved kortere skoledage under pandemien og at have få lærere om samme gruppe elever.
- Nye brugsmønstre giver nye løsninger – men stiller også nye krav: Corona medfører, at man tester nye materialer ud fra nyopståede hensyn. Der opstår nye krav til materialiteten i institutionerne. Eksempelvis hybridgræs, der kan skabe grønne områder selv ved øget slid som følge af øget brug af uderum.
- At afgøre, hvad der skal bevares: Afvejning af forskelligrettede hensyn. Corona skabte nye praksisser og nye dagsordener, der i en del tilfælde er blevet bibeholdt efterfølgende. Der opstod dog også nye praksisser, der var nødvendige under pandemien, og som viste sig at have fordele, men som ikke nødvendigvis blev fastholdt, fordi andre hensyn talte imod dette. Dette skyldes modsatrettede hensyn, som skal vejes op imod hinanden – og hvor afvejningen kan variere fra institution til institution. Eksempelvis central indgang forbi lederens kontor eller decentrale indgange med mere ro, samt at holde forældre ude eller at invitere dem ind. Trivsel er en afgørende faktor for, hvordan de forskellige hensyn afvejes. Nogle tiltag forbliver midlertidige, andre bliver permanente.

FREMTIDIGE STUDIER

9 FREMTIDIGE STUDIER

På baggrund Vidensporets foreløbige resultater, kan der udpeges en række temaer og problemstillinger, som er særligt interessante at undersøge nærmere i kommende studier. Eksempelvis fordi vores forskning indikerer, at der er mere grundlæggende og transformative forandringer i gang (fx inden for arbejdslivet) eller fordi erfaringerne fra pandemien har tilvejebragt nye indsigter, som kan belyse centrale samfundsordere (fx kvalificere forståelsen af den tætte by som strategi for bæredygtig udvikling af byerne eller nye måder at tænke institutionsbyggeri med henblik på at øge kvaliteten af læring og den sociale interaktion). Her vil vi pege på nogle af de vigtigste temaer og problemstillinger, med basis i vores resultater, for fremtidige studier af pandemiens langsigtede betydning for hverdagsliv, samfund og det byggede miljø. Nogle af disse temaer vil ligge inden for Vidensporets igangværende og kommende delprojekter, mens andre vil række ud over Vidensporet i RESPONDS indsatsen.

Følge den overordnede udvikling i befolkningens og virksomhedernes praksis

Spørgeskemaundersøgelserne i Vidensporet belyser, i hvilket omfang befolkningens adfærd har ændret sig under og i tiden lige efter pandemien. Tilsvarende har vi indsamlet viden om de strategier, virksomhederne benyttede for at modvirke pandemiens sociale og økonomiske udfordringer. På tværs af sfærer og samfundstemaer vil det være relevant statistisk at følge udviklingen i befolkningens og virksomhedernes adfærd over de kommende år. Fastholdes nye vaner og praksisser fra pandemien? Forstærkes disse? Er der nye vaner og praksisser afledt af pandemien, som først (for alvor) vokser frem i de kommende år? Disse spørgsmål kan besvares ved gentagelse af Vidensporets tidligere spørgeskemaundersøgelser.

Fremtidige bosætnings- og flyttemønstre

Selv om den foreløbige analyse af boligpræferencer og flyttemønstre ikke giver anledning til at tro, at pandemien har foranlediget nævneværdige ændringer i måden den danske befolkning bosætter sig på, så er der alligevel grunde til at følge udviklingen over de kommende år. Dels viser vores analyser, at pandemien kan have haft indflydelse på en lille gruppe af befolkningen, som nu i højere grad søger ud af byerne og mod større boliger. Der er tale om en minoritet, men deres nye orientering i boligvalg kan måske på længere sigt have indflydelse på andre. Dels har fokus i Vidensporet ind til videre kun været på voksne danskernes selvrapporterede præferencer angående boligvalg, og hvorvidt disse har en direkte relation til erfaringerne under pandemiens nedlukninger. Det kan derfor ikke udelukkes, at erfaringerne fra pandemien på en mere indirekte og uerkendt måde vil påvirke deres fremtidige valg omkring bolig og bosætning. Eksempelvis gennem nye arbejdspraksisser eller ved ændrede livsprioriteringer. Sådanne mere grundlæggende ændringer vil, i givet fald, vise sig over de kommende år og vil derfor bedst kunne identificeres gennem analyser baseret på registerdata, som afspejler faktiske flyttemønstre. Det vil derfor være interessant at følge udviklingen i befolkningens flytte- og bosætningsmønstre i takt med, at registerdata for nye år bliver tilgængelige. Her kunne det især være interessant at undersøge ændringer i forhold til bosætningssted (fx større byer overfor mindre byer og landområder) og boligens karakter (fx størrelse, ejerforhold og boligtype).

Arbejdsmarkedets modstandsdygtighed

To år efter, at de sidste coronarestriktioner er blevet ophævet, er vores viden om arbejdsmarkedets modstandsdygtighed stadig begrænset. Hvem er de arbejdstagere, der udviser modstandskraft over for restriktioner i forbindelse med pandemien? Hvordan kan deres handlinger påvirke den økonomiske modstandskraft i forskellige regioner, herunder by- og landdistrikter? Yderligere, hvilke metoder kan vi anvende til at forudsige konsekvenserne af kommende pandemier eller epidemier? Der er behov for at udvikle en konceptuel ramme for at forstå virkningerne af pandemien på arbejdstagere og udvikle en ny måleindikator kaldet *Pandemic-Related Impact* (PR). Ved brug af danske registerdata kan der skabes et indblik i, hvilke typer af jobs der er modstandsdygtige, hvordan de er geografisk fordelt samt i hvilket omfang pandemien har skubbet til det økonomiske landskab i både byområder og landdistrikter.

Betydningen af virksomheders ledelsesstrategi under pandemiske forhold

Perioden med coronarestriktionerne var blandt andet præget af, at nogle virksomheder var nødt til at afskedige medarbejdere for at forblive aktive, mens andre formåede at vokse. Spørgsmålet er derfor, hvilke ledelsesstrategier sidstnævnte virksomheder anvendte under pandemien for at opnå positive resultater. Det at kunne besvare disse spørgsmål, understreger betydningen af strategiske handlinger med hensyn til at navigere gennem usikkerhederne under en pandemi og fremhæver forskellige faktors rolle med hensyn til at fremme modstandsdygtighed. Der er behov for en analyse, som identificerer 'overlevelsesvirksomhederne' som dem, der afskedigede medarbejdere for at overleve krisen, og 'modstandsdygtige virksomheder' som dem, der ansatte og øgede aktiviteten under pandemien. Ved hjælp af besvarelsener fra virksomhedsspørgeskemaet samt registeroplysninger for virksomheder kan det undersøges, i hvilket omfang forskellige strategier kan forklare virksomhedernes vækst og tilbagegang. Det kan fx være investeringer, centralisering eller decentralisering af beslutningsprocessen, modtagelse af statsstøtte samt virksomhedens holdninger og praksisser med henblik på hjemmearbejde.

Det hybride arbejdsliv

Hvor det på mange felter er vanskeligt at afgøre, om pandemien har haft afgørende indflydelse og har ledt til større forandringer, synes dette ikke at gælde for hjemmearbejde og det hybride arbejdsliv. Med pandemiens nedlukninger skete en pludselig acceleration i udbredelsen af hjemmearbejdet, som ser ud til at have haft en blivende karakter efter pandemien. Ikke kun i forhold til omfanget af hjemmearbejdet (hvor mange der arbejder hjemme og hvor ofte), men også i forhold til karakteren af arbejdet – herunder dets organisering, hvor der ses tegn på et skifte fra vertikal til horisontal forhandling og organisering af arbejdet – og balancen mellem arbejdsliv og det øvrige liv. Udbredelsen af det hybride arbejdsliv synes ikke kun at være begrænset til 'klassiske områder' som kontorarbejde, men også til brancher og arbejdstyper, som ikke traditionelt har været forbundet med fleksible arbejdstider og hjemmearbejde. Implementering af fleksibelt eller hybridt arbejde har ikke alene konsekvenser for organisering og ledelse af arbejdet, men også for familie- og boligforhold, transportmønstre, klimaet, og for lokalsamfund og byer. Hvilke konsekvenser har øget hjemmearbejde fx for lokalområdet (fx brugen af udearealer og udviklingen i kriminaliteten i nabolaget)? Der er derfor brug for yderligere forskning, som kan kortlægge de aktuelle tendenser omkring det hybride arbejdsliv og dets samfundsmæssige konsekvenser i detaljer. Ikke mindst dets betydning for arbejdet/arbejdspladsen, familien/boligen og ressourceforbrug i bredere forstand. En forskning, som også kortlægger mulige in- og eksklusionsmekanismer: Hvem er 'vindere' og 'tabere' med øget hybridt arbejde? Da der er tale om en bredere samfundsforandring, ville det også være oplagt med forskning, der peger frem mod strategiske og politisk valg

omkring styringen af udviklingen. Hvordan kan det fx sikres, at det hybride arbejdsliv fremmer lighed og understøtter en bæredygtig omstilling frem for det modsatte?

Tætte byer, livability og bæredygtig udvikling

Inden for byplanlægningen er byfortætning et udbredt ideal for den fremtidige, bæredygtige byudvikling. Erfaringerne fra pandemien, hvor de fleste mennesker var bundet til deres boliger og anvendelsen af lokalområdets rekreative faciliteter i perioder var massiv, viser dog, at der med fortætningen af boliger og funktioner også kan opstå øgede konflikter mellem naboer og i byens delte rum. Dertil viser Vidensporets studier, at tæthed i praksis fremstår som et upræcist begreb, der forstås forskelligt af beboere og professionelle. Mens fagfolk fremhæver bygningstæthed som den centrale dimension i fortætning, er beboernes fokus på 'intensiteten' af mennesker og naborelationer. Dette giver anledning til forskellige definitioner og operationaliseringer af begrebet 'tæthed' i praksis. Der er derfor brug for en mere nuanceret forståelse af tætheds-begrebet, som også omfatter befolkningstæthed og oplevelsen af at bo tæt. Dertil er der behov for en dybere forståelse af, hvordan øget befolkningstæthed kan kombineres med behovet for grønne områder og for steder, hvor man kan trække sig tilbage, lade op og være sig selv i grønne og rolige omgivelser. Her kan yderligere undersøgelser af den øgede brug af bynatur og uderum give vigtig indsigt i forhold til det byggede miljø: Hvem bruger uderummene, og hvem gør ikke? Hvilke konflikter og krav til udformning og drift giver den øgede brug anledning til? Også bæredygtighedsaspektet i bymæssig tæthed kunne med fordel granskes yderligere: Hvornår og hvordan er den tætte by faktisk ressourcebesparende? Hvis den i stigende grad består af store boliger og fordrer, at beboerne derudover har en eller flere fritidsboliger, er det ikke nødvendigvis tilfældet, men hvordan bliver den tætte by, både ressourcebesparende og socialt og sundhedsmæssigt bæredygtig?

Skolers og daginstitutioners læring fra pandemien

Der har vist sig at være stor interesse for resultaterne fra Vidensporets pilotstudie af institutionernes erfaringer fra pandemien – særligt i forhold til skoler og til dels daginstitutioner (på plejecentre anså man i langt højere grad pandemien som en undtagelsestilstand og er derfor i vid udstrækning vendt tilbage til den præpandemiske praksis). Dette tyder på, at studiets tema har bred klangbund, og at der er tale om et felt, som hidtil har været overset i forskningen (hvilket bekræftes af pilotstudiets litteraturgennemgang). Samlet taler det for relevansen af et mere dybdegående studie med fokus på skoler og daginstitutioner, hvor det især vil være relevant at inddrage flere cases af forskellige karakter, dels arkitektonisk/bygningsmæssigt forskellige institutionstyper, dels i forskellige kommunale kontekster. Her vil det være interessant at se på, om man i andre kommuner end Gladsaxe, som udgjorde casen i pilotstudiet, har ønsket og haft mulighed for at videreføre erfaringerne i kommunens praksis på området efter pandemien, samt at se på kommuner med andre præmisser, især i forhold til politiske rammer og prioriteringer, økonomi (fx til anlæg), befolkningstal/børnetal og areal ude og inde både i institutionerne og i kommunen generelt. Det vil være relevant at se på, om resultaterne fra pilotstudiet også gælder andre steder, og om der findes andre typer af erfaringer i andre kommuner. Endelig vil det være relevant at fokusere yderligere på, om og hvordan corona henholdsvis skabte nye og skubbede på eksisterende dagsordener i skoler og daginstitutioner på nationalt og kommunalt niveau. Her kunne yderligere forskning bidrage til udviklingen af disse dagsordener og understøtte den videre udvikling af skolers og daginstitutioners fysiske rammer, herunder skabe videndeling på tværs af daginstitutioner og skoler.

Fritidshuse som løftestang for yderområdernes regionale udvikling

Analysen i regi af Videnssporet har vist, at fritidshuse kan udgøre et vigtigt aktiv for yderområdernes økonomiske, sociale og kulturelle udvikling. Et aktiv, som synes at være blevet styrket med den øgede brug af fritidshuse, som fulgte med pandemien. Især flexboliger markerer sig i undersøgelsen ved at udvise et særskilt potentiale for at tilføre lokalområderne nye aktiviteter og nyt liv, idet ejerne af disse boliger i højere grad end sommerhusejere udtrykker en interesse for at engagere sig i lokalområdet og samtidig benytter deres fritidshus mere. Dertil er der en betydelig andel af flexboligejerne, som har planer om på sigt at gøre deres flexbolig til fast bopæl, og som derved kan bidrage med ny tilflytning til yderområderne. Med den øgede brug af fritidshuse følger dog også risikoen for nye udfordringer knyttet til nye behov for at udbygge infrastrukturen og et øget servicebehov. Derudover er der også risiko for, at nye typer af konflikter kan opstå mellem lokale beboere og fritidshusenes ejere og brugere i det omfang, at sidstnævnte har en anden socioøkonomisk profil og andre praksisser og ønsker til området end de lokale beboere. Med Videnssporets resultater in mente, synes det derfor interessant at udbygge forskningen i fritidshusenes betydning for yderområdernes regionale udvikling og hvilke potentialer og udfordringer, der er knyttet hertil. Ud over at der er behov for deskriptiv viden herom, er der også behov for mere strategiske indsatser med fokus på at udvikle metoder og tilgange til at udnytte fritidshusenes regionale potentiale og forebygge udfordringer og konflikter.

Bynatur

Corona fungerede som katalysator for et behov for natur og en trang til at opsøge natur – lokalt, nationalt og digitalt. Det gav kamp om pladsen i byens grønne områder, men også øget slitage på naturområder rundt om i landet. I forskningen og samfundsdebatten kom ønsker om adgang til grønt tæt ved boligen i stigende grad til udtryk. Buzzwords som "bynatur" og "biodiversitet" blev en større del af diskursen i policy, planlægning og klimaaktivisme. Et centralt fokus for fremtidige studier er derfor, om coronatiden har skabt væsentlige og varige ændringer i vores forhold til natur og andre arter? Hvilken rolle spiller det byggede miljø for, hvordan vi kan sameksistere? Hvem har reelt adgang til natur, hvordan relaterer vi til den, og i hvilken udstrækning er (by)naturen en kampplads om hvem/hvad, der har lov til at være der, men også som en kamp mellem forskellige natursyn? Den viden er vigtig, fordi den rummer muligheder og udfordringer for, hvordan fremtidens byer og byudvikling kan inkludere og tage højde for den afgørende sameksistens mellem mennesker og naturens andre livsformer, trods divergerende behov.

The background of the page is decorated with a pattern of thin, dark blue wavy lines that flow across the entire surface. In the upper center, there is a dark blue circle containing the white number '1'.

1

BILAG 1: SPØRGESKEMA TIL BEBOERE

10 BILAG 1: SPØRGESKEMA TIL BEBOERE

Intro_A	Aalborg Universitet gennemfører for øjeblikket en undersøgelse af, hvorvidt perioden med coronarestriktioner har forandret vores ønsker til, hvor og hvordan vi gerne vil bo, og om der, i forbindelse med pandemiperioden, er sket ændringer i forhold til boligen, arbejdsliv og udeliv. I denne undersøgelse forstås perioden med coronarestriktioner, som tidsrummet marts 2020 - januar 2022 og som den periode, der var præget af nedlukninger, hjemsendelse af børn fra skoler og institutioner og en generel opfordring til at arbejde hjemmefra, hvis man kunne. Spørgeskemaet kan besvares på ca. 15 minutter.		
Intro_B	Først vil vi gerne stille dig nogle spørgsmål om din familiesituation, bolig og opvækst.		
Q1	Er du flyttet i perioden fra marts 2020 til maj 2022?	1	Ja
		2	Nej
Q2	Bor du sammen med en kæreste, ægtefælle eller partner?	1	Ja
		2	Nej
Q3	Har du hjemmeboende børn under 25 år?	1	Ja
	Det inkluderer alle børn under 25 år, der bor i din husstand på fuld tid eller kun noget af tiden, også evt. "delebørn", adoptivbørn, plejebørn mv. udover evt. egne børn	2	Nej
Q4	Bor børnene udelukkende hos dig?	1	Ja
		2	Nej
Q5	Hvor voksede du op?	1	Hovedstadsområde, Århus, Odense eller Aalborg
	Hvis du boede flere steder, indtil du flyttede hjemmefra, bør du sætte kryds dér, hvor du boede i længst tid	2	Større by fx Esbjerg, Randers, Kolding, Horsens, Vejle, Roskilde, Herning.
		3	Mellemstor by fx Silkeborg, Helsingør, Viborg, Fredericia, Sønderborg, Skanderborg, Haderslev
		4	Mindre by fx Vejen, Sæby, Sorø, Fredensborg, Nexø, Tønder, Billund
		5	Landsby eller landdistrikt med færre end 1.000 indbyggere.
		6	I udlandet

		7	Ved ikke
Q6	Hvor tilfreds eller utilfreds var du med din bolig i perioden med coronarestriktioner mellem marts 2020 og januar 2022?	1	Meget tilfreds
		2	Delvist tilfreds
		3	Hverken tilfreds eller utilfreds
		4	Delvist utilfreds
		5	5 Meget utilfreds
Intro_C	Her følger nogle spørgsmål om din flytning i perioden fra marts 2020 til maj 2022. Hvis du er flyttet flere gange, bedes du svare ift. den første flytning.		
Q7	Havde du besluttet at flytte før perioden med coronarestriktioner, dvs. før marts 2020?	1	Ja
		2	Nej
Q8	I hvilken grad var perioden med coronarestriktioner mellem marts 2020 og januar 2022 medvirkende til, at du/I flyttede?	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
Q9	Hvilke forhold var årsag til, at du flyttede?	1	Ændre boligforhold (mindre, større bolig)
	Sæt gerne flere kryds	2	Bo billigere
		3	Bo tættere på familie, venner mv.
		4	Bo tættere på land og natur
		5	Bo tættere på by- kulturliv
		6	Bo et sted med bedre kommunale tilbud (børnepasning, skoler, ældrepleje, fritids- forenings- og kulturtilbud mv.)
		7	Bo tættere på arbejdspladsen eller studie
		8	Bedre mulighed for at arbejde hjemmefra
		9	Bo et sted med bedre jobmuligheder
		10	Bo et sted med færre menneskelige kontakter
		11	Andet
Intro_D	Her følger nogle spørgsmål om, hvorvidt du overvejer eller har planer om at flytte fra din nuværende bolig.		
Q10	Har perioden med coronarestriktioner fået dig til at overveje at flytte fra din nuværende bolig	1	Ja
		2	Nej
Q11	Hvad er baggrunden for ønsket om at flytte?	1	Ændre boligforhold (mindre eller større bolig)
	Sæt gerne flere kryds	2	Bo billigere

		3	Bo tættere på familie, venner mv.
		4	Bo tættere på land og natur
		5	Bo tættere på by- kulturliv
		6	Bo et sted med bedre kommunale tilbud (børnepasning, skoler, ældrepleje, fritids- forenings- og kulturtilbud mv.)
		7	Bo tættere på arbejdspladsen eller studie
		8	Bedre mulighed for at arbejde hjemmefra
		9	Bo et sted med bedre jobmuligheder
		10	Bo et sted med færre menneskelige kontakter
		11	Andet
Intro_E	I perioden med coronarestriktioner mellem marts 2020 og januar 2022 har boligen for mange skullet rumme nye funktioner til fx hjemmeskoling, hjemmearbejde, hjemmetræning, isolation af smittede i husstanden mv. Det kan have gjort det nødvendigt at ændre i indretning og brug af boligen.		
Q12	Har du pga. coronarestriktioner foretaget ændringer i den nuværende bolig fx ombygning eller indretning siden marts 2020?	1	Ja, jeg har lavet ændringer som følge af coronarestriktionerne
		2	Ja, jeg har lavet ændringer, men ikke som følge af coronarestriktionerne
		3	Nej, men jeg har planer om at lave ændringer
		4	Nej, jeg har ikke lavet ændringer
Q13	Hvad har du ændret i boligen?	1	Ændret indretning fx opsat skillevægge
	Sæt gerne flere kryds	2	Ændret eksisterende rum/værelser til anden brug
		3	Indrettet hjemmearbejdsplads
		4	Indrettet plads til hjemmetræning
		5	Renoveret bolig
		6	Bygget en tilbygning/anneks til bolig
		7	Andet
Q14	Oplever du som følge af perioden med coronarestriktioner ændringer i relationen til naboer i det område, hvor du bor?	1	Ja
		2	Nej
		3	Jeg har ikke relationer til naboer i det område, hvor jeg bor
Q15	Hvordan har relationen ændret sig?	1	Mere hjælp til praktiske ting i hverdagen fx dagligvareindkøb eller børnepasning.
	Sæt gerne flere kryds	2	Mere kontakt til naboer
		3	Mindre kontakt med naboer
		4	Flere konflikter med naboer
		5	Flere gener pga. naboadfærd
		6	Andet

Intro_F	Her følger nogle spørgsmål om, hvor meget du opholder dig udendørs, og om dine fritidsinteresser		
Q16	Opholdt du dig mere eller mindre udendørs under perioden med coronarestriktioner sammenlignet med tiden før coronarestriktioner dvs. før marts 2020?	1	Jeg opholdt mig mere udendørs
		2	Jeg opholdt mig mindre udendørs
		3	Der var ingen ændring.
Q17	Opholder du dig mere udendørs nu, sammenlignet med tiden før coronarestriktioner?	1	Jeg opholder mig mere udendørs
		2	Jeg opholder mig mindre udendørs
		3	Der er ingen ændring.
Q18	Hvor opholdt du dig mest udendørs i tiden inden perioden med coronarestriktioner?	1	I naturen fx park, skov eller strand
		2	Byens rum fx pladser, torve eller gader
		3	Private uderum fx altan, have eller fællesgårdum mv.
		4	Idrætsfaciliteter
		5	Andet sted
Q19	Hvor opholdt du dig mest udendørs <u>under perioden</u> med coronarestriktioner marts 2020 - januar 2022?	1	I naturen fx park, skov eller strand
		2	Byens rum fx pladser, torve eller gader
		3	Private uderum fx altan, have eller fællesgårdum mv.
		4	Idrætsfaciliteter
		5	Andet sted
Q20	Hvor opholder du dig mest udendørs <u>nu</u> ?	1	I naturen fx park, skov eller strand
		2	Byens rum fx pladser, torve eller gader
		3	Private uderum fx altan, have eller fællesgårdum mv.
		4	Idrætsfaciliteter
		5	Andet sted
Q21	Hvilket af nedenstående udsagn beskriver bedst dine ønsker til udeliv sammenlignet med tiden før Corona?	1	Før perioden med coronarestriktioner foretrak jeg steder, hvor jeg kunne være alene. Nu foretrækker jeg steder, hvor der er andre mennesker.
		2	Før perioden med coronarestriktioner foretrak jeg steder, hvor der var andre mennesker. Nu foretrækker jeg steder, hvor jeg kan være alene.
		3	Mine ønsker til udeliv har ikke ændret sig
		4	Ingen af disse
Intro_G	Her følger nogle spørgsmål om, hvorvidt du var sendt hjem fra arbejde eller arbejdede hjemmefra i perioden med		

	<u>coronarestriktioner mellem marts 2020 og januar 2022.</u>		
Q22	Var du hjemsendt i en eller flere perioder fra marts 2020 til januar 2022?	1	Ja
		2	Nej
Q22a	Arbejdede du hjemmefra i en eller flere perioder fra marts 2020 til januar 2022?	1	Ja
		2	Nej
Q23	Har det været nødvendigt helt eller delvist at benytte andre steder end din primære bolig til hjemmearbejde under perioden med coronarestriktioner?	1	Ja
		2	Nej
Q24	Hvilke andre steder har du hjemmearbejdet?	1	Sommerhus/kolonihave
	Sæt gerne flere kryds	2	Andres bolig (venner, familie, kollegaer, bekendte)
		3	Offentlige steder: cafeer, kulturhus, biblioteker, parker mv.
		4	Lejet kontorplads
		5	Andet
Q25	Hvor mange dage om ugen arbejdede du i gennemsnit hjemmefra <u>i den eller de perioder</u> fra marts 2020 til januar 2022, hvor du arbejdede hjemmefra?	1	Alle arbejdsdage (5 eller flere dage om ugen)
		2	4 dage om ugen
		3	3 dage om ugen
		4	2 dage om ugen
		5	1 dag om ugen
		6	Mindre end en dag om ugen
Q26	Arbejdede du hjemmefra før marts 2020?	1	Ja
		2	Nej
Q27	Hvor mange dage om ugen arbejdede du i gennemsnit hjemmefra før marts 2020?	1	Alle arbejdsdage (5 eller flere dage om ugen)
		2	4 dage om ugen
		3	3 dage om ugen
		4	2 dage om ugen
		5	1 dag om ugen
		6	Mindre end en dag om ugen
Q28	Hvor mange dage om ugen arbejder du i gennemsnit hjemme efter alle coronarestriktioner er blevet ophævet i januar 2022?	1	Alle arbejdsdage (5 eller flere dage om ugen)
		2	4 dage om ugen
		3	3 dage om ugen
		4	2 dage om ugen

		5	1 dag om ugen
		6	Mindre end en dag om ugen
		7	Jeg har ikke længere hjemmearbejde
Q29_1	I det følgende vil vi høre, hvordan du oplevede at arbejde hjemmefra, sammenlignet med at være fysisk på arbejde. Hvis du tænker på dit arbejde, i hvilken grad gav hjemmearbejde i perioden med coronarestriktioner dig...	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
	Mere ro og koncentration i arbejdet	3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_2	Mere uro og flere forstyrrelser i arbejdet	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_3	Mere frihed i tilrettelæggelsen af arbejdet/arbejdsdagen	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_4	Bedre mulighed for at arbejde mere	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_5	Bedre mulighed for at løse flere arbejdsopgaver	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_6	Ændringer i typen af arbejdsopgaver	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke

		6	Ved ikke
Q29_1 0	Begrænset mulighed for at netværke, forfremmelse og læring mv	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_7	Hvis du tænker på din daglige trivsel, i hvilken grad gav hjemmearbejde i peri- oden med coronarestriktioner dig... En bedre balance mellem arbejdsliv og familieliv	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_8	Mere tid til fritidsaktiviteter	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_9	Øget stress	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_1 1	En følelse af ensomhed og isolation	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q29_1 2	Modløshed, depression mv.	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke

Q29_1 3	Bedre mulighed for mere samvær med familie/venner	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q30	Hvilket af nedenstående udsagn passer bedst på din arbejdssituation i perioden marts 2020 til januar 2022?	1	Jeg blev afskediget og blev ledig.
	Hvis din arbejdssituation i perioden marts 2020 til januar 2022 kan beskrives af flere af nedenstående svarmulighed, skal du markere den af nedenstående arbejdssituationer, der havde den længste udstrækning i perioden marts 2020 til januar 2022.	2	Jeg var hjemsendt uden løn.
		3	Jeg var hjemsendt med løn.
		4	Jeg var hjemsendt med reduceret løn.
		5	Ingen af disse
Q31	Hvilket af nedenstående udsagn passer bedst på din arbejdssituation efter januar 2022?	1	Jeg kom tilbage til samme arbejdsplads.
		2	Jeg fik nyt job.
		3	Jeg søger efter nyt job.
		4	Jeg påbegyndte en uddannelse
		5	Jeg valgte at trække mig fra arbejdsmarkedet.
		6	Ingen af disse
Q32	Hvor lang tid tog det dig at finde et nyt job?	1	Mindre end en måned
		2	En til tre måneder
		3	Fire til ni måneder
		4	Over ni måneder
Q33	Har du tilegnet dig nye kompetencer i perioden marts 2020 til januar 2022?	1	Ja
		2	Nej
Q34	Har de nye kompetencer hjulpet dig med at finde et nyt job eller en ny arbejdsfunktion?	1	Ja, mine nye kompetencer har hjulpet mig med at finde et nyt job med samme arbejdsfunktion
		2	Ja, mine nye kompetencer har hjulpet mig med at finde et nyt job med anden arbejdsfunktion end tidligere
		3	Ja, mine nye kompetencer har hjulpet mig med at sikre mit nuværende job
		4	Ja, mine nye kompetencer har hjulpet mig med at få ny arbejdsfunktion på den samme arbejdsplads
		5	Nej

Q35	Hvad var din primære transportform mellem bolig og arbejde/uddannelse inden marts 2020?	1	Bil (egen bil, delebil eller samkørsel)
		2	Offentlig transport (bus, tog, metro o. lign.)
		3	Cykel eller løbehjul
		4	Gang
		5	Andet
		6	Ingen
		7	Var ikke i arbejde eller under uddannelse
Q36	Hvad er din primære transportform nu mellem bolig og arbejde/uddannelse?	1	Bil (egen bil, delebil eller samkørsel)
		2	Offentlig transport (bus, tog, metro o. lign.)
		3	Cykel eller løbehjul
		4	Gang
		5	Andet
		6	Ingen
		7	Er ikke i arbejde eller under uddannelse
Intro_H	Her følger nogle spørgsmål om brugen af sommerhus/fritidsbolig/kolonihave i <u>perioden med coronarestriktioner mellem marts 2020 og januar 2022.</u>		
Q37	Har du anvendt sommerhus/fritidsbolig/kolonihave i perioden med coronarestriktioner?	1	Ja, anvendt eget sommerhus/fritidsbolig/kolonihave
		2	Ja, lånt families/venners sommerhus/fritidsbolig/kolonihave
		3	Ja, lejet sommerhus/fritidsbolig/kolonihave
		4	Nej
Q38	Har du købt eller bygget sommerhus/fritidsbolig/kolonihave som følge af grunden perioden med coronarestriktioner?	1	Ja, har købt eget sommerhus/fritidsbolig/kolonihave
	Sæt gerne flere kryds	2	Ja, har købt sommerhus/fritidsbolig/kolonihave i fællesskab med andre
		3	Ja, har bygget sommerhus/fritidsbolig/kolonihave
		4	Ja, har lavet tilbygning til sommerhus/fritidsbolig/kolonihave
		5	Nej
Q39	Hvor lang tid brugte du sammenlagt i sommerhus/fritidsbolig/kolonihave i perioden med coronarestriktioner fra marts 2020 til januar 2022?	1	Mindre end én måned
		2	1-2 måneder
		3	3-4 måneder
		4	5-6 måneder
		5	7-12 måneder
		6	Mere end 12 måneder
		7	Ved ikke

Q40	Hvilket af nedenstående udsagn beskriver bedst brugen af dit sommerhus/fritidshus/kolonihave i perioden med coronarestriktioner?	1	Jeg brugte selv mit sommerhus/fritidshus/kolonihave mere end før perioden med coronarestriktioner
	Sæt gerne flere kryds	2	Jeg brugte selv mit sommerhus/fritidshus/kolonihave mindre end før perioden med coronarestriktioner
		3	Jeg udlejede/udlånte mit sommerhus/fritidshus/kolonihave mere end før perioden med coronarestriktioner
		4	Jeg udlejede/udlånte mit sommerhus/fritidshus/kolonihave mindre end før perioden med coronarestriktioner
		5	Jeg ændrede ikke i den måde, jeg brugte sommerhus/fritidshus/kolonihave før perioden med coronarestriktioner
Intro_1	Her følger nogle spørgsmål om, hvad der har betydning for dig, i forhold til hvor du vil vælge at bo, hvilken type bolig du foretrækker, og hvilken type område du ønsker at bo i.		
Q41_1	I hvilken grad har følgende betydning for, hvor du vil vælge at bo?	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
	Boligens størrelse	3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_2	Boligudgiftens størrelse (husleje, boligpris mv.)	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_3	Mulighed for at kunne arbejde hjemmefra	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_4	Nærhed til natur	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_5	Nærhed til byliv	1	I meget høj grad

		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_6	Lokale fritids-, forenings- og kulturtilbud	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_7	Gode børnepasningsmuligheder	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_8	Gode skole- eller uddannelsesmuligheder	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_9	God ældrepleje	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_10	Gode jobmuligheder	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_11	Gode transportmuligheder	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_12	Nærhed til arbejdsplads	1	I meget høj grad
		2	I høj grad

		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q41_1 3	Nærhed til familie eller venner	1	I meget høj grad
		2	I høj grad
		3	I nogen grad
		4	I mindre grad
		5	Slet ikke
		6	Ved ikke
Q42	Hvilken type bolig ville du foretrække, hvis økonomi ikke var en begrænsning?	1	Lejlighed i etageejendom
		2	Rækkehus/dobbelthus
		3	Parcelhus/villa
		4	Landejendom
		5	Bofællesskab/kollektiv
		6	Kollegium
		7	Senioregnet bolig
		8	Andet
Q43	Hvor ville du foretrække at bo, hvis økonomi ikke var en begrænsning?	1	Hovedstadsområde, Århus, Odense eller Aalborg
		2	Større by fx Esbjerg, Randers, Kolding, Horsens, Vejle, Roskilde, Herning.
		3	Mellemstor by fx Silkeborg, Helsingør, Viborg, Fredericia, Sønderborg, Skanderborg, Haderslev
		4	Mindre by fx Vejen, Sæby, Sorø, Fredensborg, Nexø, Tønder, Billund
		5	Landsby eller landdistrikt med færre end 1.000 indbyggere.
		6	I udlandet
		7	Ved ikke
Outro	Mange tak for dit bidrag til undersøgelsen.		

BILAG 2: SPØRGESKEMA TIL VIRKSOMHEDER

11 BILAG 2: SPØRGESKEMA TIL VIRKSOMHEDER

In- tro_A	Aalborg Universitet gennemfører i øjeblikket en undersøgelse af, hvordan coronarestriktionerne har påvirket virksomheder i Danmark. Spørgsmålene i undersøgelsen afgrænser sig til perioden fra marts 2020 til januar 2022. I denne undersøgelse forstås perioden med coronarestriktioner (marts 2020- januar 2022) som den periode, der var præget af nedlukninger, hjemsendelse af børn fra skoler og institutioner og en generel opfordring om at arbejde hjemmefra, hvis muligt. Resultaterne af undersøgelsen skal bidrage til, at vi står bedre rustet til fremtidige kriser og bliver endnu bedre til at sikre velstand i Danmark. Spørgeskemaet kan besvares på 10-15 minutter. Undersøgelsen er anonym og bruges udelukkende til forskning. Hvis din virksomhed har filialer eller arbejdssteder, der ikke ligger i Danmark, skal spørgeskemaet kun besvares på baggrund af de filialer eller arbejdssteder, der ligger i Danmark.		
Q1	Åbnede din(e) virksomhed(er) nogle filialer eller arbejdssteder (p-enheder, fabrikker, kontorer, lagre osv. hvor ejeren og/eller ansatte udfører arbejde) i pandemien med coronarestriktioner?	1	Nej
		2	Ja, virksomheden åbnede ét eller flere arbejdssteder
		3	Ikke relevant (der er kun ét arbejdssted)
		5	Husker ikke/Ved ikke

Q2	Lukkede din(e) virksomhed(er) nogle filialer eller arbejdssteder (p-enheder fabrikker, kontorer, lagre osv. hvor ejeren og/eller ansatte udfører arbejde) i pandemien med coronarestriktioner?	1	Nej
		2	Ja, virksomheden lukkede ét eller flere arbejdssteder.
		3	Ikke relevant (der er kun ét arbejdssted)
		5	Husker ikke/Ved ikke
Q3	Hvor mange arbejdssteder åbnede din virksomhed?	1	1
		2	2-3
		3	4-5
		4	Flere end 5
		5	Husker ikke/Ved ikke
Q4	Hvor mange arbejdssteder lukkede din virksomhed?	1	1
		2	2-3
		3	4-5
		4	Flere end 5
		5	Husker ikke/Ved ikke
Q5	Er din virksomheds nuværende fysiske areal større, det samme eller mindre sammenlignet med perioden før coronarestriktionerne?	1	Større
		2	Det samme
		3	Mindre
		4	Ved ikke
Q6	Bestod din virksomhed af et eller flere arbejdssteder (fabrikker, kontorer, lagre, butikker osv.) før perioden med coronarestriktionerne?	1	Et arbejdssted
		2	Flere arbejdssteder
		3	Husker ikke/Ved ikke
Q8	Blev beslutningsprocessen for virksomhedens drift og udvikling i perioden med coronarestriktioner, ændret til...	1	Mere centraliseret (f.eks. primært i hovedkvarter)
		2	Mere decentraliseret (f.eks. primært i de lokale produktionsenheder)
		3	Ikke ændret
		4	Selvom vores virksomhed havde flere arbejdssteder, er der kun ét arbejdssted tilbage
		5	Husker ikke/Ved ikke

Q9	Foretog din virksomhed flere eller færre investeringer i perioden med coronarestriktioner sammenlignet med de seneste to år før marts 2020? Med investeringer mener vi fx ny maskineri, teknologi, lagerbygning, kontorplads.	1	Flere
		2	Nogenlunde det samme
		3	Færre
		4	Husker ikke/Ved ikke
Q10	Overvejede din virksomhed at lukke under coronapandemien?	1	Ja
		2	Nej
		3	Ved ikke
Q11	Modtog din virksomhed økonomisk støtte fra staten i perioden med coronarestriktioner (marts 2020- januar 2022)?	1	Ja
		2	Nej
		3	Ved ikke
Q12	Hvad blev denne økonomiske støtte brugt til?	1	Lønkomensation
	Sæt gerne flere kryds	2	Betale leverandør(er)
		3	Betale skat
		4	Dække andre omkostninger (f.eks. forsyningsvirksomhed, rengøring, reklame, el- og varmeregning)
		5	Andet, skriv venligst:
		6	Husker ikke/Ved ikke
Q27	Var der medarbejdere i virksomheden, der arbejdede helt eller delvist hjemmefra i perioden med coronarestriktionerne? Med hjemmearbejde mener vi, at man arbejder et andet sted end arbejdspladsen.	1	Ja
		2	Nej
		3	Husker ikke/Ved ikke

Q30_1	Hvor mange af medarbejderne med nedenstående typer af arbejde i din virksomhed arbejdede helt eller delvist hjemmefra i perioden med coronarestriktioner?	1	Ingen
		2	Under halvdelen
	Ledelsesarbejde	3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_2	Arbejde, der forudsætter viden på højeste niveau	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_3	Arbejde, der forudsætter viden på mellemniveau	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_4	Almindeligt kontor- og kundeservicearbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_5	Service- og salgsarbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_6	Arbejde inden for landbrug, skovbrug og fiskeri ekskl. medhjælp	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_7	Håndværkspræget arbejde	1	Ingen

		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_8	Operatør- og monteringsarbejde samt transportarbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_9	Andet manuelt arbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q30_10	Andre typer af arbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q32_1	Vurderer du, at produktiviteten faldt, forblev den samme eller steg når medarbejdere med nedenstående typer af arbejde udførte deres arbejde hjemmefra i perioden med coronarestriktioner frem for på arbejdspladsen?	1	Faldt
		2	Forblev den samme
	Ledelsesarbejde	3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_2	Arbejde, der forudsætter viden på højeste niveau	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke

Q32_3	Arbejde, der forudsætter viden på mellemniveau	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_4	Almindeligt kontor- og kundeservicearbejde	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_5	Service- og salgsarbejde	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_6	Arbejde inden for landbrug, skovbrug og fiskeri ekskl. medhjælp	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_7	Håndværkspræget arbejde	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_8	Operatør- og monteringsarbejde samt transportarbejde	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
Q32_9	Andet manuelt arbejde	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke

Q32_10	Andre typer af arbejde	1	Faldt
		2	Forblev den samme
		3	Steg
		4	Ved ikke
In-tro_D	De følgende spørgsmål handler også om hjemmearbejde. Her skal du <u>ikke</u> kun svare i forhold til de medarbejdere, der arbejdede hjemmefra som konsekvens af coronarestriktionerne. Du skal svare i forhold til alle de medarbejdere, der arbejdede hjemmefra inden for de nævnte perioder.		
Q28	Understøttede din virksomhed hjemmearbejde i perioden med coronarestriktioner?	1	Ja
		2	Nej
		3	Ved ikke
Q29	Hvordan understøttede din virksomhed hjemmearbejde i perioden med coronarestriktioner?	1	Ved at sende kontorudstyr (stole, skriveborde osv.) til medarbejdernes bopæle
	Sæt gerne flere kryds	2	Ved at sørge for internet i medarbejdernes boliger (Fx betaling af internetregning, køb af ny router etc.)
		3	Ved at refundere medarbejderens ekstra omkostninger ved hjemmearbejde (fx internetforbindelse, elektricitet, kontorartikler)
		4	Ved at tillade medarbejderne selv at tilrettelægge deres møde- og sluttid
		5	Ved at tillade medarbejderne at arbejde færre timer
		6	Ved at reducere arbejdsbyrden, som medarbejderne oplevede
		7	Ved at tilbyde ekstra check-ins hos HR ansvarlig
		8	Andet, skriv venligst:
Q31_1	Hvor mange af medarbejderne, som udfører nedenstående typer af arbejde i din virksomhed, arbejder primært fra arbejdspladsen/kontoret efter coronarestriktioner er blevet ophævet?	1	Ingen
		2	Under halvdelen
	Ledelsesarbejde	3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen

		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_2	Arbejde, der forudsætter viden på højeste niveau	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_3	Arbejde, der forudsætter viden på mellemniveau	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_4	Almindeligt kontor- og kundeservicearbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_5	Service- og salgsarbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_6	Arbejde inden for landbrug, skovbrug og fiskeri ekskl. medhjælp	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_7	Håndværkspræget arbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_8	Operatør- og monteringsarbejde samt transportarbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen

		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_9	Andet manuelt arbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
Q31_10	Andre typer af arbejde	1	Ingen
		2	Under halvdelen
		3	Ca. halvdelen
		4	Over halvdelen
		5	Alle
		6	Ved ikke
In-tro_E	De sidste spørgsmål er nogle generelle spørgsmål om din virksomhed.		
Q33	Mener du, at fysisk fremmøde på arbejde er vigtigt i din virksomhed?	1	Ja, for at udveksle idéer
	Sæt gerne flere kryds	2	Ja, for at etablere virksomhedsstrategier og -planer
		3	Ja, for personlig udvikling
		4	Ja, for at skabe/ forbedre netværk mellem medarbejdere
		5	Ja, af anden grund, skriv venligst:
		6	Nej
Q34	Mener du generelt, at medarbejderne i din virksomhed var mere produktive, inden coronarestriktionerne sammenlignet med tiden efter alle coronarestriktioner er blevet ophævet januar 2022?	1	Ja
		2	Nej
		3	Ved ikke
Q36	Hvor mange dage i gennemsnit om ugen tror du, at medarbejderne i din virksomhed vil arbejde fysisk på arbejdspladsen/kontoret, i 2023?	1	0 dage
		2	1 dage

		3	2 dage
		4	3 dage
		5	4 dage
		6	5 dage
		7	Mere end 5 dage
Q37	Hvor vigtigt er det for din arbejdsplads, at de ansatte føler sig som en del af et fællesskab på arbejdspladsen?	1	Meget vigtigt
		2	Vigtigt
		3	Mindre vigtigt
		4	Slet ikke vigtigt
		5	Ved ikke
Q38	Hvilke goder tilbyder din virksomhed de medarbejdere der fysisk møder ind på arbejdspladsen?	1	En attraktiv frokostordning og snacks
	Sæt gerne flere kryds	2	Fitness eller andre motionstilbud
		3	Fællesarealer (bordfodbold, sofa område, gårdhave, osv.)
		4	Sociale- og fællesskabsskabende arrangementer
		5	En attraktiv lokation på arbejdsstedet
		6	Udstyr, der gør arbejdet nemmere (ekstra skærme, ergonomiske stole, osv.)
		7	Støtte til transport (firmabil, pendlerkort, osv.)
		8	Fleksible arbejdstimer
		9	Andet, skriv venligst:

BILAG 3: SUPPLERENDE TABELLER

12 BILAG 3: SUPPLERENDE TABELLER

TABEL A. Sammenhængen mellem demografiske samt socioøkonomiske karakteristika og de enkel-e grupper, der flytter i perioden april 2020 til maj 2022.

Gruppeforskelle	(1)	(2)	(3)
	Gruppe 1 vs. Gruppe 2	Gruppe 1 vs. Gruppe 3	Gruppe 2 vs. Gruppe 3
Alder	-0.004*** (0.001)	-0.006*** (0.002)	0.000 (0.002)
Kvinde	(REF.)	(REF.)	(REF.)
Mand	-0.015 (0.038)	0.088** (0.040)	0.074 (0.052)
Par	(REF.)	(REF.)	(REF.)
Enlige	0.004 (0.042)	0.097** (0.043)	0.059 (0.053)
Børn	-0.081** (0.040)	-0.044 (0.044)	0.067 (0.053)
Storby	(REF.)	(REF.)	(REF.)
Omegnskommune	-0.041 (0.055)	0.004 (0.057)	0.022 (0.072)
Provins & Land	-0.055 (0.049)	-0.042 (0.049)	0.001 (0.064)
Basisuddannelse	(REF.)	(REF.)	(REF.)
Erhvervsuddannelse	0.049 (0.049)	0.036 (0.053)	-0.030 (0.066)
Videregående uddannelse	0.139*** (0.048)	0.008 (0.052)	-0.188*** (0.066)
Uden for arbejdsmarkedet	0.060 (0.059)	-0.024 (0.066)	-0.128 (0.084)
Arbejdsløs	-0.005 (0.088)	-0.091 (0.096)	-0.049 (0.145)
Indkomst (log.)	0.016 (0.025)	0.038 (0.031)	0.014 (0.039)
Hus	(REF.)	(REF.)	(REF.)
Etagebolig	0.011 (0.044)	-0.015 (0.045)	-0.035 (0.058)
Observationer	559	752	375

Note: Gruppe 1 refererer til dem, der traf beslutningen om at flytte inden restriktionerne blev indført, gruppe 2 refererer til dem, der traf beslutningen om at flytte i perioden med coronarestriktioner og samtidig angiver, at coronarestriktionerne var medvirkende til at de flyttede, og grupper 3 refererer til dem, der traf beslutningen om at flytte i perioden med coronarestriktioner, men som ikke angiver coronarestriktioner som en medvirkende årsag til at flytte. Vi anvender tre simple lineære regressionsmodeller: $y_i = \alpha + X_i \gamma + \epsilon_i$, hvor y_i er en dummy variabel med to udfald; 0 hvis individet i tilhører den ene gruppe og 1, hvis individet i tilhører den anden gruppe. X_i indeholder forskellige demografiske og socioøkonomiske karakteristika af individer i. De demografiske variabler opgøres 1.1. 2020, mens de socioøkonomiske så som uddannelse samt beskæftigelse ultimo 2019. Indkomst refererer til individets samlet indkomst i året 2019. Kilde: DST og egne beregninger. Robust standardfejl i parentes. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

TABEL B13. Sammenhængen mellem demografiske samt socioøkonomiske karakteristika og hvorvidt personen i perioden april 2020 til maj 2022 har foretaget ændringer i boligens indretning.

Ændret indretning	
Alder	-0.004***
	(0.000)
Kvinde	(REF.)
Mand	-0.005
	(0.011)
Par	(REF.)
Enlig	-0.053***
	(0.012)
Børn	0.031**
	(0.013)
Storby	(REF.)
Omegnskommune	0.011
	(0.016)
Provins & Land	-0.040***
	(0.015)
Basisuddannelse	(REF.)
Erhvervsuddannelse	0.017
	(0.013)
Videregående uddannelse	0.089***
	(0.015)
Uden for arbejdsmarkedet	0.005
	(0.016)
Arbejdsløs	0.016
	(0.034)
Indkomst (log.)	0.026***
	(0.009)
Hus	(REF.)
Etagebolig	0.018
	(0.014)
Observationer	6,555

Note: Vi anvender en simpel lineær regressionsmodel: $y_i = \alpha + X_i \gamma + \epsilon_i$, hvor y_i er en dummy variabel med to udfald; 0 hvis individet i ikke har fortaget nogle ændringer og 1, hvis individet i har fortaget nogle ændringer. X_i indeholder forskellige demografiske og socioøkonomiske karakteristika af individer i. De demografiske variabler opgøres 1.1. 2020, mens de socioøkonomiske så som uddannelse samt beskæftigelse ultimo 2019. Indkomst refererer til individets samlede indkomst i året 2019. Kilde: DST og egne beregninger. Robust standardfejl i parentes. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

TABEL C. Sammenhængen mellem demografiske samt socioøkonomiske karakteristika og hvorvidt personen i perioden april 2020 til maj 2022 var sendt hjem.

Hjemsendt	
alder	-0.004***
	(0.001)
Kvinde	(REF.)
Mand	-0.060***
	(0.018)
Børn	0.009

	(0.013)
Storby	(REF.)
Omgenskommune	-0.094***
	(0.023)
Provins & Land	-0.106***
	(0.024)
Basisuddannelse	(REF.)
Erhvervsuddannelse	-0.021
	(0.031)
Videregående uddannelse	0.129***
	(0.028)
Indkomst (log.)	0.188***
	(0.027)
Hus	(REF.)
Etagebolig	-0.075***
	(0.024)
Stilling - leder	(REF.)
Stilling - mellemniveau	-0.080***
	(0.021)
Stilling - grundniveau	-0.261***
	(0.041)
Offentlig sektor	(REF.)
Sektor - industri	-0.062**
	(0.029)
Sektor - erhvervsservice	0.140***
	(0.020)
Sektor - finans	0.159***
	(0.025)
Sektor - salg	-0.080**
	(0.036)
Sektor - kultur og fritid	-0.141**
	(0.057)
Sektor - transport og byg	-0.115**
	(0.048)
Observationer	2,579

Note: Vi anvender en simpel lineær regressionsmodel: $y_i = \alpha + X_i \gamma + \epsilon_i$, hvor y_i er en dummy variabel med to udfald; 0 hvis individet i ikke var sendt hjem i perioden april 2020 til maj 2022 og 1, hvis individet i var sendt hjem i perioden april 2020 til maj 2022. X_i indeholder forskellige demografiske og socioøkonomiske karakteristika af individer i. De demografiske variabler opgøres 1.1. 2020, mens de socioøkonomiske så som uddannelse samt beskæftigelse ultimo 2019. Indkomst refererer til individets samlet indkomst i året 2019. Populationen indeholder de individer, der var i beskæftigelse i mindst tre sammenhængende måneder op til den første nedlukning i Danmark. Kilde: DST og egne beregninger. Robust standardfejl i parentes. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

TABEL D14. Sammenhængen mellem demografiske samt socioøkonomiske karakteristika og hvorvidt personen i perioden april 2020 til maj 2022 har oplevet en ændret relation til naboerne.

Naborelation	
Alder	-0.000
	(0.000)
Kvinde	(REF.)

Mand	-0.009
	(0.009)
Par	(REF.)
Enlig	0.003
	(0.010)
Børn	0.016
	(0.010)
Storby	(REF.)
Omegnskommune	-0.029**
	(0.013)
Provins & Land	-0.026**
	(0.013)
Basisuddannelse	(REF.)
Erhvervsuddannelse	0.024**
	(0.011)
Videregående uddannelse	0.038***
	(0.012)
Uden for arbejdsmarkedet	0.038**
	(0.016)
Arbejdsløs	-0.027
	(0.023)
Indkomst (log.)	-0.002
	(0.007)
Hus	(REF.)
Etagebolig	0.014
	(0.012)
Observationer	6,555

Note: Vi anvender en simpel lineær regressionsmodel: $y_i = \alpha + X_i \gamma + \epsilon_i$, hvor y_i er en dummy variabel med to udfald; 0 hvis individet i ikke har oplevet en ændret relation til naboerne og 1, hvis individet i har oplevet en ændring. X_i indeholder forskellige demografiske og socioøkonomiske karakteristika af individer i. De demografiske variabler opgøres 1.1. 2020, mens de socioøkonomiske så som uddannelse samt beskæftigelse ultimo 2019. Indkomst refererer til individets samlet indkomst i året 2019. Kilde: DST og egne beregninger. *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

TABEL E15. Sammenhængen mellem demografiske samt socioøkonomiske karakteristika og hvorvidt personen i perioden april 2020 til maj 2022 har oplevet mindre kontakt til naboerne.

Mindre nabokontakt	
Alder	0.001
	(0.002)
Kvinde	(REF.)
Mand	0.054
	(0.043)
Børn	0.044
	(0.050)
Storby	(REF.)
Omegnskommune	0.021
	(0.058)
Provins & Land	0.015
	(0.058)

Basisuddannelse	(REF.)
Erhvervsuddannelse	0.017
	(0.066)
Videregående uddannelse	-0.026
	(0.063)
Uden for arbejdsmarkedet	0.019
	(0.063)
Arbejdsløs	0.239**
	(0.111)
Indkomst (log.)	-0.100***
	(0.032)
Hus	(REF.)
Etagebolig	-0.131***
	(0.050)
Observationer	686

Note: Vi anvender en simpel lineær regressionsmodel: $y_i = \alpha + X_i \gamma + \epsilon_i$, hvor y_i er en dummy variabel med to udfald; 0 hvis individet i ikke har oplevet mindre kontakt til naboerne og 1, hvis individet i har oplevet mindre kontakt til naboerne. X_i indeholder forskellige demografiske og socioøkonomiske karakteristika af individer i . De demografiske variabler opgøres 1.1. 2020, mens de socioøkonomiske så som uddannelse samt beskæftigelse ultimo 2019. Indkomst refererer til individets samlede indkomst i året 2019. Populationen indeholder de individer, der angiver at have oplevet en ændret relation til naboerne. Kilde: DST og egne beregninger. *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

TABEL F. Sammenhængen mellem demografiske samt socioøkonomiske karakteristika og øget ophold udenfor i perioden april 2020 til maj 2022

Ophold udenfor under Corona	
Alder	-0.001*
	(0.001)
Kvinde	(REF.)
Mand	-0.123***
	(0.013)
Par	(REF.)
Enlig	-0.035**
	(0.015)
Børn	0.014
	(0.014)
Storby	(REF.)
Omgenskommune	-0.021
	(0.018)
Provins & Land	-0.041**
	(0.017)
Basisuddannelse	(REF.)
Erhvervsuddannelse	-0.012
	(0.016)
Videregående uddannelse	0.113***
	(0.017)
Uden for arbejdsmarkedet	-0.069***
	(0.018)
Arbejdsløs	-0.000
	(0.038)

Indkomst (log.)	0.026**
	(0.011)
Hus	(REF.)
Etagebolig	0.001
	(0.016)
Observationer	6,555

Note: Vi anvender en simpel lineær regressionsmodel: $y_i = \alpha + X_i \gamma + \epsilon_i$, hvor y_i er en dummy variabel med to udfald; 0 hvis individet i ikke har oplevet mindre kontakt til naboerne og 1, hvis individet i har oplevet mindre kontakt til naboerne. X_i indeholder forskellige demografiske og socioøkonomiske karakteristika af individer i. De demografiske variabler opgøres 1.1. 2020, mens de socioøkonomiske så som uddannelse samt beskæftigelse ultimo 2019. Indkomst refererer til individets samlede indkomst i året 2019. Populationen indeholder de individer, der angiver at have oplevet en ændret relation til naboerne. Kilde: DST og egne beregninger. *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Pandemiens spor

Hvordan forandrer corona livet i det byggede miljø?

Corona-pandemiens afledte samfundsforandringer er emnet for denne rapport, som præsenterer resultater fra de første studier i Vidensporet, der indgår i regi af Realdanias indsats - 'RESPOND rammerne for den nye hverdag'. Rapporten bygger på en bred vifte af delstudier, som metodisk strækker sig fra det kvantitative overblik til det kvalitative nærstudie, og som tematisk går på tværs af samfundets væsentligste sfærer og dagsordener. Fokus er på livet i og omkring det byggede miljø.